

Historický ústav

DĚJINY STŘEDOVĚKU I

(Český stát a společnost)

studijní opora pro kombinovanou formu studia v bakalářském studijním
programu Historické vědy, specializace Archivnictví

doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.

Hradec Králové

2017

Anotace přednášky

Předmět poskytuje systemický přehled politického, konfesního ekonomického i kulturního vývoje středověké české státnosti a odrazu evropských vývojových trendů v tomto prostředí. Důraz klade na poznání příčin a důsledků stěžejních historických událostí i role hlavních osobností politického, duchovního i kulturního života.

Základní informace o kurzu

- povinně volitelný předmět, doporučený první ročník (letní semestr)
- počet kreditů 4, rozsah výuky 10 hodin
- způsob zakončení: zkouška

Tematický plán kurzu

- 1) Sámova říše a Velká Morava
- 2-3) Přemyslovský stát v době knížecí
- 4) Dědiční přemyslovští králové
- 5-6) České země v době lucemburské
- 7-8) krize českého státu na přelomu 14. a 15. století, husitská revoluce
- 9) Polipanské bezvládí a vláda Jiřího z Poděbrad
- 10) Jagellonská éra

O přednášejícím

Doc. PhDr. Martin ŠANDERA, Ph.D. – Vystudoval magisterský studijní obor učitelství český jazyk – dějepis, PdF VŠP Hradec Králové (1997); doktorský studijní obor české a československé dějiny, Univerzita Hradec Králové (2002) a obor české dějiny, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (2008). V roce 2011 se habilitoval v oboru Historické vědy se zaměřením na české a československé dějiny na Univerzitě Hradec Králové.

O roku 2002 je zaměstnancem Univerzity Hradec Králové, působí jako docent Historického ústavu FF UHK. Je členem v AS UHK i AS FF UHK, oborové rady doktorského studia České a československé dějiny a Komise pro vědeckou činnost Rady vysokých škol ČR.

Hlavní odborné a badatelské zaměření: Česká šlechta ve vrcholném a pozdním středověku, elity v období husitské revoluce, vůdčí osobnosti i správně-politické struktury polipanského bezvládí a poděbradské éry.

Ke středověkým dějinám publikuje odborné monografie, edice archivních dokumentů, odborné studie a stati. Poslední vydanou prací je monografie Jindřich starší z Minsterberka. Syn husitského krále. Velký hráč s nízkými kartami. Praha, Vyšehrad 2016, 275 s. Je spoluautorem dvou svazků ediční řady *Prameny k dějinám českého středověku a raného novověku*.

Z jeho odborných a populárně vědných studií lze uvést:

Ojciec Karola, książę Henryk I Ziębicki (1448-1498). Protoplasta rodu, in: Czechowicz, B. a kol.: Monety - zamek - nagrobek. Książę Karol I z Podiebradów (1476-1536) między dziedzictwem przodków a dokonaniami potomków, Hradec Králové – Wrocław 2015, 17-44 .

Mírová diplomacie Jiřího z Poděbrad, in: Boubín, J. a kol: Hledání nové Evropy: Projekt krále Jiřího, Praha 2015, s. 153-172

Konfrontace i soulad - stavovský a náboženský princip rozdělení české šlechty v 15. století. Husitský Tábor 18, Tábor 2013, s. 205-226.

Dvůr Poděbradova syna Jindřicha Minsterberského: stav výzkumu a úkoly bádání. Mediaevalia historica Bohemica, 17/2, 2014, s. 77-112

Zelenohorská jednota, stav výzkumu a úkoly zkoumání, in: Martin Šandera – Zdeněk Beran a kol.: Poděbradská éra v zemích České koruny. Praha 2016, s. 172-183 a s. 270-276.

Základní literatura

Povinná

ČORNEJ, Petr a kol., *Dějiny zemí koruny české I*. Praha 1992.

ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí*. Praha 1997.

TŘEŠTÍK, Dušan – SOMMER, Petr - ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009.

VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české II*. Praha – Litomyšl 2000.

SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346)*. Praha 1994.

KAVKA, František, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*. Praha 1998.

ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce I-IV*. Praha 1993.

ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české VI*. Praha – Litomyšl 2007.

MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I-IV*. Praha 1991-1997.

ŠMAHEL, František – Martin NODL, Martin (edd.): *Člověk českého středověku*. Argo, Praha 2002.

Doporučená

ADAMOVÁ, Karolína: *Obecné dobré a idea spravedlnosti v českých zemských zřízeních doby předbělohorské*, in: K. Malý – J. Pánek, (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*. Praha, 2001. s. 102-104.

ANTONÍN, Robert: *Ideální panovník českého středověku*. Praha 2013.

BOHÁČ, Zdeněk: *K počtu řeholníků v předhusitských kláštorech*. Historická geografie 29/1997, s. 11-20.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v českých zemích 1142-1420*, Praha 1988.

FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2000.

GRAUS, František: *Dějiny venkovského lidu v době předhusitské I-II*, Praha 1953-1957.

CHARVÁT, Petr, *Zrod českého státu 568–1055*. Praha 2007.

IWANCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 1-2*, Praha 1991.

KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998.

KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha 2003.

LUTOVSKÝ, Michal: *Sámová říše*. Praha 1998.

LUTOVSKÝ, Michal: *Bratrovrah a tvůrce státu*, Praha 1998.

MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích 1-4*, Praha 1992-1999.

KAVKA, František: *Čtyři ženy Karla IV.* Paseka, Praha –Litomyšl 2002.

LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, Karolinum, 2002.

MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a čsl. práva do r. 1945*. Praha, Linde, 2003

Novotný, Václav: *České dějiny I. I.1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912. I.2. *Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034-1197)*. Praha 1913.

PETRÁŇ, Josef a kol.: *Dějiny Československa I.* Praha 1990.

SEIBT, Ferdinand: *Karel IV. Císař v Evropě*. Praha 1997.

ŠANDERA, Martin – BERAN, Zdeněk a kol., *Poděbradská éra v zemích České koruny*. Praha 2016.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha 1981.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha 1999

Povinná i doporučená literatura jsou k dispozici ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové, centrální knihovně UHK či přímo Lesákově knihovně FF UHK.

Jak pracovat s výukovou oporou při samostudiu:

Výuková opora rozšiřuje výklad poskytnutý v rámci přednášek, může však posloužit i jako jeho náhrada v případech, kdy se student ze zdravotních či pracovních důvodů nebude moci účastnit přednášek. Přehlednou a přiměřenou formou provádí studenta celým tématem českých středověkých dějin, proměnami českého státu, příčinami vzestupů a pádů, zahraniční výboje a změnami společenské a kulturní úrovně. Pro snazší pochopení textu předchází přehled základních pojmů a užitých termínů. Pro získání přehledu a historiografie pro jednotlivá období českých dějin jsou tematickým celkům předřazeny příklady pramenů a odborné literatury. Postup při výkladu je převážně chronologický, ale důraz klade na hlavní osobnosti a normy platné po staletí. Studentům usnadňují orientaci podnázvy tematických celků v rámci kapitol a tučně označené partie zdůrazňují klíčový význam uvedených faktografických údajů. Otázky zařazené po výkladovém bloku a odlišené barvou písma ověří správné pochopení látky.

Po každém výkladovém celku je rovněž zařazen jeden z klíčových textů ze soudobého pramene – papežská bula, úryvky z kroniky, listiny panovníků či pro středověk typická forma rozhovoru osob, z nichž každá personifikuje určitý názorový a mocenský proud ve společnosti (text pramene je odlišen typem písma) jako praktický příklad, odkud jsou čerpána fakta užitá ve výkladové části. I tyto texty jsou provázeny otázkami na jejich nejpodstatnější obsahové body.

Doporučuji studentům pracovat se studijní oporou jako s celkem, tj. žádný z okruhů nevynechat a ke každému si alespoň některé z doporučených textů přečíst. Jedině tak může studijní materiál splnit svou roli i naše očekávání.

ZÁKLADNÍ POJMY

BONUM COMMUNE

Nejvyšší zájem – obecné dobré, prospěch celku, o který mají dbát všichni příslušníci středověké společnosti, jejich odpovědnost za ně je tím větší, čím větší mocí disponují.

CECH

– původně volné řemeslnické sdružení, které hájilo práva mistrů řemesla. Jeho členové se chránili proti konkurenci a vzájemně podporovali. Později došlo k rozšíření cechovních práv, např. v oblasti výhradního obstarávání surovin pro své členy, stanovení pravidel pro přijetí kandidátů za mistra, regulaci počtu výrobků či dohled nad dodržováním sortimentu.

ODÚMRŤ – právo feudální vrchnosti dědit majetek po člověku, který se z hlediska lenní hierarchie nachází v podřízeném postavení, pokud dotyčný zemře bez mužských potomků.

EMFYTEUZE

Dědičný pacht – dědičné právo k užívání pozemku, jestliže si uživatelé plní předem stanovené povinnosti (daňové, robotní) k majiteli pozemku.

ERB

Heraldické znamení složené ze štítu s erbovním obrazem, helmice s klenotem a příkrývadl. Původně vznikly z čistě praktické potřeby jako rozpoznávací znamení v době křížových výprav a v souvislosti s institucí rytířství. Štít měnil tvar v závislosti na době. Podstatou erbu je erbovní znamení (figura), které může být zobrazením zvířecího světa (lev, zubr, medvěd, vlk, zajíc), bojových symbolů (ostrve, sekera, meč, šíp, hradba) a dalších předmětů. K vyobrazení se původně používalo jed čtyř barev (červené, modré, zelené a černé) a dvou kovů (zlato, stříbro).

GENERÁLNÍ SNĚM

Sněm stavů všech korunních zemí (sdružených v státním celku Česká koruna - České království, Markrabství moravské, Slezská knížectví, Markrabství Horní a Dolní Lužice). Přijímá zákony a normy platné pro všechny země.

HEREZE

Pojem byl právně zakotven za pontifikátu Jana XXIII. v roce 1334. Znamená bludnou nauku odlišnou od názorů oficiální katolické církve a jejími představiteli veřejně odmítnutou a odsuzovanou. Za první velkou herezi je považováno ariánství, zavržené ve 4. století. Heretikem je křesťan, který zastává a veřejně hlásá nauky odlišných od církevních a trvá na nich, přestože byl ze strany církevních představitelů informován o jejich závadnosti.

INTERDIKT

Zákaz bohoslužeb v určitém místě, např. městě nebo kostele, a generální interdikt pro celou diecézi nebo zemi. Užíval se jako papežský trest zejména za vraždu kněze, ale také proti vzpurným panovníkům, biskupům nebo jiným významným osobám, postihoval však všechny věřící určité oblasti.

Lokální i generální interdikt mohl být vyvolán také tím, že panovník, biskup nebo teolog byl postižen slavnostní klatbou. Ve městě, kde odsouzený žil, byly zakázány všechny církevní obřady a udělování jakýchkoli svátostí.

PATRIMONIUM

Šlechtický statek zděný po otci a zároveň prvek správní struktury středověkého státu. Patrimoniální právo pak znamená souhrn majetkových a vrchnostenských práv, kterými disponovala šlechta. Veškeré práva vyplývající z patrimonie uplatňovali šlechtici vůči svým poddaným. Kromě výběru dávek a plnění dalších povinností byli poddaní podřízeni výkonu soudnictví ze strany svého pána.

POZEMKÝ REGÁL

Právo krále (knížete, panovníka) na vlastnictví veškeré půdy ve státě. Zároveň z něj vládci vyplývá povinnost celé toto území hájit proti vnějšímu ohrožení. Vyplývá z něj právo na veškerý užitek (výnos) z této půdy. Družiníkům a velmožským rodům je půda pouze propůjčena a po jejich úmrtí připadá zpět panovníkovi (právo odúmrti). Panovník postupně uznával dědičnou držbu pozemků šlechtou a právo odúmrti bylo uplatňováno pouze v případě vymření celého rodu.

PRIMOGENITURA

Princip nástupnictví na knížecí trůn, kdy se po smrti dosavadního vládce státu nastupuje jeho prvorozený syn.

SENIORÁT

Nástupnický řád v přemyslovském státě v 11. a 12. století. Vláda nad státem připadá nejstaršímu příslušníku dynastie, ostatním jsou vyhrazeny údíly na Moravě.

ZEMSKÉ DESKY

písemnosti zemských soudů v Čechách a na Moravě. Zápis v nich měl právní váhu zpečetěné listiny. Vznikly v době vlády Přemysla Otakara II. Prvotním účelem bylo zachytit průběh soudu od jeho počátku – púhonu – až po ukončení. Tuto podobu měly desky. Od 20. let 14. století vznikají ještě důležitější desky trhové, kam se zapisovaly změny vlastnictví pozemků (v podstatě plnily roli dnešního katastru nemovitostí). Za vlády Karla IV. vznikly ještě desky zápisné, kde byly evidovány dluhy a půjčky. Za Vladislava Jagellonského přibýly ještě desky památné, pro zapisování majestátů a sněmovních usnesení.

VÝKLADOVÁ ČÁST

1. Sámova říše a Velká Morava

Prameny:

Kronika o Velké Moravě. Ed. Lubomír Havlík, Brno 1987 (od 509 až 1063)

Literatura

LUTOVSKÝ, Michal. *Sámova říše*. Praha 1998.

POULÍK, Josef: *Velká Morava a Počátky české státnosti*, Praha 1985.

TUREK, Rudolf: *Čechy v raném středověku*, Praha 1982.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Velké Moravy*. Praha 1995.

CHARVÁT, Petr: *Zrod českého státu 568–1055*. Praha 2007.

I.

„Historické divadlo národu našeho, země Česká, prostírá se uprostřed pevniny Europejské asi po tisíci mílích čtvercových“. F. Palacký, *Dějiny národu našeho v Čechách a v Moravě*.

Název implikuje, jak otec novodobého českého dějepisectví k dějinám tohoto státu přistupoval, rozhodující pro něj bylo české etnikum, národ. Palackého pojetí dějin není nutné označit za překonané, neboť ať chceme či nechceme, český národ byl hlavním hybatelem státního celku, který se vytvořil v tomto prostoru a během staletí procházel různými změnami, ale zmíníme se i o roli ostatních etnik.

Začneme dvěma předchůdci českého státu a to je **Sámova říše** a zvláště pak **Velká Morava**.

Příchod Slovanů je dodnes předmětem sporu, zda přišel jeden mohutný kmen, který se postupně rozdělil na menší celky a ty si zabraly jednotlivé oblasti Čech a Moravy, postupně se vzájemně odcizily a pak je Přemyslovci v 10. století obtížně a za použití často nevybíravých prostředků dávaly dohromady (jedna verze), nebo šlo o množství různých slovanských a neslovanských kmenů (např. Doudlebi, Lemuzi neměli se Slovany mnoho společného).

Co je podstatného, že během tohoto pro Evropu i Asii osudového procesu, který nazýváme **stěhování národů**, se do sousedství těchto kmenů protlačil neblaze proslulý

kočovný národ, a tím byli Avaři. Fredegarova kronika (mnich kláštera ve Fuldě) – část Slovanů Venedů podmaněna, Avaři k nim zimovat, nechávají se od nich vyživovat, muži slouží ve vojsku jako pěchota, ženy si berou do postele. Rostla nespokojenost a na přelomu let 623/624 vypuklo povstání, do kterého se zapojil francký kupec Sámó, který si sebou přivedl i ozbrojenou družinu. Osvědčil se odvahou a především jako schopný organizátor, Avaři poraženi. Nepochybně by navzdory vítězství do několika let přišel mohutný Avarský odvetný úder, ale roku 626 Avaři, kteří byli zaangažováni na více místech, utrpěli strašlivou porážku u Konstantinopole a měli jiné starosti než znovu dobývat středoevropské končiny.

Sámó byl zvolen za vládce, jeho vládu uznává více než jeden kmen, není to ale klasický ranně středověký stát, mluvíme o **kmenovém svazu**. Sámó sám zachovává pohanské zvyky, mnohoženství - 12 manželek. 630-31 odmítne dát náhradu za zboží a peníze, které byly uloupeny franckým kupcům, arogantní jednání vyslance Sicharia – Dagobert I. bere jako záminku k válce, nepodceňuje, celkem 3 proudy vojska – Langobardy, Austrasijce, sám v čele hlavního proudu, boční větve měly dílčí úspěchy, hlavní vojsko bylo u **Wogastisburku** na hlavu poraženo, v příštích letech odvetná tažení Sámových Slovanů do Francké říše, kořist, podroben byl i lužickosrbský vévoda Dervan.

Po Sámově smrti nastává v písemných pramenech mlha až do počátku 9. století.

Roku 805 Anály fuldské informují o tažení části vojska Karla Velikého, jeden z jeho synů vede útok do „země Behaimů“, tažení nebylo příliš úspěšné, došlo k obléhání jakého si hradiště Kanburk, bylo neúspěšné, ale v bojích byl zabit i vůdce Čechů označovaný jako Lech či Běch. Na ústupu přeci francké síly přeci jen donutily některé kmeny k placení poplatků, když 814 Karel Veliký umírá, je připomínáno, že vojensky zpoplatnil i Čechy. (Beletristicky toto téma poutavou formou podal Eduard Štorch v knize *Zastavený příval*)

V 30. letech 9. století se objevuje nové sídelní centrum, i když teorie, že vzniklo na místech, kde kdysi bylo centrum Sámovy říše – a to je **Velká Morava**. Odkdy se tu celek zformoval, není jisté, jen že roku 822 se říšského sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem účastní i Moravané.

O počátku Velké Moravy mnoho nevíme, z archeologických výzkumů doloženy iroskotské misie, písemné zprávy až z 30. let, vstupuje tím, že zdejší vládce vyhání z Nitranská místního vládce Pribinu. Dříve – Pribina v čele samostatného knížectví, to po jeho vyhnání připojeno k moravskému jádru, VM první stát Čechů a Slováků.

Pribina našel útočiště u Franků, jmenují správcem Panonie (Zadunají), ale nové konflikty s Moravany, při jednom z bojů zabit.

Rok 843 Verdunská smlouva, synové Ludvíka Pobožného se dohodli o dělení Říše, vzniká tzv. východofrancká říše (východně od Rýna), expandovat na východ a sever, Moravu za sféru svého zájmu.

Již 846, pravděpodobně po Mojžírově smrti vpád vojsk krále Ludvíka Němce na Moravu, na knížecí stolec dosazen Mojžířův synovec Rastislav. Očekávají, že bude loutka v jejich rukou, poslušný vládce, spíš úředník nad naší novou provincií než samostatný vládce – trpce se zklamali – Rastislav samostatnou politiku – opakované válečné výpravy Franků s dílčími úspěchy, ale až do 60. let bez velkého vítězství. Rastislav jim vrací i s úroky – na svém dvoře azyl všem, kteří doma ve francích problémy, mimo jiné i podpora Ludvíkovu synu Karlomanovi, v kolem 857 azyl jistý Slavitach, vypuzený franky z Čech. Mohutná hradiště – dvě centra – Mikulčice, Staré Město- obchodní centrum, na svou dobu kvalitní opevnění (jedna z franckých výprav ztroskotá na neslýchané pevnosti). Rastislav si uvědomuje nebezpečí ideologického vlivu bavorských kněží, na jeho dvoře plán obrátit se na jihovýchod k nejmocnější říši křesťanského světa – Byzanci. Roku 863 přicházejí soluňští bratři Konstantin a Metoděj a přináší důležitou relikvii - ostatky sv. Klimenta. Vypracují první slovanské písmo – hlaholici. Převratné zavedení slovanské liturgie a vzdělávání ve slovanském jazyce má za cíl organizaci.

Spor s bavorským kněžstvem – vliv mise i do Panonie – nenávist – žádný bavorský primitiv, který neumí ani číst, nám nebude rozkazovat. 867 výprava do Říma k papeži, neboť doma v Byzanci státní převrat, Michal III. zavražděn, Fotios ve vyhnanství. U papeže úspěch, zvláště Konstantin, ten přerod, vstup do kláštera, umírá jako mnich. Slovanskou liturgii prozatím uhájili, Metoděj jmenován panonských arcibiskupem, ale i na Velké Moravě došlo k prudké změně politické situace. Svatopluk zajal svého strýce Rostislava a vydal ho Frankům, Rostislav byl oslepen a uvězněn v klášteře. Frankové však uvěznili i Svatopluka. Moravu svěřili do správy dvěma markrabatům, ale jejich vláda vyvolala na Moravě rozsáhlé povstání, které se Frankům nedařilo zlomit

Svatopluk, který byl dočasně propuštěn za to, že povede francké vojsko, přechází k povstalcům, Franky drtivě porazil, příští rok Frankové podnikli nové tažení na Moravu, bylo opět odraženo, franctí jezdci bylo dokonce zabíjeni moravskými ženami, ztráty i mezi urozenými.

Tříletou válku ukončil roku 874 **mír ve Forchheimu**. Východofrancká říše uznává nezávislost Velké Moravy, Svatopluk jim bude pouze odvádět tribut pacis, ale uvolnil si

ruce k výbojům na sever, východ i jih. Územní nárůst Svatoplukovy říše byl v příštích letech ohromující, velkomoravský vládce ovládá až třikrát větší než za časů Mojmíra I. Novým potvrzením nezávislosti Velké Moravy na Východofrancké říši je i roku 880 bula papeže Jana VIII. **Industrie tuae** (viz připojený text pod kapitolou), slovanský jazyk možno dále používat, Metoděj byl uznán plně pravověrným, ale Šváb Viching se stal nitranským biskupem.

Křest prvního známého Přemyslovce Bořivoje z rukou Metoděje vyvolal v Čechách povstání, návrat do země mu umožnilo až použití moravských jednotek, po jeho smrti dokonce načas **přímá vláda Moravy nad Čechy**.

Údajně roku 894 umírá Svatopluk, nemá rovnocenného nástupce, **Mojmír II.** navíc čelí potížím s ambiciózními bratry, na východě a jihu vyvstalo nebezpečí – do Podunají se tlačí Maďaři. Čechové (Spytihněv I., Vitislav) ihned následujícího jara po Svatoplukově smrti skládají hold v Řezně východofranckému králi Arnulfovi.

Zánik Velké Moravy zřejmě způsobila kombinace mnoha faktorů – úder Maďarů zasáhl Moravu již na pokraji rozpadu, vnitřní nesvornost a pokles autority vládce, dotržení závislých území a s nimi spojený ekonomický úpadek.

OTÁZKY A ÚKOLY

Co bylo hlavním účelem mise Konstantina a Metoděje na Velké Moravě ?

Byl tento účel splněn ?

Stručně charakterizujte vývoj vztahů Moravanů k Východofrancké říši.

880: Bula papeže Jana VIII. pro knížete Svatopluka „Industriae tuae“

Tato papežská listina bere moravskou říši a jejího panovníka do bezprostřední ochrany papeže, schvaluje dosavadní činnost Metodějovu na Moravě, uznává oprávněnost slovanské liturgie a potvrzuje vytvoření samostatného moravského arcibiskupství v čele s Metodějem, kterému jsou podřízeni tři sufragáni.

Milovanému synu Svatoplukovi, slavnému velmoži. Horlivosti tvé chceme oznámiti, že k našemu dvoru přišel spolubratr náš Metoděj, nejctihodnější arcibiskup svaté církve moravské spolu se Zemižiznem (Sěmižiznem), tvým vasalem a služebníkem, a

že z jejich jasných slov zvěděli jsme o tvé upřímné oddanosti k nám a o přání všeho tvého lidu, jež vůči apoštolskému stolci a naší otcovské péči chováte. ..

Neboť vnuknutím boží milosti ponechal jsi stranou jiná knížata tohoto světa a rozhodl ses, veden nejvěrnější láskou, spolu se vznešenými vasaly a služebníky svými a se vším lidem země své vzít si za ochránce, za pomocníka ve všem a za obránce svatého Petra, knížete sboru apoštolů, a jeho náměstka a šiji skláněje navždy do ochrany jeho a jeho náměstka toužíš zbožně s boží pomocí setrvati jako jeho nejoddanější syn.

Za takovouto věrnost a oddanost tvou i tvého lidu vítáme tě s rozpjatými pažemi apoštolskými, s velikou láskou tě objímáme jako jediného syna, přijímáme tě se všemi tvými věrnými na svůj klín jako ovečky boží nám svěřené, přejeme si živiti tě laskavě krmí života a snažíme se doporučiti tě ustavičnými modlitbami svými všemohoucímu pánu, abys za podpory zásluh svatých apoštolů mohl jak na tomto světě překonávati všechna nepřátelství, tak potom v krajině nebeské vítězně se radovati s Kristem, našim bohem.

Vyptali jsme se tudíž tohoto Metoděje, ctihodného vašeho arcibiskupa, ve shromáždění našich bratří biskupů, zdali v základní články pravé víry tak věří a je ve slavnosti mše svaté tak zpívá, jak je známo, že činí svatá římská církev a jak to bylo prohlášeno na šesti všeobecných svatých synodách svatými otci na základě evangelické autority Krista, boha našeho. On pak (*to je Metoděj*) prohlásil, že věří a zpívá podle učení evangelického a apoštolského tak, jak učí svatá římská církev a jak je tradici od svatých otců.

My pak shledali jsme jej ve všech církevních naukách a náležitostech pravověrným a prospěšně působícím a k vám Jsme jej odeslali zpět, aby řídil svěřenou sobě boží církev.

A rozkazujeme, abyste jej přijali s náležitými poctami a úctou i s radostnou myslí jako vlastního pastýře, ježto z naší apoštolské autority potvrdili jsme mu výsadu jeho arcibiskupství a stanovili jsme, aby s boží pomocí zůstávala pevnou tak jako z autority našich předchůdců pevně platí a trvají práva a výsady všech božích církví. V tom smyslu totiž, aby Metoděj podle kanonické tradice měl na starosti všechny církevní záležitosti a vyřizoval je jako za božího dohledu; neboť jest mu svěřen lid boží a on bude jednou skládati účty za jejich duše.

Onoho také kněze jménem Vichinga, kterého jsi k nám poslal, vysvětlil jsme za zvoleného biskupa svaté církve nitranské; rozkazujeme, aby ve všem byl poslušen svého arcibiskupa tak, Jak to učí svaté kánony, A chceme, abys — rovněž se souhlasem a opatřením arcibiskupa samého — poslal k nám ve vhodné chvíli ještě dalšího schopného kněze nebo jáhna, jež bychom ustanovili biskupem podobně při jiném kostele, kde bys shledal, že je nezbytnou biskupská správa, tak aby potom výše zmíněný váš arcibiskup s těmito dvěma od nás ustanovenými biskupy podle apoštolského

rozhodnutí mohl i na jiných místech, v nichž mají a mohou biskupové důstojně žiti, biskupy ustanovit.

Kněží ovšem, jáhnové a klerikové kteréhokoli stupně, ať již Slované či kteréhokoli jiného rodu, kteří žijí v hranicích tvé oblasti, nařizujeme, aby byli poddáni již uvedenému našemu spolubratru, vašemu arcibiskupovi, ve všem aby ho byli poslušní a vůbec nic aby nepodnikali, aniž on by o tom věděl. Toho kdyby nedbali a byli neposlušnými, a kdyby se opovážili vyvolati nějaké pohoršení nebo roztržku a nenapravili se ani po prvním a druhém napomenutí, nařizujeme, aby z naší autority jako rozsévачi rozkolu byli vyhnáni z vašich kostelů a z vašeho území na základě písemných ustanovení, která jsme Metodějovi odevzdali a vám poslali.

Schvalujeme posléze právem slovanské písmo vynalezené zesnulým Konstantinem Filosofem, aby podle něho, jak se sluší, boží chvála zaznívala a rozkazujeme, aby tímto jazykem dál s výkladem učení a skutků Krista, pána našeho. Neboť ne pouze třemi, nýbrž všemi jazyky chváliti pána nabádá nás svatá autorita etc. *(dále je v bule tento závěr opřen o teologické argumenty)*..

Ani ve víře ani v nauce zajisté nic není na překážku tomu, aby se v témž slovanském jazyku zpívaly mše, aby se v něm četlo svaté evangelium a boží čtení Nového i Starého zákona dobře přeložená a tlumočená...

Rozkazujeme však, aby ve všech kostelích vaší země pro větší čest a slávu četlo se evangelium latinsky a potom dodatečně hlásalo, přeložené do slovanského jazyka, sluchu lidu nechápajícího slovo latinské, tak jak se již zřejmě v některých kostelích děje. A jestliže tobě a úředním hodnostářům („soudcům“) tvým více vyhovuje slyšení mše jazykem latinským, nařizujeme, aby obřad mše se ti konal latinsky.

Dáno v Římě....

Český překlad V. Vaněčka převzat z Prameny k dějinám státu..., s. 9 – 12, zde paralelně publikován i latinský text podle vydání listiny v CDB I, č. 24, s. 19 – 24.

OTÁZKY A ÚKOLY

Proč se Svatopluk rozhodl podat se i se svou říší papeži ?

Které články textu dosvědčují, že na Velké Moravě existovala skupina kněží, jež se vzpírala autoritě arcibiskupa Metoděje.

Jaké další výsady potvrdil papež velkomoravské církevní organizaci ?

2-3. Přemyslovský stát v době knížecí

Prameny

Slavníkovci ve středověkém písemnictví, ed. Rostislav Nový, Praha 1987.

Kosmova kronika česká a jeho pokračovatelé Kanovník vyšehradský, Mnich Sázavský, Vincentinus, Jarloch a Letopisy hradišsko-opatovické, vydal v latinském znění s českými překlady Josef Emler, *Fontes rerum Bohemicarum* II, Praha 1873.

Kosmova kronika, ed. K. Hrdina a M. Bláhová, Praha 1972.

Literatura:

LUTOVSKÝ, Michal: *Bratrovrah a tvůrce státu*. Praha 1998.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. I.1. Od nejstarších dob do smrti knížete*

Oldřicha, Praha 1912. I.2. *Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034-1197)*. Praha 1913.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců*, Praha 1981.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha 1999.

KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha 2003.

TŘEŠTÍK, Dušan – SOMMER, Petr - ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009.

Po Bořivojově smrti (hlavní mocenské centrum přenesl z Levého Hradce do Prahy, stal se zakladatelem Pražského hradu, kde nechal zbudovat druhý kostel v Čechách, zasvěcený Panně Marii, knížecí stolec na místě žiži) se na knížecím stolci vystřídali jeho synové Spytihněv I. a Vratislav I. Nezletilý Vratislavův syn Václav se spolu s otázkou zahraniční orientace (Bavorsko či nové centrum moci – Sasko) stal předmětem sporu mezi matkou Drahomírou a její tchýní Ludmilou. Roku 921 byla Ludmila zavražděna na Tetíně, regentská vláda Drahomíry netrvalo dlouho, syn Václav ji po nástupu odstranil ode dvora, prosadil nový styl vlády, zbožnost, ale sám nebyl žádný asketický slaboch, vedl vojenské tažení, které pokořilo kouřimského knížete Radoslava. Jeho závazek odvádět tribut novému německému králi Jindřichu Ptáčníkovi – 500 hřiven stříbra a 120 bílých volů spolu s Václavovým stylem vlády vyvolal odpor a dne 28. září 935 (dříve byl udáván rok 929) byl kníže zavražděn ve Staré Boleslavi, není jisté, zda na přímý rozkaz mladšího bratra Boleslava.

Bratrovrah a tvůrce státu Boleslav I. (označení Michala Lutovského ve stejnojmenné publikaci)

Boleslav I. si plně si zaslouží obojí. Zdědil rozsahem nevelké knížectví uprostřed země, které si sice formálně nárokovala nadřazenost nad ostatními kmenovými knížectvími uvnitř české kotliny, které ale tato knížectví nebrala příliš vážně. Patnáct let vlády vyplněno válkou s římským králem Otou I., z Boleslavovy strany zahájeno útokem na „subreguly“, tedy okolní knížata – proces násilného sjednocování země.

Po necelých 40. letech vlády po sobě Boleslav I. zanechává mocný středoevropský stát, zahrnující nejen celé Čechy, ale i většinu Moravy, část Slezska, Malopolska, snad i Slovenska. Přibylo mnoho nových kostelů a kníže disponuje voskem o několika tisících mužích. Válka s Říší **Oty I. Velikého** (I. říše) skončena přijatelným mírem, tribut obnoven, ale uchována samostatnost a územní rozmach. Ibrahím Ibn Jákob – Boleslav – král Frága, Bújima a Kráková, Praha město z kamene, čilý obchodní ruch.

Čechy získávají jistou formu **církevní autonomie**, jsou vyňaty z pravomoci řezenského biskupa a stávají se biskupstvím, které je podřízeno až vzdálenému arcibiskupství v Mohuči. Prvním biskupem pražské diecéze se stal Sas Dětmar, ovládající slovanský jazyk.

Boleslav II. Pobožný, nechal postavit desítky nových kostelů, založil první klášter (svatojiřský na Pražském hradě benediktínské řehole), II. pražským biskupem Vojtěch Slavníkovec, který se sice těší přízni císaře Oty III. ale doma v Čechách se dostává do sporů s vládnoucím knížetem i velmožským rodem Vršovců (otroctví křesťanů, právo azylu v kostelech), posléze volí odchod ze země, smrt nalezne na misi v pohanském Prusku.

Otázka Slavníkovců – vládci samostatného kmenového knížectví, příbuzní Přemyslovců nebo jen ambiciózní jejich správní úředníci (stejná jako s Pribinou na Velké Moravě). **28. září 995 Libice nad Cidlinou (není jisté, zda krutý akt Přemyslovců nebo rodová msta Vršovců).**

Krise na přelomu 10. a 11. století

Nápor Polska – zde vyrůstá silný stát, za vlády syna Měška I. a dcery Boleslava I. Dobravy Boleslav Chrabrý

V 90. letech 10. století český stát přichází o Malopolsko s Krakovem, Slezsko, i Moravu, kterých se zmocnil Boleslav Chrabrý. Navíc svár v přemyslovském rodě vládnoucí kníže Boleslav III. Ryšavý se pokusů odstranit bratry Jaromíra a Oldřicha, uprchli k císaři Jindřichu II., v Čechách vládcova krutost vyvolala povstání, na pražský

stolec na 3 měsíce usedl jakýsi Vladivoj z Polska, snad mladší bratr či příbuzný Boleslava Chrabrého. Vladivoj udělal osudové gesto, navštívil v Řezně císaře Jindřicha a nechal si od něj **Čechy udělit v lénu**. O té doby si vládci Svaté říše římské budou nárokovat potvrzování českých vládců a ovlivňování jeho výběru. Po jeho brzké smrti se na pražský knížecí stolec vrátil Boleslav III. , jako pomstu za své vyhnání nechal povraždit předáky rodu Vršovců, ale než stačil upevnit svou moc v zemi, byl vylákán Boleslavem Chrabrým do Polska, oslepen, umírá v klášteře.

Na rok se vlastních vlády v Čechách ujímá sám Boleslav Chrabrý, Praha hlavním městem nové velké říše, ale Jindřich II. proti němu pod záminkou neudělení léna, vpád do Čech, na knížecí stolec dosazen Jaromír, zhruba 1012 vystřídán Oldřichem, patrně další útok na Vršovce. Češi poskytují pomocné vojenské kontingenty na císařovu válku s Polskem. Příběh Oldřicha a Božena znáte, pro pozdější křesťanské historiky nelegitimní spojení zabránilo vymření dynastie. Mladý syn Břetislav se s otcem podílí na znovudobytí Moravy pro český stát.

V roce 1034 – Oldřich umírá, a jeho slepý bratr Jaromír vyklidí pole synovci a předá mu vládu.

Břetislav I. a seniorát, moravské úděly.

Český kníže využil dynastické krize i velkých pohanských bouří v Polsku a roku 1039 podnikl velký vpád do Polska, přes Kladsko a Slezsko až do Hnězda. Zde byla podle Kosmovy kroniky vydána Dekreta Břetislavova (zaměřena proti zbytkům pohanství, zavedení křesťanských norem do rodinného života). Do Prahy byly převezeny ostatky svatého Vojtěcha, kníže si od tohoto aktu sliboval zřízení arcibiskupství. Mnoho set válečných zajatců, mezi nimi i otec kronikáře Kosmy.

Nepříznivou reakci papeže, u něhož Poláci žádali uvalení kletby na Čechy, se podařilo vyslancům utlumit, ale císař Jindřich III. požadoval po Břetislavovi vydání polské kořisti a když odmítl, vypukla nová válka. Roku 1040 Češi zvítězily bitva u Brůdku, záseky, pobit bavorský jízdní předvoj, ale na severu saský vpád díky zradě správce Bíliny Prkoše poplenil oblast u Krušných hor. O rok později pod tlakem nového říšského vojska byl Břetislav nucen se podrobit, zaplatil výkupné, ale jako vládce zůstal nepokořen, jen mu bylo naznačeno expandovat jinam. Má 5 synů, chce předejít situaci, která byla u jeho otce a strýců, stanoví nástupnický, **stařešinský řád** – tzv. **seniorát**. Vládnout vždy nejstarší Přemyslovec, ostatním jsou vyhrazeny úděly, údělná knížectví na Moravě Olomoucko, Brněnsko, Znojemsko, dočasně - epizoda i Jemnicko a Břeclavsko).

Spytihněv II., Břetislavův nástupce, se projevil jako rázný vládce, zbavil své bratry moravských údelů, nechal pozatýkat 300 moravských předáků, aby upevnil svou moc a v zárodku udusil odstředivé tendence na Moravě. Postaral se o nové opevnění Pražského hradu, kronikář Dalimil mu přisoudil údajné vypuzení Němců z Čech, včetně matky Judity. Pro Kosmu byl však především příznivcem církve, zakladatel basiliky sv. Víta na místě již prostory nevyhovující rotundy, založil i litoměřickou kapitolu.

Roku 1061 nastupuje jeho bratr Vratislav II. Má problémy s bratrem Jaromírem - Gebhardem, určeným k církevní dráze, jeho pokus dosadit na biskupský stolec Němce Lance byl pro odpor vojska a předáků neúspěšný, pražským biskupem se stal biskup Jaromír. Pro neutuchající spory si Vratislav buduje nové sídelní centrum - Vyšehrad, kde zakládá i vyšehradskou kapitolu podřízenou přímo papeži, z jeho popudu je na Moravě roku **1063** založeno či obnoveno **biskupství v Olomouci**.

Vratislav se v propuklém sporu mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. (boj i investitu) orientuje na císaře, řadu let hájí jeho pozice v Říši, pomáhá potlačovat proticísařské povstání v Sasku, poskytl mu i finanční výpomoc na tažení do Itálie, Češi se vyznamenávají i při dobytí Říma. Roku 1085 byl na dvorském sjezdu v Mohuči Vratislavovi propůjčen titul **krále českého** a polského, král byl tak v Říši první muž po císaři, po návratu do Čech uspořádal opakování korunovace na Pražském hradě. Při té příležitosti vzniká bohatě iluminovaný Kodex vyšehradský. Expanze do Míšeňska.

Knížecí stolec by rád zanechal svému synovi Břetislavovi, na řadě podle seniorátu ale jiný kníže - jeho bratr, moravský údelník Konrád Brněnský, otevírají se spory o respektování seniorátu spory a ty trvají s dílčími přestávkami až do roku 1197, kdy na pražský knížecí stolec usedá první dědičný král Přemysl Otakar I. Konrád I. Brněnský na stolec dosedl, ale po několika měsících umírá, takže se Břetislav II. konečně dočkal.

Nastává období, pro které přední znalec přemyslovské éry Josef Žemlička volil výstižné označení - příliš mnoho knížat.

Nelze sledovat vývoj od vládce k vládci - 12. století – na trůně či stolci se vystřídalo nejvíce vládců v dějinách, 1172 – 1197 jich bylo dokonce 12. A nebyly to biologické důvody, které se na tom podepsaly. Přemyslovec 12. století vidí v příbuzných především protivníky, potenciální zdroj ohrožení, který je nutné v lepším případě hlídat, v horším pacifikovat všemi dostupnými prostředky.

Vraťme se ale k Břetislavu II. Pro jeho vládu je typický útok na zbytky pohanství, vypuzení slovanských mnichů ze Sázavského kláštera (opat Božetěch) a propuknutí bojů mezi Čechy a Poláky o Slezsko (ukončeny až 1137).

S Břetislavem je ale spojen **osudový a pro české dějiny tragický krok**, tím horší, že se jím nechali inspirovat další Přemyslovci. Břetislav se totiž rozhodl, že nebude respektovat seniorát a jeho nástupcem na pražském stolci bude bratr Bořivoj II. Vypravil se do Řezna a císaře Jindřicha IV. požádal, aby český stát připadl jako léno po jeho smrti bratru Bořivojovi. Císař samozřejmě rád vyhověl a byla zpečetěna osudová chyba, která v důsledku znamenala, že po celé 12. století se zásahy římskoněmecké říše do vnitřních záležitostí českého státu staly téměř pravidlem. Byl porušen bezprecedentním způsobem seniorát, navíc i když udílení léna tu od časů opilce Vladivoje bylo, nejprve byl v Čechách na shromáždění velmožů a podle starobylých domácích řádů zvolen kníže, a do jeho volby neměl císař co mluvit, udělení léna bylo jen formálním potvrzením volby. **Bořivoj jako první Přemyslovec v dějinách dostal léno, ačkoliv nebyl doma ještě přijat** – tedy, český vládce tím sám císaře dostal do roviny, kdy mohl prohlásit – o českém panovníkovi rozhodují já, ne Češi.

12. století tak znamená větší míru závislosti na Říši a jejích vládci než kdykoli předtím. A bohužel si za to Přemyslovci mohli sami, v boji o moc mezi sebou ochotni slibovat za podporu mocného souseda hory doly, uplácet je, slibovat vojáky pro jejich výpravy, označovat je za své ochránce a přisuzovat jim roli soudců ve svých sporech.

Po Břetislavu II. soupeří o vládu v Čechách Bořivoj II., Oldřich Brněnský a bratranec Svatopluk Olomoucký. Svatopluk, vládoucí v letech 1107-1109, nechal roku 1108 vyvraždit velmožský rodu Vršovců (po Slavníkovcích druhé krvavé řešení sporu s vlivným domácím rodem).

Vypukly nové zmatky a soupeření o knížecí - pro pomoc si svěřící se Přemyslovci chodilo do Říše, Polska i Uher, důsledkem byl pokles jejich centrální moci i zahraniční váhy českého státu, naopak byl typický vrůst moci předáků - majores - z nich se postupně rodí **budoucí šlechta**. Roku 1110 do Čech vtrhne římský král „udělat pořádek“ (1939 totéž) a dosadil na stolec Vladislava I., syna krále Vratislava (sám jenom kníže), který vládne 16 let, na 12. století až dost, pro nás zajímavý jen ze dvou věcí – I. roku 1114 na svatbě císaře Jindřicha V. zastával funkci arcibiskupa – ze symbolického úřadu vstup do roviny hodnostářů u císařského dvora, kteří se změní v kurfiřty – tedy volitele císaře. II. v jeho době nejen žije, ale především píše **první skutečnou kroniku českého státu** děkan svatovítské pražské kapituly Kosmas.

Výjimku mezi slabými českými knížaty 12. století představoval kníže Soběslav I., syn krále Vratislava a Svatavy, bratr Vladislava I. I on musel obhájit knížecí stolec proti moravskému údělníkovi Otovi Černému Olomouckému. Ota získal za slib vysoké finanční částky pomoc římsko-německého krále Lotara III., jejich vojsko však Soběslav v únoru 1126 porazil v bitvě u Chlumce v Krušných horách. Dbal na obnovu starších a

výstavbu nových pohraničních hradů a u zemských bran – Kladsko, Přimda, Tachov, Zhořelec. Domácí spiknutí (z pozadí vedení pražským biskupem Menhartem) krvavě zlomil.

Jeho nástupce Vladislav II. (1140-1172) byl spojení s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem (vzdělanec evropského formátu). První česká účast na křížové (II. výpravě) sice neskočila nijak slavně, v říšské politice ale Vladislav II. vsadil na účelové spojení s novým mocným císařem Fridrichem I. Barbarossou. Roku 1158 je před společným tažením do Itálie v Řezně (Regensburg) korunován na českého krále, titul má být dědičný, ale není – to předvede Fridrich Barbarossa ještě za Vladislavova života. Češi se vyznamenali v bojích u Milána, zrod erbovních pověstí české šlechty – páni z Pardubic, z Choustníka atd. S Vladislavem je spojena jedna z největších staveb románského období – Juditin most v Praze (nazvaný po králově manželce Juditě Durynské). Vladislavův pokus předat trůn synovi Bedřichovi tak že abdikuje v jeho prospěch roku 1172, odmítl Barbarossa respektovat a s jeho pomocí usedl na trůn Vladislavův synovec Soběslav II (1173 – 1178), s jeho vládou je spojeno česko-rakouské soupeření o Vitorazsko. Kronikář Jarloch (jeden z tzv. Prvních pokračovatelů Kosmových) o něm neváhal napsat: *„Kvůli sedláku byl schopen pokořit šlechtice“*. S pomocí císaře Barbarossy, který se zklamal v plánu mít ze Soběslava poslušnou loutku, byl posléze svržen z pražského trůnu a nahrazen Bedřichem (týmž, jehož roku 1172 Barbarossa odmítl uznat !)— pro Palackého byl Bedřich neschopný člověk, za něhož se český stát klátil ze strany na stranu a padal do příkopů jako vůz vedený krajně neobratným vozkou. Kníže často podléhal vlivu ambiciózní choti Alžběty Uherské.

Bedřichův příbuzný Přemyslovec Konrád Ota Znojemský zdědil nečekaně nejen Brněnsko, ale i Olomoucko a prakticky sjednotil Moravu pod svým žezlem. Jeho vzrůstající moci se Bedřich obával a vpadl na Moravu, byl však poražen a roku 1182 naopak Konrád Ota Znojemský podnikl tažení do Čech a obléhá Prahu. Do hry vstupuje Fridrich I. Barbarossa a v září v Řezno vyhlásil rozsudek, podle něhož má Čechách dále vládnout Bedřich, na Moravě se však zřizuje Markrabství moravské podřízené přímo Říši a císaři, český stát je roztržen na dva kusy.

Nevlastní Bedřichův bratr Přemysl (budoucí král Přemysl Otakar I.) ale o tři roky později dne 10. prosince 1185 porazil v bitvě u Loděnic Konráda Otu, ten se vzápětí podřídil opět Bedřichovi, fakticky jsou Čechy a Morava pod jednou vládou, ne však z pohledu Říše.

Roku 1187 pražský biskup Jindřich Břetislav, rovněž Přemyslovec, vystoupil proti knížeti Bedřichovi a dosáhl, že císař a říšský sněm vyhlásili vynětí jeho statků

z pravomoci českého knížete a jako nové knížectví uvnitř Čech mají být podřízeny podřízeny přímo císaři. **Z pohledu Svaté říše římské jsou nyní na teritoriu někdejšího českého státu tři říšská léna.**

Po Bedřichově smrti nastupuje Konrád Ota, což znamená opětovné potvrzení sjednocení Čech a Moravy, roku 1189 vydává tzv. **statuta Konrádova** na sjedu Sadské–právní počátek šlechty pro vrcholný středověk – souhlas s dědičnou držbou spravedlivě získaných výsluh a předání soudní pravomoci nad obyvatelstvem na nich žijícím (princip, který bude fungovat až do reforem Josefa II.)

Po předčasné smrti Konráda Oty (na úplavici na italském tažení) dočasně usedl na knížecí stolec Přemysl Otakar I., byl ale svržen i za pomoci Říše, vládcem se stal pražský biskup Jindřich Břetislav, poprvé v našich dějinách tak byly nejvyšší světská i duchovní hodnost ve státě v rukou jediného člověka. Umírá ale po necelých pěti letech vlády v Chebu, tehdy ještě říšským územím.

Knížecí stolec obsadil Vladislav Jindřich (syn někdejšího krále Vladislava II), ale když se v Čechách objevil s vojskem jeho starší bratr Přemysl Otakar, nešel do bitvy, ačkoli disponoval značnými vojenskými silami, ale dobrovolně bratrovi předal vládu v Praze a sám se spokojil s titulem moravského markraběte. Tento čin znamenal zásadní krok k překonání úpadku českého státu. Vláda Přemysla Otakara I. pak zajistí povýšení Čech na dědičné království a počátek mocenského i hospodářského vzestupu.

Vnitřní poměry

Pro přemyslovské knížecí období bylo typické, že kníže s vojenskou družinou objíždí jednotlivá hradecká centra, konzumuje on a jeho družina výnosy naturálních daní. Jelikož si kníže a jeho lidé k části životních potřeb přímo došli, odlehčovali tím transportním nárokům, které by jinak muselo zajišťovat pražské ústředí.

Páteří státní správy, administrativy se staly správní hradiště. Tvořily politická, hospodářská, soudní, vojenská i církevní centra svých obvodů (v Čechách rozsah asi 30 km) na Moravě větší – 40-60. Takový hradecký obvod nazýváme kastelanie. Rozvržení nebylo rovnoměrné, více střední a východní Čechy, Polabí – tam hustota osídlení – jižní a z části západní Čechy – široké zalesněné pásmo, hradecké centrum by se ani neuživilo.

V rámci hradeckých obvodů se shromažďovaly a přerozdělovaly knížecí (státní) příjmy a důchody. Hradecké a jiné okrsky byly zároveň berními a zpravidla i soudními jednotkami. S hradeckou správou se překrývala vojenská organizace, každé centrum bylo zároveň pevností. K hradeckému zřízení se těsně přimykala církevní správa (dlouho

přežívání pohanství, takto církevní stavby a kněží ochranu). Hovoříme o velkofarnostech, později arcijáhenstvích.

Hradský správce přebíral delegované pravomoci z rukou knížete. Ručil za udržování obecného míru, velel vojsku z celého hradského obvodu, organizoval vybírání daní a příjmů, ukládal zemské roboty (stavba hradů, mostů, cest), řídil hradské soudnictví. Kasteláni patřili k mocenské špičce, držba kastelánií v hustě obydlených oblastech, kudy navíc šly důležité obchodní a zemské stezky – prestiž, ale i odrazový můstek k pozemkovému bohatství. Už na konci 11. století, některé rody či rodiny ve službách Přemyslovců pokusy držet některé obvody trvale – porušení rovnováhy mezi centrem a regionu – Vršovci (Libici, Žatec, Litoměřice) – nelítostná reakce knížete – 1108.

Přemyslovská hradská centra – Pražský hrad, Vyšehrad – ústředí, Žatec, Sedlec, Litoměřice, Bílina, Děčín, Mladá Boleslav, Kamenec, Hradec (Králové), Chrudim, Vraclav, Kouřim, Plzeň, Libice, Čáslav.

OTÁZKY A ÚKOLY

Jak upravil otázku nástupnictví kníže Břetislav I. a jak mělo být postaráno o zbývajících příslušníky přemyslovské dynastie ?

Jak upravovala postavení českých předáků – šlechty tzv. Statuta Konrádova ?

Kronikář Kosmas, když popisuje tažení knížete Břetislava I. do polského Hnězda a otevření hrobu sv. Vojtěcha, vkládá do úst knížete normy, které stanovují vztah společnosti k církvi a jsou v podstatě naplněním požadavků biskupa sv. Vojtěcha. Zda k jejich vyhlášení došlo skutečně při vojenském tažení v Hnězdně, nelze jednoznačně rozhodnout. Za jisté je možno považovat to, že tyto zásady se zformovaly v době vlády knížete Břetislava I. (1034 – 1055). Jejich spojení s hnězdenským tažením a otevřením hrobu sv. Vojtěcha může být jen Kosmovou fabulací. Projevuje se v nich úsilí o upevnění feudálního řádu, církevní moci a panovnického rodu.

... kníže vstal a stoje na kazatelně takto hovořil: „Chcete napravit své zlé skutky a vrátit se

k rozumu od svých nepravostí?“ A oni se slzami odpověděli: „Jsme připraveni k nápravě a k

odvrácení od nepravosti.“ Tu kníže, pozdvihnuv pravici nad hrobem biskupovým, takto promluvil: „Pozdvihněte, bratři, společně pravice své k Pánu a naslouchejte mým slovům, která chci, abyste stvrdili přísahou na svou víru.“

První tedy můj, příkaz k vám budiž nejoprávněnější: vaše manželství, která až dosud měli jste jako v nevěstinci a společná jako mezi zvířaty, necht' napříště řídí se kanonickým řádem

tak, aby manželka spokojila se jedním mužem a muž jednou ženou zákonitě před církví provdanou.

Za druhé, kdyby manželka mužem anebo muž manželkou opovrhl a nesvár mezi nimi dospěl uzavřeného, podle řádu naší země jako rušitel manželství byl uveden v rabství, nýbrž spíše tísni našeho nezměnitelného příkazu, necht' je to osoba jakákoliv, budiž uvržen do vyhnanství do Uher a nebudiž nikterak dovoleno, aby do země se vracel a se vykoupil, aby nákazou jedné ovce boží stádo ovcí se neposkvřilo.

Za třetí, kdyby panny, vdovy a cizoložnice byly usvědčeny, že ztratily stud a dobré jméno a

porodily děti nemanželsky, jest je postihnouti týměž nálezem. Neboť, když mají svobodné rozhodování, provdati se, proč páchají cizoložství a své plody uměle potracují, což jest nejhorší hřích před Bohem?

Za čtvrté, kdyby si žena stěžovala, že svým mužem není milována slušně, nýbrž že je uchopována neslušně, budiž mezi nimi uspořádán boží soud před církví, a kdo by byl shledán

vinným, necht' zaplatí knížeti povinné pokuty.

Podobně o těch, o nichž se proslýchá, že zabili lověka, arcikněz ať jejich jména napíše správci příslušného hradu a správce ať je obešle k soudu, a kdyby se vzpírali, uvrhne do vězení, až buď u iní náležité pokání, nebo zapírají-li, vyjde najevo žhavým železem nebo popřísežnou vodou jejich hřích i nevina. Avšak bratrovrahy, otcovrahy, vrahy kněží a osoby upadlé v obvinění z podobných těžkých zločinů ať arcikněz označí hradeckému správci nebo knížeti a tito ať je s rukama přikovanými k trupu vyvrhnou z království, aby potupně a běženecky sdíleli na zemi úděl Kaina.

Za páté, krčmu, která jest kořen všech špatností, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilstva

a všechny špatnosti, kdo zřídí nebo kdo zřízenou za plat převezme: krčmář, jestliže bude postižen, ať je veden do středu tržiště, přivázán ke sloupu a mrskán pruty, jako dlouho by biřic chtěl, avšak jeho věci ať nezabírá fiskus, ať nepropadají komoře knížecí, nýbrž ať jsou pod zemí pohřbeny, aby se nikdo neposkvřil napitím tak prokletým. Pijáci pak, kdyby byli postiženi v krčmě, ať nevyjdou z vězení, dokud by nesložili 300 denárů pro knížecí komoru.

Za šesté, aby o nedělích se nekonaly trhy a o slavných svátcích, jež se slaví v naší zemi hlavně proto, aby o ostatních dnech mohli se oddávati dílu. Kdyby pak někdo ve dnech výše řečených byl přistižen při služebném díle, dílo samo a to, co při díle by se našlo, ať vezme arcikněz a viník ať zaplatí do knížecí komory 300 denárů. Podobně

s těmi, kdož své mrtvé ve víře zemřelé pohřbívají na polích nebo v lesích: kdož se toho opováží, dají arciknězi vola, knížeti pak 300 denárů, mrtvý nad to ať je dopraven na křesťanský hřbitov.“

Biskup Šebíř nato všechna nařízení knížete stvrdil vlastní pravomocí.

Originální latinský text Dekret je obsažen v Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, herausgegeben von B. BRETHOLZ, Monumenta Germaniae historiae - Scriptores - Nova series, T. II, Berolini 1923, s. 85 – 88.

Český překlad K. Hrdiny v Kosmova Kronika

eská, Praha 1972, s. 80 – 82. Dále jsou Statuta obsažena v rukopisném kodexu ze 13. století v kapitulním archivu v Olomouci (inv.

. 230) v právně přesnější znění než u Kosmy. O této rukopisné podobě pojednal VANĚČEK, V., Nový text(varianta) Dekretů Břetislavových z r. 1039, Slavia Antiqua 3, 1952 – 1953, s. 131 – 136. Publikovaný text je překladem latinského textu z olomouckého kodexu od V. Vaněčka a je převzat z Prameny k dějinám státu..., s. 16 – 18.

OTÁZKY A ÚKOLY

Z textu vyplývá, že v přemyslovském státě existovala hradská soustava v čele s hradskými správci. Jaké role tito správci plnili ?

3. Dědiční přemyslovští králové a jejich země

Prameny

Druzí pokračovatelé Kosmovi (kněží pražské kapituly, konkrétní jména neznáme) dva texty ozn. Annales Ottacariani. Záznamy z let 1196-1278, resp. 1283. česky to známe jako Příběhy krále Přemysla Otakara II. a O zlých letech po smrti Přemysla Otakara II. Ed. Karel Hrdina a Rudolf Holinka, Praha 1947.

Kronika tak řečeného Dalimila. Ed. Marie Bláhová, Praha 1997.

Zbraslavská kronika. Ed. František Heřmanský a Zdeněk Fiala. Praha 1976. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. – V. (1198 - 1278).* Ed. Gustav Fridrich, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková. Praha 1912 – 1983.

Literatura

FIALA Zdeněk: *Přemyslovské Čechy.* Praha 1975

ŽEMLIČKA, Josef: *Století posledních Přemyslovců.* Praha 1986.

KROFTA, Kamil: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské,* Český časopis historický 10, 1904.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/1-4.* Praha 1926.

Šusta, Josef: *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. České dějiny II/1. Praha 1932.
KEJŘ, Jiří: *Počátky městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998.
NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I-3-4, Čechy královské za Přemysla I. a Václava I*. Praha 1912- 1937.

Z hlediska událostní historie jde o období nesmírně bohaté, bezesporu slavné a velmi dramatické, je však třeba se soustředit ne na nejzajímavější události, ale na to, co toto období přetrvalo. Vítězné bitvy, zisk alpských zemí, spočinutí polské a uherské koruny na hlavách příslušníků přemyslovské dynastie - krásné, slavné, zdroj hrdosti, a z hlediska doby trvání a hlavně důsledků to není nic víc než pouhé epizody.

Co je na první pohled možná méně lesklé i méně známé, ale mělo důsledky na celá staletí je toto:

Dokončení velké kolonizace s tím spojený vznik měst jako právní instituce.

Emancipace domácí církve – vymaní se z poručí světské moci (doba, kdy biskup pouhým kaplanem knížete, kněz pouhým služebníkem feudála, končí).

Položení základů skutečné politické moci šlechty, které vrcholí v dualismu státní moci – jinak řečeno – vládní moc ve státě se dělí mezi panovníka a šlechtu, **zeměpanský Královský vliv je fakticky rozdělen na dominium generale** (oblast společného panování- tady se o moc prostřednictvím zemských úřadů a zemských institucí – sněm, soud dělí se šlechtou); a **dominium speciale** – vlastní statky a majetková práva panovníka – do budoucna až do habsburské éry budou mít čeští panovníci mnoho starostí, aby si před dravou šlechtou uhájili alespoň tuto oblast.

Předchozí výklad byl zakončen nástupem Přemysla Otakara I. na knížecí stolec a touto cestou se zároveň ocitáme na prahu období, kdy český stát přestává být knížectvím, ale stává se plně respektovaným dědičným královstvím.

Zatímco 12. století bylo dobou domácích rozbrojů, úpadkem české státnosti a jejího stále silnějšího podřizování mocnému sousedu na západě, 13. století, století posledních Přemyslovců, naopak znamená (s výjimkou zlých let po smrti Přemysla Otakara II. – období Braniborů v Čechách a Habsburka na Moravě) vzestup českého státu – lze říci s každou generací vládnoucí dynastie větší ctižádost a také větší

úspěchy četně neskromných územních ambicí, znamená cestu k velmocenskému postavení ve střední Evropě – a není to nadsazené.

Přemysl Otakar I. obratně a velmi účelově využil svárů uvnitř římsko-německé říše a vydobyl svému majestátu uznání všech rozhodujících autorit včetně císaře a papeže.

Fridrich I. Barbarossa a jeho syn Jindřich VI. Měli v plánu proměnit Říši v dědičné císařství dynastie Štaufů – Přemyslovci 12. století nebyli jediní, s kým Štaufové dokázali úspěšně „zametat“. Tento plán se smrtí Jindřicha VI. náhle zhroutil, dostavilo se naopak období poklesu prestiže centrální moci, období rozbrojů a nestability říšského trůnu. Dědici koruny Fridrichovi byly dva roky, dítě nemůže vládnout a spor o trůn zahájily dva mocné rody – Štaufové v osobě Fridrichova strýce Filipa Švábského a Wettinové v čele s Otou IV. Brunšvickým. A válčili spolu tak dlouho, až to dvouleté dítě vyrostlo a samo, byť za dramatických okolností, usedlo na římský trůn a stal se z jednou nejpozoruhodnějších císařů středověku.

Štěstím pro český stát bylo, že v té době seděl na jeho tůně chytrý, ba vychytralý muž, který německým vládcům a knížatům vrátil i s úroky zásahy z minulých let. Jeho mocenskou podporu, sílu jeho armády potřebovaly obě soupeřící strany. Během prvních 15. let své vlády Přemysl celkem pětkrát změnil strany. Přímo mistrovsky se dovedl pohybovat tak, že se vždycky dobral zisku, aniž ho dočasní spojenci ztratili jako nespolehlivého. A to Přemysl nevyměnil jenom strany, ale i manželky (Adléta Míšeňská a Konstancie Uherská). Není třeba detailně rozebírat všechny okolnosti těchto kroků, zaměříme se na nejpodstatnější – **8. září roku 1198 přiznal Přemyslovi dědičný královský titul Filip Švábský**. Ten mu v průběhu let přiznal i jeho protivník, římský vzdorokrál a pozdější císař Ota IV. Brunšvický. Co bylo nesmírně důležité, Přemyslovo postavení, tedy jeho **vstup mezi dědičné křesťanské krále uznal i papež Inocenc III.** Roku 1212, kdy z Itálie vtáhl do Říše potomek posledního Štaufa v té době sicilský král a částí říšské feudality i papežem uznaný římský král na místo sesazeného císaře Oty IV. Brunšvického. Dne 26. září vydává cennému spojenci jednu z nejdůležitějších listin české státnosti – **Zlatou bulu sicilskou** (její text naleznete na konci kapitoly), Čechy jsou dědičné království, územně zcela podřízeno českému králi, čímž se ruší i nešťastné zásahy Barbarossy, volba českého panovníka je plně domácí záležitostí!, povinnosti českého krále vůči Říši jen dvě - zúčastnit se říšských sněmů v Norimberku, přispět na císařskou jízdu.

V roce 1216 nechal Přemysl svého 11letého syna Václava zvolit českým králem, (dosavadní nástupnický **seniorát tím definitivně padá**, až do konce českého státu jako monarchie ho nahrazuje **primogenitura**)

Následně vypukl panovníkův spor s pražským biskupem Ondřejem – král i feudálové považovali kostely za svůj majetek, kněze za své kaplany – i když si kněží nežili špatně a leckdy více než tučný majetek, bylo to stále tak trochu z milosti feudála. V podstatě byla církev v českém státě stále v područí světské moci. Biskup Ondřej boj za emancipaci české církve- zaprvé požadoval celý desátek, spor se rozšířil i na další oblasti a biskup neváhal užít ty nejhranější prostředky, včetně udání vlastního krále u římské kurie, nad Čechami vyhlásil interdikt, sám s ve zlém rozešel s mnoha představiteli kléru. Král by ho dokázal rychle smést silou, ale za biskupa se staví římská kurie. Roku 1221 se konalo setkání krále a papežského legáta Řehoře, byl uzavřen tzv. konkordát s církví. Dne 10. března 1222 král vydal tzv. **Velké privilegium české církvi** – církev vyňata z pravomoci světských soudů a podřízena kanonickému právu, církev může nerušeně užívat své pozemky. Na uprázdněná beneficia světská feudalita nemá dosazovat lidi podle své libosti – ještě velký problém, který vyřeší až kompromis v době arcibiskupství Arnošta z Pardubic v podobě tzv. patronátního práva.

S Přemyslem Otakarem I. bylo na sklonku jeho života zahájeno české soupeření s Rakouskem, na dvě generace tak předurčena expanze českého státu a přemyslovských králů.

Václav I. (1230-1253) zprvu sledoval otcovu linii program prospěšné spolupráce s říší. Za Václava zakořenila rytířská kultura, turnaje, nákladné hostiny, poněmčování jmen hradů atd. jinak řečeno přemyslovský dvůr vnějškově poněkud německý nátěr. Za Václava I. dobudována základní síť královských hradů (Týřov, Křivoklát). S vládou převzal Václav I. konflikt s Rakouskem, v roce 1236 na císařův příkaz vpád do Rakouska, ale císař nesplnil slib a území slíbené Václavovi si ponechal sám. To si nemínil nechat líbit – v té době už soupeření papež-císař Fridrich II. – Václav na stranu kurie, smířil se s vyhnaným rakouským vévodou Fridrichem Babenberským, za to nucen slíbit, že Václavovi odstoupí území na levém břehu Dunaje, sňatek králova syna Vladislava s Gertrudou Babenberskou. (Vyhlídky získat sňatkovou diplomacií)

Rok 1241 přinesl velký vpád Mongolů (nesprávně nazývaných Tataři), 9. dubna byla Evropa vyděšena zprávou o smrti slezského vévody Jindřicha II. Pobožného v bitvě u Lehnice. České vojsko Mongolům znemožnilo přechod přes Kladsko, ti však protáhnou Moravou, dílčí úspěšná šarvátka přemyslovských sil u Olomouce dala spolu s několika dalšími boji nevelkého rozsahu (Svatý Hostýn, Píseň o Šternberkovi) zrodil legendě o českém králi jako zachránci střední Evropy před Mongoly.

I Václav I. usiloval o expanzi do Rakouska, což se mu kombinací diplomacie, vojenského nátlaku u sňatkové politiky téměř zdařilo. Roku 1246 padl v boji s Uhry Fridrich Babenberský, získal Rakousko na spadnutí, ale Václavův syn a nástupce

Vladislav, ženich dědičky Rakouska Gertrudy Babenberské náhle umírá, otřes nad jeho smrtí vyvolal období melancholie a náladovosti u jeho královského otce. Toho využívá česká šlechta, aby pod záštitou druhorozeného syna Přemysla Otakara II. rozpoutala proti králi odboj. Dne 31. července 1247 je Přemysl prohlášen tzv. mladším králem, - zrada a vzpoura zároveň. Šlechta, čím dál bohatší, a mocnější ekonomicky i vojensky ve svých panstvích, se nyní otevřeně domáhá výraznějšího podílu na správě země. První kolo zápasu vyhrál syn, král Václav I. byl dokonce nucen uchýlit se do Míšně, na jeho straně zůstalo jen několik rodů a hrady na severu Loket. Most, Přimda, Loket, ze šlechticů Havel z Lemberka a Boreš z Riesenburka. Pak přichází nečekaná porážka silného Přemyslova vojska, naprostý debakl v bitvě u Mostu, karta se obrátila, srpnu 1249 královo vojsko obléhá Pražský hrad, Přemysl kapituluje a je dočasně internována Přimdě, ale král víc nechce. Syna po několika měsících propouští a pověřuje ho správními úkoly na Moravě. Přemysl záhy dostává nabídku od rakouské šlechty ujmout se osiřelého vévodského trůnu, podmínkou je ale spojit se sňatkem s Babenberkovnou, a to je Markéta, která kdysi „odloudila“ ženicha Přemyslově tetě Anežce, žena o 30 let starší, Přemyslovci jsou ale pevně rozhodnuti expandovat na jih a ani vysoký věk nevěsty pro ně není překážka.

Zisk Rakouska Přemyslovci vzbudil nelibost uherských Arpádovců, na přelomu let 1252-53 vypukly pohraniční šarvátky s vojsky krále Bély IV., do nich přišla zpráva, že Václav I. zemřel. Konflikt o babenberské dědictví je uzavřen kompromisem – Horní a Dolní Rakousy zůstanou Přemyslovcům, Štýrsko ovládli Arpádovci. Jen odklad sporu, bylo zřejmé, že v budoucnu dojde k novému měření sil.

Mladý Přemysl usiloval o získání prestiže křesťanského rytíře před Evropou, měl tajné ambice na římskou korunu – v zimě 1254 podnikl křížovou výpravu proti pohanským Prusům, zvítězil v bitvě u Rudavy, založil město Královec.

Naproti tomu jeho vpád do Bavor skončil nezdarem a Přemysl musel na čas dokonce odevzdat Jindřichu Dolnobavorskému Sušicko. Zostřují se Přemyslovy vztahy s uherským panovníkem, Přemysl podporuje vzbouřenou štýrskou šlechtu a poskytl i vojenskou pomoc vládci Korutan Oldřichu. Češi vojensky zabírají Štýrsko Béla IV. a jeho syn Štěpán reagují plnou mobilizací vojsk ze všech svých držav. Česko-uherskou válku dne 12. června 1260 rozhodl Přemyslovo nejslavnější vítězství **bitvě u Kressenbrunn** (obrovské počty bojovníků udávané tehdejšími kronikáři jsou však mnohonásobně nadsazené). Prešpurský mír potvrdil Přemyslovi **zisk Štýrska**.

Začíná deset úspěšných let v životě Přemysla Otakara II., pokračuje územní expanze, rozvíjí se vlastní Čechy, vrcholí tzv. vnější či velká kolonizace, obecně řečeno ekonomická základna se zpevňuje. V Říši nezájem o silného panovníka, interregno –

královský titul si nárokují Richard Cornwallský a Alfons Kastilský – ani jeden se v Říši prakticky neobjevil, ale důležité – 1265 Přemysl Otakar II. dostává od Richarda bulu, kterou se český trůn prohlašuje za dědičný i v ženské linii (za 41 let tento dokument získá na významu). S tichým souhlasem Richarda zabírá roku 1266 **Chebsko**. Dne 4.12. 1268 je uzavřena tzv. Poděbradská smlouva s Oldřichem Sponheimským (do roka Oldřich umírá), Přemysl po něm Korutany, Kraňsko, Furlansko a tzv. Pordenone – brána k moři.

Opustíme na chvíli událostní historii a jsme u toho, co oporou Přemyslovců, zemi umožnilo stavět silné armády a realizovat Přemyslovcům územní expanzi – **zmohutnělá hospodářská základna** – to je proces procházející celým stoletím. Pokračuje samozřejmě kolonizace prováděná místními rody a kláštery (benediktýni, cisterciáci, premonstráti). Hlavně však vrcholí tzv. velká kolonizace, takzvaná vnější. Přicházející cizinci, z Německa, z Nizozemí i severní Francie. Skupinu kolonistů zastupuje lokátor, jejich jménem uzavírá smlouvu s vlastníky území v Čechách (král, šlechtic, biskup) složí poplatek tzv. podací, sám se většinou v nově založeném městě či vesnici rychtářem s řadou akademických výhod. Kolonisté dostávají odklad daňových i robotních povinností – lhůta. Hlavní je však **emfyteutické právo** – pokud si plní své povinnosti vůči vrchnosti, drží obdělávanou půdu dědičně (dědičný pacht). Oproti 12. století se obrovsky zvýšila plocha obdělávané půdy. Nastupuje trojhonný systém, hluboká orba. Ustalují se poddanské povinnosti – dvakrát ročně daň feudálovi – proces reluce – převádění naturálních dávek na peněžní- na sv. Jiří a na sv. Havla. Žádné nacionální vášně mezi staro a novousedlíky však tehdy nebyly. Kolonisté nepřišli proto, aby tady šířili pochodeň němectví, jak je v 19. a pol. 20. stol. líčili pangermanisté, nevznikl žádný souvislý pás německého osídlení.

Přemysl Otakar II. – pro nás nejen král železný a zlatý, ale zakladatel, budovatel měst, skutečný rozkvět měst v Čechách na Moravě (Menší Město pražské, Mělník, Kolín, Čáslav, Chrudim, Dvůr Králové, Vysoké Mýto, Polička, Jaroměř, Chotěboř; na severu Ústí nad Labem, Most, Kadaň, Louny, Budyně; na západě Domažlice, Tachov, Klatovy, v jižních Čechách – České Budějovice.

Města sice často navazovala na starší podhradská osídlení a trhové osady, ale v nové kvalitě přebírala jejich střediskovou funkci – jsou právním celkem. Má svůj vlastní soud, je ekonomickým centrem, ale má-li právo hradební, stává se i vojenskou pevností. Navzdory těmto všem funkcím nefungují v Čechách – narozdíl od říšských oblastí nebo severní Itálie města jako politický faktor, a nebudou tak fungovat ještě dlouho – teprve husitská revoluce to změní – města jako třetí stav na zemském sněmu.

Zpět k politice. V roce 1271 se Přemysl konečně dočkal dlouho očekávaného syna Václava. Ale to byl také poslední skutečný úspěch krále. Roku 1273 přišla tvrdá rána, nebyl zvolen římským králem, místo něj je králem stává hrabě **Rudolf Habsburský**.

Nešťastná reakce Přemyslova reakce na kroky, které Habsburk jako římský král v letech 1274 – 1275 podnikl se heslem udělat pořádek v říšských lénech, je třeba vycházet z období interregnum. Přemysl byl předvolán na říšský sněm, aby se zodpovídal z nařčení, že zcizil rakouské země – jen halasná slova, ani obratná diplomacie, ani vojenská síla; nad Přemyslem byla vyhlášena říšská klatba acht, záhy pak oberacht – signál k povstání v Alpských zemích, Rudolf svolává říšská knížata a vyhlašuje válku, Přemysl mu táhne vstříc do Rakous, ale za zády mu naplno povstání Vítkovců. Byl donucen uzavřít mír u Vídně, ztratil všechna získaná území mimo Čech a Moravy – včetně Chebska; vynucené dvojité zasnuby jeho dětí s Habsburky (Anežka – Rudolf, Václav- Guta) ale nepřinesly skutečný mír, dál studená válka, obě strany se obviňují z úkladů. V roce 1278 propukla válka nanovo, Rudolf získal proti Přemyslovi spojení Uhřů.

Dne 26. srpna bitva na Moravském poli, české vojsko utrpělo krutou porážku a sám Přemysl v bitvě zahynul.

Přišlo trpké období **Braniborů v Čechách**, markrabě Ota V. Dlouhý Braniborský se stal zemským správcem v Čechách, slezský vévoda Jindřich IV. Vratislavský obsadil Kladsko, Morava na 5 let ve správě vítězného Habsburka, její výnosy měly zaplatit válečné reparace. Braniborský správce zemi drancuje, mladého Václava II. držel na hraběti Bezděz a záhy odvezl z Čech, šlechta se vrhla na královské statky a kláštery, do toho se dva roky velmi špatné úrody obilí a povodeň velkých rozměrů na Vltavě, v zemi propukl hladomor. Za všeobecného úpadku moci a řádu se vzchopila jediná síla, která mohla přinést změnu, pražský biskup Tobiáš z Bechyně a česká šlechta se zachovali se státoctvorně, cítili, že anarchie již ohrožuje i je samotné, první skutečný zemský sněm šlechty prosadil vůli přestat loupežit, zajistit návrat práva a hlavně mladičkého krále Václava II. do země. Roku 1283 se zubožené dítě vrací, samostatně bude vládnout až v roce 1290, kdy na tzv. pokutní louce po hradem Hluboká padne hlava vůdce Vítkovců Záviše z Falkenštejna. Přesto jeho návrat znamená symbolické překonání krizových let.

Václav II. se projevil jako prozíravý, někdy až lživý politik – to ukázal Habsburkům, sám měl dobré vztahy s tchánem Rudolfem (Přemyslovci se v plánech na územní expanzi již nebudou orientovat na jih, Václava vzdává se nároku na alpské země, získává tichý souhlas expandovat na sever a severovýchod, dokonce mu Rudolf přiznává nárok na dědictví po Jindřichu Vratislavském), ale roku 1292 to byla hlavně

česká diplomacie, která zabránila volbě Rudolfova prvorozeného syna Albrechta Habsburského římským králem. Václav si vůči domácí šlechtě počínal taktičtěji a méně autoritativně než jeho otec. Souhlasil s principem dělení státu na **dominum generale**, kde musí brát šlechtu jako partnera, a **dominium speciale**. Václavova zakladatelská činnost se s Přemyslem Otakarem II. nedá srovnat (Plzeň, Klatovy, Kutná Hora). Výrazná však byla spolupráce s církví – s Václavem II. přichází éra církevních diplomatů ve státních službách, biskup, opati velkých cisterciáckých klášterů (Plasy, Sedlec, Zbraslav), do služeb jako kancléř byl získán Petr z Aspeltu, pozdější mohučský arcibiskup.

S Václavem II. se **směr územní expanze českých králů mění** – severovýchod, Slezsko, Polsko. Začíná v roce 1289 holdem hornoslezských knížat, tím je otevřena cesta na Krakov, roku 1291 Václavovo vojsko obsazuje Krakov, po zatlačení mocenského konkurenta sandoměřského vévody Vladislava Lokýtky je roku 1300 Václav II. v Hnězdně arcibiskupem Janem Švinkou korunován na polského krále, nárok na Polsko potvrdí sňatkem s dcerou poledního polského panovníka Eliškou Rejčkou (s ní je spojen počátek tzv. královských věnných měst v Čechách). Václav chytře kombinuje vojenskou sílu, diplomacii a do hry dává jako výrazný argument české stříbro z nových dolů v Kutné Hoře. Roku 1300 zde vydává horní zákoník *Ius Regale montanorum* (italští odborníci), v českém státě je nyní jediná centrální mincovna, bratreáty nahrazuje nová mince - **pražský groš** – jeden ze symbolů české státnosti až do 16. století.

V roce 1301 vymírají uherští Arpádovci, Václav II. po váhání přijímá uherskou korunu pro syna, korunován jako Ladislav V. Přemyslovská moc dosáhla vrcholu, vládnou třem mocným královstvím, ale tento krok znamenal začátek problémů – papež Bonifác VIII. si přál na uherském trůnu svého chráněnce Karla Roberta z Anjou, římský král Albrecht má obavy z vzrůstu české moci a získává v tom podporu říšských knížat.

1304 vpád říšského vojska a uherských oddílů do Čech, tažení ke Kutné Hoře, česká šlechta se však rozhodně postavila za Václava II., obléhání Kutné Hory končí nezdarem, v Habsburkově armádě propuká epidemie a musí se s velkými ztrátami stáhnout z Čech. Příštího roku je uzavřen mír, ale krátce poté umírá tuberkulózou stížený král v pouhých 34 letech.

Jeho 17 letý nástupce Václav III. se vzdal uherské koruny (fakticky již Uhry byly v moci Karla Roberta z Anjou), zprvu vedl bujný lehkovážný život, ale po domluvě od biskupa a po zprávách z Polska byl nucen se vzpamatovat, bylo ohroženo jeho polské panství, vévoda Vladislav Lokýtek se zmocnil Krakova. Připravoval velké tažení do Polska, vojsko se shromažďovalo na Moravě, ale než mohl vytrhnout za polské

hranice, byl dne 4. srpen 1306 Václav III. v Olomouci zavražděn. Jeho smrt znamenal vymření vládnoucího rodu Přemyslovců v mužské linii (po meči).

Léta 1306-1310 pak znamenají zmatky v zemi a čekání na krále, na skutečného krále. Nejprve byl českým králem prohlášen Jindřich Korutanský, manžel nejstarší Přemyslovny Anny, ale krátce poté do Čech vtáhlo vojsko Habsburků. Jindřich uprchl a po dohodě s českou šlechtou byl novým, králem prohlášen syn římského panovníka Albrechta Habsburského Rudolf zvaný Kaše, který navíc sňatek s vdovou po Václavu II. Eliškou Rejčkou. Projevil se jako dobrý hospodář, především zavedl důslednou kontrolu finančních toků a snažil se posílit autoritu ústřední moci, ale již v létě 1307 umírá při obléhání Horažďovic.

V Čechách po jeho smrti převládlo mínění, že „jednoho Habsburka na trůně bylo „až až“, došlo k pogromy na habsburské stoupence v Praze i v Kutné Hoře, do země znovu povolán Jindřich Korutanský. Do Čech znovu vpadlo habsburské vojsko, opět se pokusilo dobýt Kutnou Horu a získat její stříbrné doly a opět neuspělo. Přezimovalo ve věnných městech Elišky Rejčky, ale než mohlo na jaře zahájit novou válečnou kampaň, byl Albrechta Habsburský, římský král a hlava dynastie, zavražděn svým synovcem Janem. Habsburkové byli nuceni nyní soustředit všechny síly na zápas o římský trůn (neuspějí a novým králem se stává Jindřich Lucemburský) a stáhli se z Čech. Jindřich Korutanský nebyl v zemi oblíben a část šlechty (Jindřich z Lipé) ve spojení s opaty velkých plánů proto přišla s plánem nahradit neschopného Korutance synem nového římského krále Jindřicha VII. z rodu Lucemburků.

OTÁZKY A ÚKOLY

Vysvětlete termín emfyteuse.

Jakým způsobem získal český král Václav II. polskou korunu ?

Roku 1300 vydal král Václav II. zákoník *ius regale montanorum*. Čeho se tento zákoník týkal ?

Zlatá bula sicilská

Fridrich, z boží milosti římský císař volený, vždy rozmnožitel říše, král sicilský, vévoda apulský a kníže kapujský.

Poněvadž ozdoba a moc císařská předchází náš stav, že nejen hodnosti ostatních knížat, nýbrž i královská žezla uděluje naše velebnost, pokládáme za slavnou a velikou věc, že v tak velikém dobrodiní naší štědrosti i jiným vzrůstá rozmnožení královské důstojnosti a že tím naše vznešenost netrpí nijakou újmu.

Proto my přihlízejíce k přeslavným službám oddanosti, které veškerý lid český od dávného času věrně i oddaně prokazoval císařství římskému a že jasný král jejich Otakar od začátku mezi jinými knížaty zvláště před ostatními nás zvolil císařem a při naší volbě ustavičně a užitečně setrval: jako náš milý strýc, dobré paměti král Filip, poradiv se se všemi knížaty, svým privilegiem ustanovil, i my jej králem ustanovujeme a potvrzujeme a tak posvátné a důstojné ustanovení schvalujeme a království České štědře a beze všeho vymáhání peněz i obvyklé spravedlnosti našeho dvora jemu a jeho nástupcům navěky propůjčujeme: chtějíce, aby kdokoliv od nich bude zvolen králem, k nám nebo našim nástupcům přijel a náležitým způsobem odznaky královské přijal. Také povolujeme, aby on a jeho nástupcové drželi všechny hranice, které zmíněnému království patří, ať by jakkoliv byly odcizeny. Také jemu a jeho dědicům úplně povolujeme právo a moc uváděti v úřad biskupy jeho království; avšak tak, aby se těšili té svobodě a bezpečnosti, kterou mívali od našich předchůdců. Ustanovujeme pak z nadbytku naší štědrosti, že řečený jasný král nebo jeho dědicové nejsou povinni choditi na žádný náš sněm, leč který bychom svolali do Bamberka nebo Norimberka, kdybychom nařídili konati sněm v Merseburce, tam tak přijíti jsou povinni. Kdyby kníže polský, jsa pozván, přišel, mají mu dáti průvod, jako někdy jejich předchůdcové, králové čeští, činívali; avšak tak, aby jim napřed byla určena lhůta šesti neděl k příchodu k zmíněným sněmům. S tou však výhradou, kdybychom my nebo naši nástupci byli v Římě korunováni, ponecháváme na vůli řečenému králi Otakarovi nebo jeho nástupcům, aby nám poslal tři sta oděnců nebo vyplatit tři sta hřiven.

K trvalé paměti a moci tohoto našeho ustanovení a potvrzení porušili jsme toto privilegium napsati rukou Jindřicha z Paříže, notáře věrného našeho, a zlatou bulou naší utvrditi, roku, měsíce indikce níže psaných.

Této věci svědkové jsou tito: arcibiskup z Bari, biskup tridentský, biskup basilejský, biskup kostnický, biskup churský; opat z Reichenau, opat svatého Havla, opat Wisemburský, Bertold z Neifen, přední notář dvora královského; hrabě Oldřich z Kyburka, hrabě Rudolf z Habsburka a lantkrabě v Alsasku, hrabata Ludvík a Heřman z Froburka, hrabě Werněř z Hohenburka, Arnold šlechtic z Wartu, Rudolf foit z Raprechtsweileru, Rudolf z Ramensberka, Alberto z Tanehausu, komorník, a mnoho jiných velmožů a šlechticů a svobodníků, jejichž svědectvím je toto privilegium potvrzeno.

Stalo se toho roku od vtělení Páně tisícího dvoustého dvanáctého, v měsíci září, v patnácté indikci, království však pána našeho Fridricha nejjasnějšího, zvoleného císaře římského a vždy rozmnožitele říše krále sicilského, roku patnáctého.

Dáno ve vznešeném městě Basileji rukou Oldřicha místoprotonotáře dvacátého šestého září šťastně. Amen.

Originál listiny je uložen v NA Praha, fond: Archiv České koruny, inv. č. 2. V latinském originále je bula publikována v CDB II č. 96, s. 92 – 94. Český překlad G. Fridricha převzat z Doskočil, Listy...č. 7, s. 17 – 18. Zmíněné další 2 listiny publikovány v CDB II, č. 97, s. 94 – 96 a č. 98, s. 96 – 98.

OTÁZKY A ÚKOLY

Fridrich I. Barbarossa vyňal roku 1187 statky pražského biskupa z pravomoci českého knížete. Jak Zlatá bula sicilská odčinila tento negativní zásah ?

Jak tato listina omezuje dřívější časté zásahy do výběru nového vládce českého státu ?

5.-6. České země v době lucemburské

Prameny

Kroniky doby Karlovy (Vlastní životopis Karla IV.; Kronika Františka Pražského; Pulkavova Kronika česká; Marignolova kronika a Neplachova kronika). Ed. Marie Bláhová, Praha 1987.

Kronika Beneše Krabice z Weitmile; Františka pražského, Neplacha a Marignoly. Ed. (v latinském originále) Josef Emler, FRB IV, Praha 1884.

Libri confirmationum ad beneficia ecclessistica Pragensem per archidiocesim

VII- X., Ed. Josef Emler, Praha 1886-1889.

Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV et XV, II-V. Ed. Clemens Borový, Praha 1878-1889.

Literatura

KALISTA, Zdeněk: *Doba Karla IV.* Praha 1939.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Biskup Jan IV. z Dražic.* Praha 1991.

CALOUPECKÝ, Václav: *Arnošt z Pardubic.* Praha 1946.

FIALA, Zdeněk: *Předhusitské Čechy 1310-1419*. Praha 1968.

HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha 1993.

SEIBT, Ferdinand: *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*. Praha 1999.

SPĚVÁČEK, Jiří: *Karel IV. Život a dílo*. Praha 1979.

ŠUSTA, Josef: *České dějiny II/3,4. Karel IV. Otec a syn (1333-1346)*. Praha 1946 a *Za císařskou korunou (1346-1355)*. Praha 1948.

Nástup Jana Lucemburského na český trůn nebyl pro královskou moc zadarmo, už při jednáních s Janovým otcem římským králem Jindřichem šlechta vznesla své hlavní požadavky, po vyhnání Korutance se přihlásila o jejich naplnění, i když se Janovým rádčům část požadavků podařilo zmírnit, přeci jen byl Jan nucen hlavními bodům vyhovět a vydat tzv. **inaugurační diplomy**, které mu hned na počátku vlády v mnoha ohledech svázaly ruce. Co tedy obsahovaly: **1) do zemských úřadů a jako purkrabí hradů či správce územních okrsků bude král dosazovat jen Čechy a Moravany, ne cizince. 2) berně podléhají schválení sněmu, bez jeho výslovného souhlasu jen v uvedených případech – korunovace, narození dcer či až její svatba (na shromáždění věna) 3) vojenskou povinnost jen když je napadena země a to na jejím teritoriu, nemusí s panovníkem na tažení do ciziny, pokud ho panovník přeci jen bude chtít podniknout, platí všechny náklady sám 4) omezení královského práva odúmrti, dědit mohou i dcery.**

Pro Janův vztah k Čechám a konečně i pro další osud Českého království mělo největší význam to, co se odehrálo v prvních deseti letech jeho vlády. Mladý král a česká šlechta měli zcela odlišné představy o uplatňování a užívání vládní moci a ani jedna strana nehodlala ustoupit. Pro Jana vzor svrchovaná a respektovaná moc francouzského krále v jeho zemi (Filip IV. Sličný); česká šlechta byla zvyklá podílet se na vládní moci, žárlivě střežila nedotknutelnost svých držav a navíc si ve zmatcích minulých let pořádně „ukousla“ z královského dominia speciale. Jan měl sice po ruce zkušené rádce Petra z Aspeltu a hraběte Bertolda z Hanenburgu, ale postupem času se mělo jasně ukázat, že autoritu panovníka jako téměř neomezeného vládce nebude možné prosadit žádnými prostředky.. Jeho pozice znatelně poklesla, když v roce 1313 zemřel v Itálii na císařské jízdě jeho otec Jindřich VII. sám se pokusil vstoupit s nároky na římský trůn, ale pochopil, že za dané konstelace nemá šanci tak on i jeho strýc podpořili volbu wittelsbašského vévody Ludvíka Bavorského, budoucího císaře Ludvíka IV.

Doma se zatím přiosťřila, šlechta tlačila na krále, aby od dvora propustil německé rádce, do čela bloku šlechty podkomoří Jindřich z Lipé, mocný feudál a zkušený

válečník, navíc v té době i milenec královny vdovy Elišky Rejčky. Roku 1315 král pod vlivem své ženy a za pomoci skupiny šlechty v čele s Vilémem Zajícem z Valdeka rozhodl pro rázné upevnění své moci. Nechává zatknout na uvěznit na hradě Týřově pana Jindřicha z Lipé – reakce – všichni Ronovci povstali, věnná města také, vypuká domácí válka, s přestávkami a příměřími se vleče až do roku 1318. Co bylo pro Jana osudné a co bezesporu nezvládl – boj šlechty s ním přes jejich sobecké pohnutky (hmotné statky a osobní prestiž) dostal národní charakter – šlo o **boj proti tendenci spravovat český stát prostřednictvím cizinců**. V roce 1317 z Čech znechucen navždy odešel králův hlavní rádce Petr z Aspeltu. Král projevil cholerické složky své povahy – „mám toho dost, jednou jsem král, tak zemské úřady obsadím, kým chci já – tj. cizinci a disciplínu v zemi nastolím pomocí cizího vojska“. Z úřadu odvolal i Zajíce Valdeka, německé žoldnéře skutečně přivedl, ale i se ani do žádné vážnější akce nepustili- Jan totiž svým postupem dosáhl jediného – spojila se proti němu celá česká šlechta, pro krále válka předem prohraná- Jindřich z Lipé naznačil, že pokud Jan neustoupí a nesmíří se s šlechtou – nabídne korunu Habsburkům.

Jako prostředník se do věci vložil Ludvík Bavorský – nechtěl, aby padl nejcennější spojenec v boji s habsburským vzdorokrálem, v dubnu 1318 na sjezdu v Domažlicích byl král Jan nucen uznat porážku, klíčové úřady předat Čechům, faktickou výkonnou moc uvnitř země držel **Jindřich z Lipé**.

V následujících roce nastal definitivní rozvrat manželství s Eliškou Přemyslovnou, králova cholerická povaha vedla až k zákroku proti manželce a dětem na hradě Loket v únoru 1319, věznění tříletého syna v tvrdých podmínkách, později jej Jan nechal odvézt ze země na vychování do Francie.

Vnitřní správa krále Jana nadále nelákala, Čechy a Moravu chápal spíše jako zdroj finančních prostředků, byl znechucen spory s domácí reprezentací, krále zajímají hotové peníze, zastavuje hrady i města v takové míře, že nastal úplný rozklad domina speciale. Stále více a po delší dobu pobýval za hranicemi, (v letech 1320 – 1333 strávil v Čechách dohromady jenom třicet měsíců) země v té době i bez církevní hlavy – pražský biskup Jan IV. z Dražic se odjel hájit z nařčení, že podporuje heretiky do Avignonu, jeho pobyt se protáhl na řadu let.

Protikladem k Janově neúspěšné vnitřní politice **velké úspěchy na poli diplomacie, mezinárodní politické scéně i na válečném poli**. Velmi silné vazby na Francii – kulturně i mentalitou mu bližší než německé či české prostředí, i sňatkové spříznění, za dobu Janovy vlády dokonce čtyřnásobné (sestra, dcera, syn on sám uzavřel druhý sňatek s Beatrix Bourbounskou). Jan i mistr sňatkové diplomacie, v tomto směru měl jeho syn Karel na co navazovat.

Janova říšská politika byla založena na podpoře Ludvíka Bavorského proti vzdorokráli Fridrichu Sličnému Habsburskému; válku rozhodla dne 28. září 1322 bitva u Mülldorfu, s pomocí českého vojska zde zvítězil Bavor, Habsburk byl zajat, Jan za odměnu získal Chebsko (s trojnásobným územním rozsahem oproti dnešku). **Dlouhá desetiletí pak osudy Říše i střední Evropy určovalo soupeření, stýkání a potýkání tří mocných rodů, tří dynastií – Witelsbachů, Lucemburků a Habsburků.**

Král Jan navázal na směr územní expanze naznačená Václavem II. – sever a severovýchod, což znamenalo soupeření s Polskem (Vladislav Lokýtek a Kazimír III. Veliký).

Roku 1319 – Horní Lužice – promyšleně- vliv některých šlechticů, hold Kodliců, chtěl i dále, ale střetl se s Braniborskými nároky, 1329 toto území už nejen jako država českého krále, ale přímo součást českého státu. (Corona et mensa regni Bohemiae) Hlavní a nejdůležitější, za co mu můžeme odpustit macešský vztah k vlastním Čechám – **zisk Slezska** – jestliže výboje Přemysla Otakara II. vydržely maximálně dvě desetiletí, toto území zůstalo součástí českého státu déle než 400 let. Jan využil kombinace vojenského nátlaku, diplomacie, vzájemných nesvárů mezi početnými slezskými knížaty i podplácení (doživotní užívání Kladska jako návnada pro vratislavského a po něm minsterberského vévodu). V roce 1327 tažení do Slezska přes Opavsko – které roku 1318 svěřil boční větví Přemyslovců (ta tam až do poloviny příštího století) hold hornoslezských knížat- Ratibořsko, Kozelsko, Bytomsko, Zátorsko, sám se ujal správy Vratislavska, o dva roky poději k holdu – tedy slibu lenní poslušnosti přinucena i dolnoslezská knížata. (Olešnicko, Lehnicko, Zaháňsko, Stěnavsko, Břežsko) jediný, kdo si za Janova života udržel nezávislost – Bolek Svídnický – ale doslova obklíčen knížectvími, která respektovala českého krále jako svého lenního pána.

Plán na získání Korutan a Tyrolska, 1330 sňatek druhorozeného syna Jana Jindřicha s Markétou Maultasch – nedopadlo, o Korutany připraveni císařem a Habsburky, z Tyrol Jan Jindřich roku 1341 vyhnán za pomoci vlastní ženy.

Italský výboj – král Jan se s formálním pověřením císaře Ludvíka objevil v Itálii, jako pána ho uznala skupina severoitalských měst (Brescia, Cremona, Pavia, Modena, Mantova, Lucca, Parma, Milán, Verona), došlo i ke slavné epizodě, kdy 50 českých pánů na vyjíždce napadeno 800 Italy a Češi je dokázali zahnat na útěk. Během několika let ale to panství roztálo jak jarní sníh, co ale bylo důležité – Jan z Francie do Itálie povolal svého syna Václava, který po biřmování přijal jméno Karel. Karel si v Itálii prošel velmi drsnou, ale dobrou školou – setkal se s mnoha úklady, řešit otázky diplomatické povahy, vést nelehká jednání, organizovat vojsko i svést bitvu.

Léta 1333 výstižně nazvána Josefem Šustou Otec a syn. Po jednání v tyrolském Meranu na žádost slupiny české šlechty (Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna) **Karel přijíždí do Čech**, za složitých podmínek se mu zdařilo z trosek vzkřísit základnu královské moci; král Jan dodatečně jeho postavení legitimizoval udělením titulu markrabě moravský.

K významnému posunu došlo ve vývoje česko-polských vztahů. Roku 1335v Trenčíně kam na pozvání uherského krále Karla Roberta Karel i Jan, jednání o konečném řešení vleklého sporu s Polskem, v listopadu pokračuje ve Visegradu – uzavřen konečný smír s Polskem, **Jan se vzdává titulu polského krále, Kazimír mu potvrzuje držbu Slezska a navrch vyplacení sumy 20 000 hřiven stříbra.**

Ve vztahu otec Jan a syn Karel došlo k otevřené roztržce, Karel byl nucen odejít ze země, pomáhá bratrovi v Tyrolsku. Ovšem čas pracuje pro něj, v roce 1338 Karel opět markrabětem moravským, podnikl tvrdé zásahy proti loupeživým rytířům (červenec 1339 hrad Potštejn). I díky otcově oční chorobě Karel zvolna upevňuje své postavení, v Čechách je skutečným vládcem on, v roce 1341 dotvrzeno i formálněprávními akty - Karel byl přijat zemským sněmem za budoucího krále a oficiálně pověřen správou země).

Končí spojenectví krále Jana s Ludvíkem Bavořem, který Lucemburky lstivě připravil o Tyroly a vynutil si dočasné Janovo pokoření, české země měly být opět považovány za tři říšská léna, Karel však tento krok jako spoluvládce odmítl uznat. Sílí lucemburské vazby na papeže – tento post někdejší Karlův vychovatel Pierre de Rossiere.

Dne 30. dubna 1344 dochází k **povýšení pražského biskupství na arcibiskupství**, prvním arcibiskupem se stal Arnošt z Pardubic, současně bylo založeno nové biskupství v Litomyšli.

V roce 1345 císař Ludvík Bavor dokázal vytvořit mohutnou nepřátelskou koalici, České království se ocitlo v naprostém obklíčení, přičemž tři z nejvýznamnějších členů koalice – císař, polský a uherský král byli každý sám o sobě schopni postavit větší vojsko než Češi; válku rozhodlo rychlé odražení polského vpádu do Ratibořska, zmasakrován i uherský pomocný sbor vyslaný králem Ludvíkem, Češi pronikli až k branám Krakova. Lucemburkům se dostalo i významné diplomatické pomoci ze strany papeže Klimenta VI.

Lucemburkové jdou do rozhodného politického střetu, dne 11. července 1346 na levém břehu Rýna u městečka Rhens byl markrabě Karel zvolen 5 kurfiřty (první byl jeho otec, druhý prastrýc, ostatní koupeni) -římským králem proti církvi sesazenému císaři Ludvíku Bavorovi.

Ale nejprve musel on i otec Jan vyhovět výzvě z Francie, Češi podle spojenecké smlouvy povinni pomoci Francii v novém kole Stoleté války, Janova smrt u Kresčaku 26. srpna 1346, ve stejný den kdy na moravském poli zahynul Přemysl Otakar II.

Nastupuje konečně i jako **český král** Karel IV. - osobnost v mnoha ohledech renesančního rázu, přitom proslulý podporou všech forem středověké zbožnosti, velmistr sňatkové diplomacie, který osobní život podřizoval politickým zájmům.

Karel se stal tedy dříve římským než českým králem, ale ještě ho čekal zápas s Ludvíkem Bavorskem, z Francie do Čech musel cestovat v přestrojení za panoše- zemí, které je králem !,

Dne **2. září 1347** se dal Karel podle nového korunovačního řádu a svatováclavskými korunovačními klenoty, jež sám navrhl, **korunovat na českého krále**, shromažďuje vojsko k zápasu s Ludvíkem Bavorskem, mohla to být velmi krvavá válka s nejistým výsledkem, ale přišel a to nikoli naposled v Karlově životě zásah zhůry, císař Ludvík byl raněn mrtvicí na lovu medvědů, Karlovi poté řada říšských měst mu holduje, na odpor dále jen synové císaře a jejich državy- především Braniborsko.

V březnu 1348 Karel svolal do Prahy **generální sněm** – tj. stavy ze všech zemí českého státu a během několika týdnů jim předvedl přímo “legislativní smršť”, – projednáno velké množství zákonů a vydáno celkem 14 listin, z toho čtyři opatřeny zlatou bulou – tj. dokumenty největší důležitosti. Z pozice římského krále Karel definitivně neguje staré Barbarosovy ale i Bavorovy zákroky vůči českému státu a řeší jeho poměr k Říši. Moravské markrabství, opavské vévodství a olomoucké biskupství jsou prohlášeny lény českého krále, nikoli římského, z moci římského krále k českému státu jako dědičné léno přičleňuje získaná slezská knížectví. Karel znovu potvrzuje Zlatou bulou sicilskou, dal si práci a vysvětluje, proč je pečetěna pečeti sicilského krále. Český stát má být napříště nazýván **Česká koruna**, což je soubor zemí, jimž dědičně vládne český král – Čechy jako hlava, Morava jako nejdůležitější úd, ostatní- Slezská knížectví (pojem jednotného Slezska se objevuje až ve druhé polovině 15. století), Horní Lužice – brzy přibudou další. Tento celek je nedělitelný, po právní stránce nemožné, aby se šlechta jedné země chtěla připojit k Uhrám nebo k Polsku.

Dne 8. března vydává Karel zakládající listinu **Nového Města pražského**, Praha se za jeho vlády mění v jedno z největších a nejlidnatějších měst Evropy.

Dne 7. dubna pak Karel vydává a zlatou pečeti opatřuje listinu, kterou se v Praze zakládá studium generale - tj. **univerzita**. Nejen že první univerzita na východ od Alp (celé Německo v té době žádnou univerzitu nemá), ale navíc zahrnuje veškeré

univerzitní obory křesťanského světa – 4 fakulty – artistická, lékařská, právnická a teologická. Kancléřem univerzity je pražský arcibiskup.

Aby toho nebylo málo, tak 10. června na Karlův příkaz zahajuje Matyáš z Arrasu stavbu hradu Karlštejn.

Následně byla dořešena otázka výkonné moci na Moravě – král svěřuje bratrovi Janu Jindřichovi (který, jak víme, přišel o Korutany a Tyroly- slib poslušnosti a věrnosti, sám dodržel, Karel s ním nikdy neměl problémy jak s rivalem, Jan Jindřich ale po sobě zanechal tři syny, a s těmi už jeho nástupce Václav problémy měl a velké, zvláště s nejstarším Joštem.

Karlovi se podaří rozbít opozici v Říši, zformovanou syny Ludvíka Bavora, uzavřel druhé manželství a zároveň první politický sňatek na pacifikaci soupeře – rýnský falckrabě Rudolf za ovdovělého Karla provdává svou dceru Annu, nejdůležitější článek opozice vyřazen, ta se rozpadá v lednu 1350 pak konečný smír mezi Karlem a Witelsbachy, plně uznávají jeho autoritu, vydávají Karlovi říšské korunovační klenoty a ostatky svatých, přijímají své země v léno.

Po smrti Anny Falcké se Karel oženil s Annou Svídnickou a ve svatební smlouvě s jejím strýcem Bolkem II. získal pro budoucnost nároky na Javorsko-Svídnicko, poslední území ve Slezsku, které se dosud nesklonilo před českým králem (blíže viz oddíl Karlova územní politika).

V roce 1355 dosáhl Karel jako první český panovník korunovace na římského císaře a v důsledku posílené autority vydává **Zlatou bulu pro Říši**, kde významně posílil postavení českého krále a českého státu – český král prvním kurfiřtem, pokud ostatní mezi sebou nějaké spory, mají jeho požádat o rozsouzení, na rozdíl území všech ostatních kurfiřtů je český stát dědičný i v ženské linii, zatímco Sasko, Rýnská Falc, Braniborsko atd. v případě vymření spadají jako odumřelá léna na římského krále. Na českém sněmu však neuspěl se zásadní změnou ústavních poměrů ve prospěch královské moci a musel stáhnout z projednávání zákoník **Majestas Carolina**.

Nyní věnujme pozornost Karlově územní politice.

Karlova druhá manželka Anna Falcká měla věnem přinést 8000 hřiven, peníze na hotovost nebyly, místo toho tchán řadu statků v Horní Falci, Karel se tím nechal inspirovat, a postupně získával řadu hradů a dalšího nemovitého majetku v Bavorsku, Falci i Sasku- buď je přímo koupil, nebo majitele donutil k lennímu slibu – s tím, že država patří jemu jako českému králi - vznikla tzv. Feuda extra curtem – léna České koruny za hranicemi – územně roztříštěné, ale tolik, že severnímu Bavorsku se začalo říkat Nové Čechy, správní centrum Sulzbach, hrady Beheimstein, Wenzelsloss, idea

dostat se po svých statcích do Lucemburska – tím i k Francii. Krásným svědectvím je dodnes galerie erbů českých šlechtických rodů na hradě Lauf-106 erbů českých šlechtických rodů a měst

Karlovy oči při zkoumání možností územní expanze nemířily jen na západ, ale po vzoru svého otce též na sever – rozhodnut dokončit úplné podmanění Slezska - složité podmanění Svídnicko-Javorska, Kníže Bolek již za Janova života odrazil vojenské útoky, Karel proto volí jinou taktiku- Bolek sám bez potomků, ale má neteř Annu- Karel ji vyhlídl jako nevěstu pro svého syna z druhého manželství Václava – co na tom, že nevěstě deset a ženich ležel v peřince, jenže chlapec se ani nedožil tří let a když ho následovala do hrobu i matka, Karel sáhl ke kroku, o němž se na evropských dvorech hodně „drbalo“ – mladičkou Annu si vzal sám. (Svídnicko ale podle dohody s knížetem Bolkem nemělo připadnout přímo Karlovi, ale jeho a Anniným dětem). Počátkem 60. let získal Karel IV. oblast dolní Lužice, a jít i dál, tj. získat další celé kurfiřtství – Braniborsko) – v roce 1363 právo vyplatit Lužici ze starší zástavy a o pět let později se tak stalo, ale skutečným mistrovským tahem byl zisk **Braniborska** - trvalo to deset let, aby Karlovi zabránili toto území získat, vznikla i nová nepřátelská koalice-Uhry, Polsko, Witelbachové, Habsburkové- Karel rozbil zasnoubením syna Václava s Johanou Bavorskou, do hry vložil i peníze, když markrabě Ota stále kladl odpor, přišel i vojenský zásah - definitivně smlouvou z Fürstewaldu v prosinci 1373 Markrabství braniborské, poprvé jeden rod drží dva kurfiřtské hlasy). Sám se v posledních letech života zde zdržoval více než v Čechách, novou okázalou rezidenci si vybudoval v městě Tangermünde.

Karel se pokusil zapojit české země do mezinárodního obchodu, vést přes Čechy hlavní evropské obchodní trasy, využít město Vratislav, otevřel i plán na průplav Dunaj – Vltava, velký úspěch tyto snahy neměly.

Principy Karlovy politiky, styl vlády

Důsledná mírová politika- nejdříve do důsledku diplomacie, až když tady vše selže, nasadit armádu. Také za celou dobu jeho vlády nepřekročila noha cizího vojáka českou hranici, kromě několika měsíční války jednotlivých větví Vítkovců a spíše demonstrativního zásahu v roce 1356 proti Rožmberkům klid i od domácích ozbrojených půtek. Když si k tomu připočtete, že se českým zemím vyhnula pandémie moru, která zahubila 30 procent obyvatelstva západní Evropy – Karlovy časy = šťastné časy

V říšské politice prosazoval Čechy jako zvláště cenný a preferovaný úd Říše.

Byl velmistr sňatkové diplomacie, tři jeho manželství byla vyloženě politická, dcery i syny užívá jako nástroje pro získání spojenců, zasňubovány byly i děti v kojeneckém věku.

Pokud jde o protivníky – spíše neutralizovat, k likvidaci přistoupil jen v úzce vymezených případech – loupeživý rytíři, či lidé, kteří přímo usilovali o jeho život.

Karel vytvořil **instituci Česká koruna** (státnost), něco neosobního, mělo pomáhat proti šlechtě.

Uvědomil si, že moc panovníka nesmí stát proti šlechtické obci osamoceně- pak může jen ztrácet – spojencem církev, pomáhá k vzestupu určitým šlechticům (Vilém z Landštejna, Bušek z Velharic), Půta nejst. z Častolovic, Boček z Kunštátu), ti se osvědčují ve státní správě – do role správců územních celků především je a ne třeba Rožmberka nebo pány z Hradce. Ani Karel se nevyhnul střetům se šlechtou a několikrát i prohrál – právně do budoucna uchránit dominium speciale, zamezit dědičnosti zemských úřadů a dalších modernizací v právních základech státu měl zákoník Majestas Karolina, pro odpor šlechty císař nucen ustoupit, nemůže dokonce potrestat vzbouřené Rožmberky, jak by chtěl, jen lekci, ale ne tvrdé tresty a větší konfiskace majetku..

Karel si vybíral schopné spolupracovníky, na prvních místech to byli církevní hodnostáři – lidé vzdělaní, s rozhledem (Arnošt z Pardubic, Jan ze Středy, Jan Očko z Vlašimi, Albrecht ze Šternberka)

Karel se stal prvním panovníkem, který dokázal docenit význam vzdělanosti a kultury pro stát, sám jak víme slovem a písmem jazyky. Petr Parléř a jeho sny, mistr Theodorik; kronikáři – snaha zanechat po sobě dílo, které by sumarizovalo jeho dobu a vládu – František Pražský, Přibík Pulkava z Radenína, Jan Marignola, Beneš Krabice z Weitmile

Kult sv. Václava, sv. kaple, svatováclavská koruna, Pražský hrad původně hrad sv. Václava, neujalo se, svým jménem pojmenovává stavby – vzor Alexandr Makedonský

Města – Karel podporoval obchod, ekonomický i architektonický rozvoj měst, ale ne jejich vzestup jako politické síly, to Karel znal z Itálie a Německa a v Čechách si to nepřál.

Kritika zlořádů v církvi – špatný morální stav kléru si uvědomovali Karel i arcibiskup Arnošt z Vlašimi – zřízen úřad korektorů kléru, pořádek v písemné agendě, král držel ochranou ruku na mravokárci Konrádem Waldhauserem a Janem Milíčem z Kroměříže.

Jediná chyba – předpokládal energického člověka v čele dynastie a tím jeho syn Václav IV. bohužel nebyl, už 2 letého nechal korunovat českým králem, tahem velmistra – ještě za svého života dokázal prosadit (v roce 1376) Václava na římský trůn a zajistit mu všeobecné uznání včetně papeže, to 200 let před ním to nikdo nedokázal.

OTÁZKY A ÚKOLY

V roce 1335 se ve Vísegrádu a v Trenčíně uskutečnila jednání mezi českým králem Janem Lucemburským, markrabětem a Karlem a polskou delegací. Oč se jednalo a co zde bylo dohodnuto ?

Jak Karel IV. upravil v roce 1348 vztahy mezi jednotlivými zeměmi českého státu a jak byl tento stát nazván ?

Jak upravovala pozici českého státu tzv. Zlatá bula pro říši, kterou Karel IV. vydal v roce 1356 ?

1311: Inaugurační diplom krále Jana Lucemburského

Vydání tohoto diplomu si vymohla moravská šlechta na Janovi Lucemburském hned na počátku jeho vlády, poněvadž se obávala, že panovník – cizinec nebude respektovat její práva a bude se obklopovat cizinci na úkor domácí šlechty. Mladý Jan Lucemburský slíbil v inauguračním diplomu dodržovat stará práva, neobsazovat úřady cizinci, nenutit šlechtu k tažením do ciziny, nezatěžovat ji dalšími berněmi (bylo přesně stanoveno, kdy král může berni vybírat). Pro Čechy sice není obdobný slib panovníka zachován, ale je velmi pravděpodobné, že obdobná listina byla vydána i pro českou šlechtu.

Jan, z Boží milosti král český a polský, generální vikář svaté říše za horami a hrabě lucemburský, všem věrným království a markrabství našeho moravského, pro něž bude vhodné to znáti, pozdrav a známost věcí dole psaných. Řízením boží milostivosti povznesení k důstojenství žezlonosné koruny královské, o to se snažíme usilovným přáním, aby se v dobách našeho panování dostalo kýžené svobody poddaným naší vlády, aby se vyhnuli nebezpečím a chráněni před útoky zlých lidí, klidně žili v bohatství míru, v stáncích důvěry a v hojném odpočinku od pozemských věcí, což se tehdy stane, jak věříme, s větším prospěchem a pohodlím, jestliže bude komukoli

uděleno jeho právo a nebude tísněn nad povinnou míru. To věru pozorujíce a vlídně objímajíce zbožnou láskou všechna knížata království našeho českého a Moravy, duchovní i světská, pány, zemany, preláty, kleriky a všechny poddané naší vládě, ráčili jsme jim slíbiti, že chceme jejich práva a zvyklosti, jež dostali a mají od našich předchůdců, míti za platné, zachovávatí a neporušené udržovati a také chceme potvrditi naši pečeti všechna jejich privilegia, jež mají od našich předchůdců. Mimoto aby naši poddaní pocítili hojnější přízeň naší lásky, slibujeme, že nebudeme od nich vymáhati žádnou berni nebo daň, jež se v obecné mluvě zve ber, leč při našem sňatku nebo při svatbě našich synů a dcer. Dále abychom obyvatele našeho království přiměli k dobrovolným službám, slibujeme jim, že nikdy nesvěříme nikomu jinému než Moravanu na Moravě nějaký úřad, spojený s důchody. Také milostivě souhlasíce s obecným přáním rodičů, toužících po tom, aby jejich dědictví spadlo na jejich děti, nechceme, aby statky některého našeho poddaného spadly jako odumřelé na nás nebo byly připojeny k naší komoře, kdyby žili děti, synové a dcery nebo bratří a jejich synové do čtvrtého kolena, leč by byly zabaveny pro zločin. Dále ráčili jsme uděliti našim poddaným, aby ve větším pokoji usilovali o svůj užitek a pohodlněji požívali klidu, tu zvláštní milost, že naprosto je nemáme proti jejich vůli nutiti k podmanění nějaké cizí země za hranicemi našeho českého království a markrabství moravského, k jejichž obraně nám věrně přislíbili knížata, páni a zemané našeho českého království a markrabství moravského pomáhati. Konečně, když budeme vybíratí berni, jež se lidově nazývá ber, v potřebách výše vyjádřených a také při korunovaci českého krále, kdy je také třeba vybíratí berni, nechceme, aby bylo žádáno nebo nějak vymáháno více než čtvrt hřivny z lánu. A tyto všechny jednotlivé věci kázali jsme utvrditi pečeti naší výsosti. Dáno v Brně, čtrnáctého dne před kalendami červencovými léta Páně třináctistého jedenáctého, prvního roku našeho království (18. června).

Latinský originál je publikován v RBM III, č. 29, s. 11 – 12, český překlad převzat z V. Husa, Naše národní minulost v dokumentech I, Praha 1954, s. 83 – 84.

OTÁZKY A ÚKOLY

Které z uvedených ustanovení nebylo součástí inauguračních diplomů Jana Lucemburského ?

Do zemských úřadů mohou být uváděni pouze rodilí Češi a Moravané.

Právo udílet inkolát (právo obyvatelské) náleží zemskému sněmu.

Omezení práva královské odúmrti (dědit lze i v ženské linii).

Šlechta je povinna vojenské služby jen k hranicím země, dále jen na náklady panovníka.

Berní smí panovník vypsat jen se souhlasem sněmu (výjimkou korunovace či sňatek královské dcery).

Majestas Carolina

Majestas Carolina je návrh zákoníku, kterým chtěl Karel IV. kodifikovat právní poměry v Čechách. Návrh vznikl v 1. polovině 14. století, obsahoval celkem 109 článků a měl být schválen na sněmu v roce 1355. Pro odpor šlechty však Karel IV. nakonec od kodifikace ustoupil.

Z předmluvy.

4. A tak když přízni boží na nás zákonitým právem nástupnictví spadlo naše České království, začala se pečlivě mysli naší Jasnosti zmocňovati mnohonásobná starost a pro rozličné nedostatky, které způsobuje vratký stav lidského pokolení, příliš se již rozmáhající v tomto království, horlivě a obezřele mysliti na všechny potřebné a vhodné prostředky, aby se nezdálo, že špatně užíváme královské moci od Boha udělené a z nečinné nedbalosti se zřikáme starosti o stát a o klidný mír poddaných, což je naší povinnosti.

9. Přijměte tedy s radostí, věrní milí, tato ustanovení, pro vás tak velmi prospěšná a užitečná, a vzdávejte díky Bohu, že vám dal skrze nás, své služebníky v této věci, žíti podle psaného zákona, vám, kteří jste musili po dlouhé doby při nejistém soudu skláněti své šije pod kruté jho mnohých utlačovatelů a často si odnášeti nálezy v sporech ne podle cesty rozumu, nýbrž podle libovůle soudícího.

IV.

Země a města patřící ke královu panství a stolu nesmějí se zcizovati. ...

Hrady a práva, které se nijak nesmějí zcizovati nebo vyměňovati, jsou tyto:

V Polsku čtyři města, totiž: Vratislav, Nové Město (Neumarkt = Středa); Hlohov, Frankensteln, a dva hrady, totiž Sobotka (Zobot) a Borow (Gorow).

V Budyšínském kraji jsou to níže psaná města: Budyšín, Zhořelec, Libava, Lubán a Kamenec.

V Čechách jsou to nížeapsaná města: Praha, Hradec (Králové) s lesem u Albrechtic, Chrudim, Plzeň, Habelschwerdt (Bystřice v Kladsku), Nymburk, Žitava, Litoměřice, Žatec, Perno, Most, Kadaň, Tachov, Domažlice, Písek, Budějovice, Čáslav, Kutná Hora, Kouřim, a nížeapsané hrady: Kladsko, Frustemberk (= Fürstenberg = Svojanov), Lichtenburk, Bezděz, Kynikstein (Königstein, Králův zámek na Labi), Loket, Přimda, Breitenstein (Pretenštejn), Hrádek (= Křivoklát), Karlštejn a Zvíkov; a nížeapsaná města, která jsou v zástavě, totiž Cheb a Parkštejn; ta nemají sice býti zcizována, leč by je říše vykoupila.

XXV. Kterým osobám mají být propůjčovány zemské úřady.

Nejvyšší a větší úřady, komornictví, soudnictví a zemské písařství, propůjčovaná od královské velebnosti jen svobodným rozhodnutím jeho vůle, nechť jsou udělovány osobám, u nichž je zjevná vážnost ctností i mravů, a nechť je u nich vyžadována čestnost mravů i života a láska k spravedlnosti; avšak s podmínkou, aby komorník a soudce byli nejvyšší páni nebo pocházeli z rodu pánů ...

XXXIX. O soudu železem a vodou.

Chtějíce úplně vykořeniti ze středu stáda křesťanského lidu v našem Českém království přetěžký blud, nejsvětějšímu náboženství křesťanskému odporující i škodlivý stavu a pokoji našich oddaných věrných, ustavujeme, že nikdo vůbec nesmí v hranicích království užití zkoušky žhavým železem nebo studenou vodou nebo ji uváděti do užívání anebo jiného druhu podobných zkoušek z jakékoli příležitosti nebo příčiny, byli snad spáchán zločin znásilnění panny nebo cizoložství, tak jak se kdysi, jak jsme se dozvěděli, dalo, nebo jinak kterýmkoli hledaným způsobem.

Kdo by Jednal proti tomu anebo poskytl onomu radu nebo přízeň, tomu hrozí trest vedle ztráty cti zabavení všech statků do královské komory ...

LXXVII. O výhostech poddaných a měšťanů.

Ačkoli naše královská moc Je osvobozena od zákonů, přece je povinnosti milostivého panovníka starati se o vlastní zisky tak, aby křivdou nepůsobily škody poddaným, neboť tehdy se podle našeho mínění rozmnožuje počet našich měšťanů, když vidíme, že se nezmenšují práva našich věrných pánů a šlechticů; proto jsme se rozhodli tímto ustanovením naříditi, kdykoli by některý z městských lidí našich pánů v Českém království chtěl opustiti svého pána a přestěhovati se na naše královské území, aby si vyžádal od svého pána výhost; učiní-li to na svátek svatého Martina, tehdy může odejíti svobodně, pakli však v jiném Čase mezi rokem, tehdy ať mu je žádaný výhost udělen, jestliže dříve postaví svému pánovi vhodné ručitele nebo dosadí místo sebe jiného vhodného, skrze něž by mohlo býti na svátek svatého Martina témuž pánovi úplně zadosti učiněno na povinných úrocích, na robotě nebo obdělání zemi...

Chceme, aby se všechny tyto věci zachovávaly a rozuměly o všelikých sedlácích nebo měšťanech všech našich pánů v řečeném království, kteří by se chtěli přestěhovati na země kteréhokoli jiného pána.

LXXXV. O vrchnostenské pravomoci.

Není dovoleno žádnému pánovi nebo šlechticovi, aby svým lidem nebo cizím vylupoval oči. A bude-li někdo usvědčen z tak nelidského skutku nebo se k němu přizná, nechť ví, že právě tím upadl v hněv králův na svých statcích a všech věcech.

LXXXVI. Bude-li shledáno, že některý pán nebo šlechtic uřízl svému člověku nebo komukoli jinému nos s chřípěmi, nechť ví, že všechny jeho statky propadly královské milosti.

LXXXVII. Podobně se mají varovati svrchuřečení páni a šlechtici, aby se nikdo z nich, hrdě si počínaje nebo Jinak málo ceně krev lidské přirozenosti, neodvažoval nebo neopovažoval sám nebo skrze jiného utnouti někomu ruku nebo nohu položenou na špalek. Kdo by proti tomu jednal, nechť je potrestán podobným trestem.

Zákoník Majestas Carolina byl vydán v latinské a české podobě F. Palackým v AČ III, Praha 1844, s. 68 – 180. Citované části jsou v této edici na s. 69, 75, 84 – 85, 107, 124, 148 – 150 a 154. Dnešním nárokům již toto vydání nevyhovuje a je nahrazeno novým vydáním Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen, herausgegeben von B. U. Hergemöller, München 1995. Výše publikovaný text se liší od Palackého edice hlavně tím, že je převeden do moderní češtiny. V závorce uváděné vysvětlivky některých místních jmen v edici Palackého nejsou, oproti Palackému zde chybí ve výčtu říšských zástav Flos. K uvedeným místním jménům jen poznamenávám, že Neumarkt je dnešní Středa, Frankenstein Ząbkowice Śląskie, Sobotka Sobótka, Breitenstein Nečtiny u Plzně. Publikovaný text je převzat z Kolektiv, Čtení o Karlu IV. a jeho době, s. 226 – 228, Praha 1958.

OTÁZKY A ÚKOLY

Jakým způsobem chtěl Karel omezit vrchnostenské soudy ?

Proti komu se chtěl panovník zabezpečit zavedením kategorie hradů a měst, které nelze zcizit a ani dát do zástavy z královského majetku ?

7.-8. Krize českého státu na přelomu 4. 15. století a husitská revoluce

Prameny

Archív české čili staré písemné památky české a moravské z rukopisů starých vydané I-III, ed. František Palacký, Praha 1841-1845.

Fontes rerum Bohemicarum V. Ed. Jaroslav Goll, Praha 1893.

Ze zpráv a kronik doby husitské. Ed. Ivan Hlaváček, Praha 1981.

Monumenta conciliorum generalium saeculi decimi quinti. Consilium Basilense. Edd. František Palacký – Ernst Birk, Wien 1851.

Geschichtsquellen der Hussitenkrieg. Ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1872.

Literatura

SPĚVÁČEK, Jiří: *Václav IV. a jeho doba.* Praha 1986.

ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce I- IV.* Praha 1993.

BARTOŠ, František Michálek: *Husitská revoluce I.* Praha 1965.

ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české V. (1402-1437).* Praha – Litomyšl 2000

KAVKA, František: *Poslední Lucemburk na českém trůně,* Praha 1998.

PEKAŘ, Josef: *Žižka a jeho doba,* Praha 1993.

Václav IV. a jeho vnitřní i zahraniční politika

Převzetí vlády a situace při nástupu na trůn, Václav IV. a Říše, vláda v Čechách

Dne 29.11. 1378 umírá Karel IV. , jeho velkolepý pohřeb trvá patnáct dní, nad rakví Vojtěch Raňkův z Ježova, učenec, dvořan a později rektor Karlovy univerzity poprvé Karla označil Pater Patrie a pronesl prorocká slova o konci starých časů - přirovnal Čechy k lodi, která přišla o kormidelníka a ocitla se na rozbouřeném moři a nemá, kdo by ji v budoucnu bezpečně dovedl do přístavu.

Bouře čeká i Evropu - velký rozkol v církvi, **proslulé schizma**, dva papežové - v Římě zvolený Urban VI. - vzdoropapež zvolený francouzskými kardinály - Kliment VII. Avignon. Není to, poprvé, co byl zvolen nějaký vzdoropapež, ale poprvé schizma tak výrazně zasáhlo celou Evropu a bylo to také poprvé, kdy smrt jednoho ze soupeřících papežů nepřinesla konec schizmatu, - okamžitě byl zvolen nový, schizma trvalo dál

Světskou hlavu zatím ale západní křesťanstvo má jedinou, a tou Václav IV. předurčen být hlavou rodu, římský i český trůn, velké vzdělání, vládne několika jazyky, ale zcela jiná povaha než Karel

pro Václavovu říšskou politiku typická improvizace, nemá koncepci, pokud vůbec do Říše přijede, pak pouze reaguje na to, co se momentálně děje, takhle se nedá vládnout Říši, mnohým knížatům to sice po léta vyhovuje, ale trpělivost pomalu

přetéká - kurfiřti předkládají Václavovi 11 článků kritizujících jeho zahraniční, ale především vnitřní politiku, svolávají ve Frankfurtu říšský sněm 20. srpna 1400 - k porýnským kurfiřtům se připojuje i saský vévoda Rudolf, kurfiřti prohlašují Václava IV. za sesazeného z Římského trůnu jako, líného, neužitečného a zcela nezpůsobilého vládnout Říši (to se ještě nikomu nestalo), o den později novým králem zvolen Ruprecht III. Falcký, vládne do roku 1410 Václav se až do konce života se nevzdal titulu římského krále a také na všech jím vydaných listinách (Dekret kutnohorský).

Vraťme se ale do Čech a do prvních let Václavovy vlády.

Zatím to nebylo příliš vidět negativní stránky královny povahy, státní stroj nastavený jeho otcem běžel dál, společenské, správní mechanismy nenarušeny, veřejné dění ovlivňuje řada osobností z Karlovy éry

Přichází první impuls, aby se vše dalo do pohybu – rok 1380 – morová rána – pandemie z let 1347-52 se Čechám vyhnula, teď **mor** udeřil naplno, ztráty obyvatelstva se odhadují na 25 %. Umírá první český kardinál Jan Očko z Vlašimi, Jan ze Středy, Albrecht ze Šternberka (hlavní rádci a diplomati) Karla IV., pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, který měl být Václavovým Arnoštem z Pardubic nemoc přežije, ale prudká změna povahy narozdíl od krále Václava- to jsou okamžité důsledky.

Další nebylo vidět tak zřetelně hned, projevovaly se postupně, o to ale vážnější byly- do měst na místa zemřelých venkovské obyvatelstvo –Češi, **sílí český živel ve městech**, ale patriciátem zůstávají v mnoha městech Němci – potenciál pro národnostní spory; kněží, kteří brali svá místa farářů, kaplanů atd. vážně byli za moru v první linii, u umírajících, sami se většinou nakazili a zahynuly, na jejich místa mnohdy lidé špatného mravního profilu – zaděláno na morální krizi českého kléru; některé oblasti – pokles obyvatelstva jak úmrtím, tak odchody či útoky do měst – šlechta po čase finanční potíže způsobené úbytkem poddaných řeší loupežím

Ve státě leccos nepěkného doutná a v 90. letech vypukne.

Krize – dříve hospodářská, agrární, obyvatelstvo tak zbídačeno, že mu nic jiného než revoluce nezbylo, Věc se má jinak – **krize** to byla, ale **společenských vazeb**, tedy jakých – král a církev – konflikt Václava IV. a Jana z Jenštejna; král a šlechta – vzpoura panských rodů a zajetí- není už nikdy v pořádku, postupně – krize ve vztahu šlechta – církev (majetek klášterů, biskupské statky), sílí to, co za posledních Přemyslovců jen výjimečně – napětí mezi oběma národnostmi v českém státě – tedy Čechy a Němci , postupně umocněné i odlišnými stanovisky k Husovým ideálům a v neposlední řadě ke krizi výrazně přispívá revnivost uvnitř Lucemburské dynastie (nijak si nezadá s tím, co

předváděli Přemyslovci ve 12. století) Karlova závěť - snaha předejít sporů, saturovat příslušníky dynastie - každý dostal nějaké území, ukázalo se, že to nebude fungovat, dá se říci, že v jistých fázích to bylo každý Lucemburk proti každému.

Druhá polovina 80. let znamená změna politického stylu, výměna osob ve dvorských úřadech a král kanceláři - staří umírají či odstupují, přicházejí tzv. milci (bez politických zkušeností, diplomatického talentu a diplomatického rozhledu) - Jan Čúch ze Zásady, Jíra z Roztok, Konrád Kaplíř ze Sulevic, Racek Kobyla ze Dvorů, Zikmund Huler
-dvorské úřady, místa v korunní radě - odpor vysoké šlechty

Rok 1393 - definitivní rozchod krále a arcibiskupa - březen - krach králova plánu zřídit v Kladrubech biskupství, opat Olen, střet v Praze, smrt generálního vikáře (agenda) Johánka z Pomuku, Jenštejn prchá z Čech, později rezignuje na úřad arcibiskupa.

Král je svým jednáním zbaven podpory církve a vysoká šlechta již nehodlá snášet, aby jí poroučeli Václavovi zemanští kumpáni, najde oporu u Václavova bratrance moravského markraběte Jošta, začíná první kole boje krále a panstva.

V květnu 1394 byl král Václav zajat panskou jednotou a uvěznění, bratr Jan Zhořelecký vydal svolání z Kutné Hory s výzvou k jeho osvobození z rukou pučistů, jeho vojsko ovládlo Prahu a posléze si vynutil propuštění Václavovo na záruky, problém tak byl odložen, ale nikoli vyřešen; roku 1395 došlo k Václavově roztržce s bratrem Janem, který byl vypuzen ode dvora a záhy zemře. Václav IV. byl přinucen k ústupkům, zemské úřady vysoké šlechtě, zajetí Jošta, pokračování bojů, 1396 - rozhodčí Zikmundův výrok dal vysoké šlechtě zapravdu. Roku 1397 dochází k vraždám čtyř členů královské rady na Karlštejně - vrahy jsou přední členové panské jednoty.

Václav IV. byl porýnskými kurfiřty sesazen z římského trůnu, míšeňská intervenční armáda vtrhla do Čech, a současně začalo nové kolo boje krále a šlechty, Václavovi byla vnucená rada čtyř pánů, s níž má konzultovat svá rozhodnutí.

Václavovým sesazením pohaněna celá lucemburská dynastie, plány na realizaci císařské jízdy, bratr Zikmund zajistí peníze i vojsko Zikmund, ale požaduje odstoupení správy země a uznání za Václavova nástupce, král Václav odmítl vydat svá sídla a Zikmund se rozhodne k úderu. V březnu 1402 staroměstský rychtář zatýká na Zikmundův rozkaz Václava IV., který je záhy odvezen země a až do listopadu 1403 vězněn v Rakousku – Vídeň. Zikmund pánem v zemi, proti odpůrcům pomocné uherské vojsko, kapitulace Kutné Hory plenění Změnu způsobila vnitropolitická situace v Uhrách, Zikmund opouští Čechy, vrátí se do nich až 1420.

V závěru roku 1403 Václav svoboden, usmiřuje s bratrancem Joštem rok 1405 - konečně nalezení smíru a státu quo s vyšší šlechtou, dohoda s Jindřichem z Rožmberka, jasný doklad nového větru – je popraven kdysi všemocný milec Zikmund Huller relativní uklidnění země, ale skutečný klid už nikdy, lapkovské družiny a bratrstva z doby občanské války tu zůstávají, i když čas od času přijde rázný zásah státní moci (Zúl z Ostředka). Země se militarizuje, desítky drobných zemanů, poddaní na obou stranách jsou zapojováni do sporů feudálů a sami se musí bránit.

Otázka jak z toho marasmu, krize, poklesu důvěry ve všechny řídící složky a autority ve společnosti ven. Sílí představa, že **nejprve se musí napravit církev**, odvrátit se od mamonu, a od ní se pak postupně napraví celá společnost.

Domácí kazatelská a mravokárná tradice (Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova, Tomáš Štítný) potkala s idejemi a dílem anglického učenice a reformátora **Johna Wiklifa** –(čeští studenti z Oxfordu) spor na univerzitě o jeho chápání rozdělí české a německé mistry, Češi ho hájí, ale 1403 jsou přehlasováni německými kolegy. Do čela české skupiny se dostává Mistr Jan Hus, na Univerzitě sice Němci, ale Češi mají nejen na obhajobu Wyclifa, ale na hlásání svých myšlenek na obrodu společnosti a nápravu církve důležité fórum, přímo masmédiu - kaple betlémská, která je od roku 1402 svěřena Husovi.

Jan Hus byl zpočátku v dobrých vztazích s arcibiskupem Zbyňkem, lze říci, že nad ním držel poměrně dlouho i ochranou ruku, ve Zbyňkově okolí lidé naklonění reformám, Hus káže ze Zbyňkova pověření i na kněžských synodách. Arcibiskup je z Říma, kam chodí žaloby německých univerzitních mistrů na kacířství jejich českých kolegů, napomínán, aby zasáhl proti kacířství v Čechách, postupně se od Husa odvrací.

Souvislost – koncil Pise, 18. leden 1409 vydán Dekret Kutnohorský, poměry na univerzitě se obrátily ve prospěch reformních českých mistrů. Arcibiskup Zbyněk se cítí ohrožen a obrací o 180 stupňů, vyhlašuje papežský zákaz kázat mimo kostely, došlo k okázalému spálení Viklefových knih, Hus se proti jeho krokům odvolává, Zbyněk na něj u papeže žalobu, vyhlašuje nad Prahou interdikt,

Nastává krátké období, kdy se za Husa staví všechny složky světské moci – král, šlechta, městské rady v Praze. Arcibiskup prchá, na útěku umírá v Prešpurku

Zvrat v roce 1412 – odpustková kampaň, Hus ostře vystupuje, ale ztrácí podporu krále, pro nestání prohrává svůj spor u kurie, nový interdikt už je v Praze respektována a Hus opouští hlavní město a odchází na venkov (Kozí Hrádek u Sezimova Ústí, Krakovec u Jindřicha Lefla z Lažan, dokončení hlavních teologických děl).

Křesťan není povinen od světské ani církevní vrchnosti poslouchat rozkazy, jsou-li v rozporu s Božími zákony a je dokonce povinen (od toho mu dal Bůh rozum) zvažovat, zda příkaz, který obdržel, božím zákonům neodporuje. Pak jej uposlechnout nesmí, jinak spáchá hřích !

Roku 1414 byl do Kostnice svolán pod záštitou nového římského krále Zikmunda. Jan Hus na koncil odjíždí s představou, že bude moci obhájit své učení, je uvězněn a přes protestní listy české a moravské šlechty upálen 6. července 1415. V té době se už v Čechách masově šíří **přijímání pod obojí způsobou** – sub utraque specie – odtud název **utrakvismus**. Koncil laický kalich odsoudil dříve než Husa a 30. května 1416 posílá na hranici Mistra Jeronýma Pražského. **Stížný list české a moravské šlechty** ze září 1415 u koncilu vyvolal přesvědčení, že se autoritě katolické církve vzpírá většina království.

Čechy byly ve varu hned po Husově smrti – útoky na kostely, fary, dekrety koncilu proti kalichu nemá v Čechách kdo uplatnit. V čele kališnického hnutí však nestojí široké lidové vrstvy, ale česká a moravská kališnická šlechta (Čeněk z Vartenberka, Boček z Kunštátu, Lacek z Kravař), intelektuálně univerzita – ta v roce 14517 přijímá deklaraci, kterou schvaluje přijímání z kalicha pro laiky. Šlechta zabírá část církevních statků, propuká boj o fary – kališníci si dosazují kněze, kteří jsou ochotni podávat z kalicha, zformují si celou vlastní síť církevní správy. Koncil – nahlíží už ne jako věc kacířské sekty, ale jako na zemskou vzpouru proti autoritě nejvyššího církevního shromáždění, stejně tak nový papež Martin V. Tlak na Václava IV. – lavíruje, polovičaté kroky nikoho neuspokojí, když v červnu 1419 v Praze nový kurs, městské rady nepřátelské kalichu – jediný výsledek – výbuch lidového hněvu – 30. července 1419 – první pražská defenestrace. 16. srpna král umírá.

Šlechta i univerzita zaskočeny nástupem plebejských vrstev, vnitřní boje- branný spolek šlechty proti rušitelům pokoje, samotná Praha také váhá poté, co první vlna odezněla, jít do otevřené vzpoury proti novému panovníkovi - Zikmund

Ale nemají na výběr – Kutná Hora – teror proti kališníkům, umocněný národnostní záští, na říšském sjezdu ve Vratislavi – 17. března 1420 vyhlášena první křížová výprava, Zikmund vstupuje do Čech, přicházejí oddíly říšských knížat a dalších katolíků Pokus Prahy- neúspěšným jednáním pražské delegace se Zikmundem v Kutné Hoře – nedá se nic dělat, už jde o životy – povolání venkovských husitů na pomoc – z jižních , severních i východních Čech – Orebité.

Dne 14. 7. 1420 bitva (spíše bitka na Vítkově) znamenala nezdár v plánu Prahu vyhladově. Při následném jednání byly zveřejněny čtyři artikuly pražské. Generální útok na hlavní město Zikmund sice nepodnikl, ale dne 28.7. se dal v katedrále sv. Víta

korunovat na českého krále. Poté rozpustil vojsko křížové výpravy. Jásot husitských hrdel nemohl přehlušit, že se Lucemburk od Prahy nevracel s prázdnou. Pro české katolíky i pro křesťanskou Evropu byl legitimním českým panovníkem, navíc zůstával v zemi, pouze stáhl se do Kutné Hory, věrně odměnil zástavami církevního majetku.

Husité řešili problém jak toto zlomit, nemohou přijmout člověka, který nežije v souladu s jejich pojetím božího zákona. Rozpoutali proto masivní propagandistickou kampaň s cílem znemožnit Zikmunda v očích české i evropské veřejnosti.

Bylo třeba hledat jinou jiná hlava státu – otázka republiky, která krále nepotřebuje, neodpovídala soudobé mentalitě. Byl tedy hledán jiný král – bariérou domácích kandidátů se stala myšlenka, že králem se nemůže stát muž nižšího než hraběcího původu. Řešením se tedy jeví král z ciziny- slovanské Polsko, či Litva.

Ale husité jsou stále ještě v menšině, zatím i v samotných Čechách. Na Moravě byla pro kalich jen část šlechty, obě Lužice i Slezsko zůstávaly tvrdě protihusitské.

Na podzim jsou stále ještě v defenzívě – změna 1. listopadu 1420, král Zikmund přitáhl obléhanému Vyšehradu na pomoc ,ale první velká regulérní bitva husitské revoluce na pankrácké pláni skončila pro něj krutou porážkou, došlo k pobití výkvětu české a moravské katolické šlechty, Vyšehrad byl pobořen. Teprve nyní odchází Zikmund do Uher.

Od počátku roku 1421 přechod od ofenzívy – na jihu tvrdě bojuje Žižka, nemilosrdné trestání (desítky upálených ve Vodňanech, Prachatic a dalších místech, zajat a uvězněn vůdce plzeňského landfrýdu Bohuslav ze Švamberka) , Pražané – ovládly města Louny, Slaný, Beroun, Kadaň.

To vše byla jenom predehra k velké jarní kampani husitů ve středních a východních Čechách -17. dubna husité zmasakrovali Zikmundovy žoldnéře v Českém brodě a pak se prakticky až do půlky května nebojuje, v hrůze se před husity vzdává jedno královské město za druhým – Kouřim, Nymburk, Kolín, bez boje se vzdá hlavní protihusitské centrum **Kutná Hora**, bez boje kapitulují velké hrady Železných hor – Žleby a Lichnice, Chrudim. Menší boje při ovládnutí Litomyšle, Poličky a Vysokého Mýta, v půlce května dobytí Jaroměře –, potom ještě pád Trutnova a Dvora Králové, odraz událostí – Zikmundova posádka na pražském hradě se vzdala. Vítězství husitů ve širším středočeském a východočeském prostředí úplné. Cítí se silní na to aby provedli zásadní akt, z pražské městské kanceláře výzvy svolávající stavy do Čáslavi. Ve dnech 3. –7. června 1421 se chrámu sv. Petra a Pavla konal památný husitský sněm. Čtyři

artikuly pražské (viz první část Žižkova vojenského řádu níže) byly vyhlášeny za zemský zákon a král Zikmund prohlášen za sesazeného z českého trůnu.

V srpnu Jan Želivský zaviní neúspěch u Mostu, ve snaze odčinit to prosadil Jana Hvězdy z Vícemilic jako vojenského hejtmána Prahy, faktická Želivského diktatura měla i lidskou oběť - smrt Jana Sádla ze Smilkova.

Podstatné bylo, že české poselstvo, které neuspělo u polského krále Vladislava, se obrátilo na litevského velkoknížete Vitolda a ten se zdá nakloněn převzít korunu.

Mezitím – jediná možná odpověď Zikmunda Lucemburského na potupné sesazení z trůnu – **II. křížová výprava**. Selhala organizace, (říšské oddíly a Slezané dřív než Lucemburk, zase se stahují, Zikmund se zdržel se pacifikací Moravy, na sněmu v Brně se před ním sklání moravská šlechta – ale zpoždění, už nedohnal,

V druhé půli prosince – postup uherského vojska přes českomoravskou vysočinu ke Kutné Hoře, tam Žižkova armáda, zrada měšťanů, Bartolomějská noc 21. prosince, Zikmund se cítí vítězem, ale 6. ledna 1422 se k městu vrátilo Žižkovo posílené vojsko a Zikmundova armáda se dala na útěk. 8. ledna – porážka u Habrů, 10. leden – vyhlazení Německého Brodu.

Praha – opozice proti Želivskému, novým hejtmánem Hašek z Valdštejna, 9. březen 1422 – Želivský popraven se svými druhy, bouře v Praze

Otázka trůnu – do země jako zástupce Vitolda jeho synovec Zikmund Korybutovič, vpuštěn do Prahy, spory s radikály, vztah s Žižkou se lepší, zahájeno obléhání Karlštejna, počátek srpna – II. čáslavský sněm, kníže uznán částí země - ne katolíky a Tábořem za správce země, přes své úspěchy pro Vitolda a Vladislava jen prostředek k nátlaku na Zikmunda, když dosáhli svého a projevilo se varování papeže, pokyn, aby se stáhnul z Čech.

Roku 1423 se dosavadní válka proti zahraničním interventům, proti domácím katolíkům mění a od konce léta husitské strany bojují mezi sebou. Žižka se rozhodl s částí svých oddílů odejít z Tábora, za nové působiště východní Čechy

Sjezd v Německém Brodě, otázka, zad se Poláci zapojí do případné II. křížové výpravy dočasné spojení s orebity, za pomoci Diviše Bořka z Miletínka 20. dubna vítězí u Hořic nad domácími katolíky.

V době, kdy probíhalo spojené tažení pražanů a orebitů na Moravu se Žižka se 28. července zmocňuje Hradce Králové, současně převrat Dvůr Králové a Jaroměř, přibude ještě Čáslav, své protivníky, kteří přispěchali k Hradci z Moravy, porazil dne 4. srpna a v bitvě u Štrauchova dvora. Během podzimu je organizačně dotvořeno nové radikální bratrstvo, později si dá název **sirotci**, politicky nesmiřitelní, tuhá kázeň, i krutost vůči nepříteli.

Poražení od Hořic si podávají ruku s poraženými od Strauchova dvora, katolická šlechta nabídla spojenectví kališnické šlechtě. V říjnu se v Praze konal svatohavelský sněm, ustavena nová zemská vláda 12 šlechticů, bylo přijato usnesení namířené proti Žižkovi a táborů.

Na pozadí dění v Čechách král Zikmund zastavil Moravu svému zeti Albrechtovi Habsburskému.

Bouřlivý rok 1424 – kdo z koho, mohly být předčasné Lipany. Na jaře si Žižka vyřizuje účty s dalšími protivníky v severovýchodních Čechách, co se dělo dále, není jasné Žižka v západních Čechách.

V květnu v Kostelci nad Labem – tam obklíčen mohutnou přesilou pražanů i katolíků, 5. červen – unikl s pomocí Hynka z Poděbrad, 7. červen 1424 – bitva u Malešova, úder na Kutnou Horu, Kouřim, Nymburk, Český Brod – konec pražského svazu jako hlavní síly v Čechách, 29. 6. se do Prahy z Polska vrátil kníže Zikmund Korybutovič.

Dne 14. září stanul Žižka s vojskem před Prahou, jedná s ním Jan Rokycana a docílí uzavření míru na Špitálském poli. Dne 20. září byly ve Zdicích uzavřeny úmluvy s katolíky o příměří výhodném pro husitskou stranu. Spojené husitské vojsko na Moravu, odčinit zástavu Albrechtovi, 11. října 1424 Žižka náhle umírá u Přibyslavi.

Pražský svaz v čele s Korybutem si myslel, že získá část ztracených mocenských pozic díky Žižkově smrti zpět, ale přišel pravý opak. Táboři a Žižkovo východočeské bratrstvo, které si po smrti svého vůdce zvolilo příznačný název Sirotci spojují v únoru své síly a pokračovali tam, kde Žižka v létě 1424 končil - berou pražskému svazu další města - Vysoké Mýto, Litomyšl, Slaný – přitom tvrdě berou i domácí katolíky – sirotci se rozhodli pro tvrdou lekci Opočenské straně – během jednoho měsíce dobyto Opočno, Rychmburk Dobřany a Rychmburk. Na jihu kapituloval proslulý hrad Švihov. Tak tak se ubránila Rožmberkova Třeboň. Celé to běsnění zastavil až smír uzavřený mezi Táboři, Sirotky a Korybutovou stanou v poli u Vršovic a jako by se vrátila situace z posledního měsíce Žižkova života – znovu dohodnuta výprava spojených husitských sil – z nichž pražský svaz, kdysi faktický vládce země, teď už představoval sílu nejmenší, na Moravu. Zachráněna Třebíč, obléhaná vojskem Albrechta Habsburského a následuje první husitský výpad za hranice – dobyto rakouské město Retz. Při dobývání pevnosti padl vrchní hejtman Táborů Bohuslav ze Švamberka, na štěstí pro Táboři v jejich řadách v té době už muž, jehož jméno měla za pár let znát celá Evropa a při jeho vyslovení strachy zezelenat výkvět říšského rytířstva- **Prokop Holý**.

Na jaře 1426 ožívá nebezpečí na severu míšenská markrabata zde drží Most, Osek, Duchcov, Ústí nad Labem, výpady do okolí. Husité mobilizují své síly s cílem tuhle hrobu zlomit - spojují, se, možno říci naposled táboři, sirotci i Korybutovi Pražané. Ústí

očekává pomoc ze Saska, tam skutečně soustředěno mohutné vojsko - bitva na běhání u Ústí – 16. červen 1426, drtivá porážka, ukazuje nová síla a nový vůdce - Prokop Holý.

Dokončena organizační přestavba obou radikálních bratrstev na základě **federativních svazků polem pracujících a domácích obcí** vnitřně nezávislých městských republik. Hlavní údernou silou se stala polní vojska – stálá armáda – u Táborů 6-8 tisíc mužů, u sirotků 4 – 6 tisíc mužů. V dubnu 1427 došlo k novému převratu v Praze, Korybut byl zajat a myšlenka cizí kandidatury se až do konce revoluce stala pasé.

Začíná už dříve patrná, ale nyní již nezpochybnitelná vláda bratrstev – táborského a sirotčího. V předchozích dvou letech – ovládnutí hradů a opěrných míst na hlavních tazích z Čech do Vedlejších zemí i do říšských oblastí a Rakouska.

Říše se v roce 1427 pokusila dát odpověď na katastrofu u Ústí - strategicky plán vynikající, ale realita - dne 4. srpna 1427 u Tachova říšské oddíly vedené kurfiřtem Fridrichem Hohenzolernským a kardinálem Jindřichem Winchesterským ještě větší debakl než u Ústí. Bratrstva ještě vzápětí tvrdá lekle domácí pravici – donutí ke kapitulaci Kolín, poslední větší místo, které drží kališnická pravicová šlechta.

Husité do ofenzívy přímo ve středoevropském měřítku, přichází slavná doba spanilých jízd.

Pokud jde o území České koruny – bratrstva si rozdělují sféry vlivu, což neznamená, že se čas od času spojí ke společným akcím a na toto rozdělení pak nehledí – tak tedy – zájmovou oblastí Táborů se stává Slezsko, severní a východní Morava, Sirotci – Kladsko, Lužice, západní Morava.

Ofenzivní spanilé jízdy prolomily hospodářskou blokádu, přenesly válku na území nepřítele a příslibem bohaté kořisti přilákali k bratrstvům i mnoho příslušníků šlechty (ve Slezsku i jeden z vévodů ke kalichu). Zároveň řešily problém s výživou velkého množství husitských bojovníků, kteří se stali profesionálními válečníky. Ideová odezva spanilých jízd, šíření husitských manifestů atd. však ohlas nevelký, i když dříve se právě tato stránka nejvíce zdůrazňovala.

Vznikla široká síť posádek (Němčí, Sobótka, Otmuchów, Klucbork) umožňovala rychlé a nečekané přesuny vojsk. Nejen ve Slezsku, ale i v Uhrách na území dnešního Slovenska – Skalica, Žilina, Topolčany, Likava, Lednica a další.

Velké výpravy za hranice zemí České koruny, obzvláště spanilá jízda přes Sasko do franckých oblastí Říše na přelomu let 1429 – 1430 (ohlas i ve Francii – list Pany Orleánské) přiměly říšská knížata (vůdce poslední kruciáty Fridrich Hohenzolernský), aby se vzdali myšlenky na čistě vojenské řešení problému husitství a nevyhýbali se diplomacii. Vysoký klérus, shromažďující se v Basileji, s velkými ambicemi, později boj

s papežem kdo je hlavou církve, neslyší, oni to jsou, kdo vyvolá poslední křížovou výpravu (Zikmund se vyhne) proto s ní osobně předseda koncilu kardinál Cezarini. Katastrofální porážka této výpravy v srpnu 1431 u Domažlic je konečně přiměla, aby ustoupili tlaku světských činitelů – právě Cezarini s teď stavěl za diplomatické řešení – před vánocemi do Prahy pozvánka vůdčím husitským představitelům na **koncil v Basileji**.

Víc než polovinu příštího roku se jedná o tom, za jakých podmínek tam, husité pojedou – nejen silné záruky osobní bezpečnosti, ale podle jakých podmínek se bude veřejná diskuse o čtyřech artikulech pražských jako základním požadavku husitů odehrávat. V Chebu v květnu 1432 dohodnuta zásada později zvaná **Chebský soudce** – rozhodčí autoritou bude bible a praxe prvotní církve, ne výnosy a pravidla středověkých koncilů a papežů. To byl velký úspěch ! Ale samotné slyšení v Basileji, k němuž husitské poselstvo v čele s Prokopem Holým odjelo v prosinci 1432 a které se protáhlo až do dubna následujícího roku, vyznělo do prázdna – jedna strana nechtěla uznat argumenty druhé. Nicméně dohodnuto, že jednání budou pokračovat a teď se naopak delegáti koncilu vypraví do Prahy a budou jednat tam.

Koncil vyslal velmi zkušené a obratné muže a ti rychle zjišťují, že husité zdaleka nejsou jednotní, a rozpadají se do několika názorových proudů, přičemž řada lidí už myslí víc na vlastní prospěch a zadní kolečka než na prosazení husitských ideálů jako základu pro reformu celého západního křesťanstva. Dělají vše proto, aby se tyto rozpory co nejvíce projevovaly a nezřídka sáhli i ke korupci.

Radikální bratrstva se rozhodla přimět legáty i celý basilejský koncil k povolnosti demonstrací vojenské síly , a tou má být dobytí posledního většího katolického města v zemi – tím městem je Plzeň. To se ale ve svých důsledcích obrátilo proti bratrstvům. Obléhání se protahovalo, obléhající dříve potíže se zásobováním než obléhaní. Spížovací výprava do Bavor se nepovedla, mezi vyhladovělými vojsky před Plzní dokonce ke vzpouře proti Prokopu Holému. Netrvala dlouho, ale otřásla základy tábořské moci, Prokop načas odchází, a to je doba, kterou využívá opoziční blok husitské pravice, která sice pevně stála při kalichu, ale jinak by chtěla aby v zemi panoval řád a právo jako v klasickém království. V listopadu se v Praze schází tzv. **svatomartinský sněm, který ustavil novou zemskou vládu** a zvolil zemského správce – bývalý čelný orebita Aleš Vřešťovský z Rýzmburka. Zemská vláda trvá na závaznosti kalicha pro celé Čechy a Moravu, s tím legáti nesouhlasí, ale hádání v tomto směru ustupují do pozadí, neboť je tu jiná, naléhavější otázka. Budou bratrstva zejména polní vojska respektovat vůli nové zemské vlády ?

Ukazuje se, že rozpory stále jasněji směřují k vojenské konfrontaci. Husitští velitelé hradů a obsazených měst a panství nejeví až na výjimky ochotu bojovat za zájmy obcí polem pracujících – pokud nám zůstane kalich a to, co jsme za války dobyli, není proč dále bojovat.

Zemská vláda ale cítí, že kdyby se spolehla jen na své vojenské síly, nebude jí to stačit k vítězství nad polními vojsky a jejich posilami z měst, a proto přistupuje na jednorázovou vojenskou alianci s katolickou šlechtou. Země už je válkou dost vyčerpaná, lidé chtějí klid, to bratrstva odmítají, a proto se veřejné mínění obrací proti nim. V dubnu na pláních u Kolína síly zemské vlády – jádro oddílů kališnické šlechty ze středních a západních Čech.

Dne 6. května dobývají Nové Město, ale žádné vraždění. Bratrstva rozpouštějí obležení Plzně, Prokop se vrací do jejich čela – a 30. květen 1434 dojde k rozhodnutí - porážka radikálů v bitvě u Lipan, Prokop padl, sirotčí polní vojsko zaniká, tábořské vážně oslabeno. Následně sněm, všeobecné příměří, usneseno jednat dále s koncilem v rovině církevní, ve světské s císařem Zikmundem. U Lipan nezvítězili křižáci, ale česká a moravská šlechta – kališnická i katolická. Ta po řadě jednání sice umožnila Zikmundovi návrat na český trůn, ale nebylo to zadarmo. Zikmund musel **právně legalizovat výsledky husitské revoluce** – ve spojení s koncilem kompaktáta, tolerovat, byť dočasně arcibiskupa podobojí, města jako třetí stav na zemském sněmu, z něhož je naopak vyloučena církev, nižší šlechta v zemském soudu, a schválení obrovského majetkového převratu. Zámor církevního i královského majetku byl právně ošetřen formou zástav). Když si to sečteme, kdo může tvrdit, že husité byli poraženi - husitství zvítězilo - ovšem pod prapory své pravice.

Zikmundova krátká vláda byla poznamenána tím, že stále ještě zůstávali otevření odpůrci, kteří ho odmítali uznat za krále- Tábor, Bedřich ze Strážnice, pod Ambrožovým vlivem Hradec Králové, Jan Roháč z Dubé. Ty musí pacifikovat – Tábor a Bedřich – vojenskou cestou drahé, dlouhé a nejisté, lépe je koupit

Tábor v prosinci 1436 uznává Zikmunda, zato se stává královským městem se všemi privilegii, na 6 let odpuštěny veškeré daně, řada pozemků a dvorů v okolí; nad rámec kompaktát zvláštní majestát, kterým se Táboru tolerovala samostatná církev v čele s Mikulášem Biskupcem z Pelhřimova. Bedřich ze Strážnice – zástavní pán Kolína, 26 vesnic, 3 mlýny, lesy a pozemky.

Hradec po nezdarech snahy pokořit silou zlomen zradou městského hejtmana Zdislava Mnicha z Roudnice (3. březen 1437)

Zikmund se cítí pevně v sedle, přitvrzuje, ráznější rekatolizační kroky – opravdoví husité vytlačování z úřadů a městských rad, špiclové, mniši se navrací do klášterů,

zahájena tvrdá kampaň proti arcibiskupovi Janu Rokycanovi – Filibert, osekání pravomocí, zbavení Týnské fary, výhrůžky – červen – prchá z Prahy. Roste nespokojenost, - husitští hejtmani – válečnická aristokracie, kněží, zatím ale chybí impuls, který by je vyburcoval k otevřenému vystoupení (už se na něm pracuje)

Od května byl obléhán hrad Sion Jana Roháče z Dubé – velitelem obléhajícího vojska se stal Hynce Ptáček z Pirkštejna. Plány se Zikmundovou chotí královnou Barborou Celskou na polské nástupnictví, obležení Sionu protahováno do poslední možné chvíle, teprve po vyslání uherského vojska dne 6. září 1436 hrad padl.

Okázalá poprava Roháče a jeho druhů 9. září se ukázala jako císařova hrubá politická chyba, kamínek, který spustil lavinu. Lipanský vítěz Diviš Bořek z Miletínka na novém zemském sněmu tlumočil stížnosti tří východočeských krajů, Zikmundovi docházejí první opovědné listy, postavil se proti němu i pán Kolína Bedřich ze Strážnice.

Zikmund v podstatě prchá ze země do Uher, nedojel, dne 9. prosince 1437 umírá ve Znojmě, ale předtím ještě nařídí zajetí Barbory Celské – zkřížení plánů na klidný vstup Jagellonců na český trůn.

OTÁZKY A ÚKOLY

V jakém textu byl zformulován hlavní husitský program, který uznávaly všechny husitské směry, umírněné i radikální ? Znáte jeho obsah ?

Jaký přínos měly pro husitské svazy tzv. spanilé jízdy neboli rejsy ?

Čeho se týkal tzv. Soudce chebský z roku 1432 ?

1423: Řád a manifest bratrstva Žižkova. (Žižkův vojenský řád)

První část Řádu vychází z radikální verze čtyř artikulů pražských. Dalších 12 článků shrnuje pravidla především pro mobilní část bratrstva, budoucí polní vojsko. V Žižkově vojsku měla platit tuhá kázeň, drakonické tresty za porušení pravidel měly dopadnout na všechny provinilce bez rozdílu stavu. Proti svým nepřítelům hodlala bratrstvo postupovat (a také vskutku postupovalo) s velkou tvrdostí.

O dataci Řádu byly vedeny spory, chybějící jména některých orebských vůdců spojených s pražským městským svazem však napovídají, že byl smluven až po převratu v Hradci Králové, Jaroměři a Dvoře Králové, nejspíše v první asi polovině září r. 1423.

Z milosti a z daru Otce a pána boha všemohúciho uvěřivše a přijevše osvícení jisté, stálé, ohlášené a důvodné pravdy a zákona božího:

Nejprve, abychom slovu božímu svobodu dali v kázání všudy, žádného místa nevymlúvající, a to v svých srdcích mile přijímající, skutečně plnili a drželi, potom i jiné k tomu vedli a učili.

Druhé, abychme tělo a krev našeho Ježíše Krista, boha všemohúciho, všickni přijímali s bázní, s náboženstvím a s poctivostí, staří i mladí, dívky hned po křtu, a potom vždy dívky, žádných osob nevymínújící, je k tomu raději nutili a pudili, nejméně v neděli každý týden.

Třetí, abychme kněžstvo přivedli a uvedli k životu syna božího, pána Jesu Krista, a k životu apoštolskému a nadání jich a sboží svatokupectví rušili a zkazili s pomocí boží.

Čtvrté, abychme sami na sobě napřed i v sobě hříchy smrtné i všední stavovali, rušili a kazili; potom na králích, na knížatech i na páních, na měšťanech, na řemeslnících, na robotězích i na všech lidech mužského i ženského pohlaví a pokolení, žádných osob nevymínújící, starých ani mladých, a vždy s pomocí pána boha všemohúciho.

A kdožby těchto kusuov a artikuluov svrchu psaných držeti a jich skutečně vésti i plniti, jich pomáhati, hájiti a brániti nechtěl, toho žádného nevymíně, aniž chceme trpěti mezi sebou i u vojště s boží pomocí a na hrudích, na tvrzech, v městech, v městečkách hrazených i otevřených, ve vsích i ve dvořích, žádného místa nevymínújící ani vymlúvající, ale nevynímající, všechny všudy napomínati, raditi, puditi, honiti k tomu dobrému s pomocí pána Boha našeho.

A protož hnutí jsúce duchem dobrým, věduce a rozumějící, že všechny tohoto světa věci jsú padúcí a minulé, ale pravda pána Jesu Krista, boha všemohúciho, zůstává na věky:

My Jan bratr Žižka z Kalichu, Jan Roháč z Dubé, Aleš z Rysmburka a z Vřešťova, Jan z Potštaina na Žampachu, Boček z Kunstatu a od jinud z Jevišovic, Bartoš a Bernart bratří z Valečova, Bartoš, Jan, Martin bratří z Vysoké; my purkmistři a konšelé i všechny obce města Hradce nad Labem a Čáslavi; my Beneš z Mokrovús, Jaroslav z Kalichu, Václav Horyna z Honbic, Křišťan z Žernosek, Frencl z Litožnic, Jíra z Řečice, Jan z Studené; a my purkmistr a konšelé i všechna obec města Jaroměře; my Zdislav Zeman, Vavřinec Polák z Paňova, Blažek z Kralup, Jakub z Březové, Petřík Kralovec z Příbramě, Jan z Domažlic, Jan z Tehova, Martin z Borovnice, Havel Orebský; a my purkmistr a konšelé i všechna obec města Dvora; a my Chústník z Lošova, Ondřej ze Studené, Surka z Slavného, Kříž setník, Beneš setník, Mikát Brada Odraný, Aleš z Hostačova, Polévka z Hoštky, Mikuláš Orebský, Veta z Chlumčan, Litobor z Trubče, Linhart z Sleze, Beneš z Horošovic, Jan Baštín, Mařík Velek Šeňk,

Jíra Roh, Mikuláš Brada, hejtmané, páni, rytíři, panoše, purkmistři, konšelé i všechny obce panské, rytířské, panošské, městské. žádných nevymínějící ani vymlouvající; my všichni svrchupsaní ke všem i všech prosíme, řádně napomínající prikazujeme, i chceme tomu, aby řádné poslušnosti bylo; nebo skrze neposlušnosti a neřádné výtržky veliké škody sme brávali na bratřích i na statecích, a hanbu často od nepřátel božích a našich trpěli. Již s pomocí boží a vaší i všech věrných míníce se toho vystříci těmito obyčejí:

1. Nejprvé, když bychom chtěli vytrhnouti z města kterého, nebo-li kde se hnouti chtěli z místa, kdež bychom polem leželi, aby ni žádný napřed nejezdil k městu, ani šel, aniž se vezl, sobě místa aneb hospody zastávat ani se kde polem klad bez dopuštění a rozkázání města jmenovaného od jmenovaných starších hejtmanův, kteříž na to a k tomu vydání budú! A jest-li žeby se kdo jinde položil a vytrhl neboli postavil bez rozkázání těch starších, chtěli bychom pomastiti a popraviti nad ním i nad takovým, i k jeho statku i k jeho hrdlu, jakožto k neposlušným, buď kdož buď, kteréhožkoho řádu, žádných osob nevymínějící.

2. A kdyžby se chtěli hnouti z toho místa, kdežby polem leželi, s dopuštěním a rozkázáním těch starších jmenovaných, aby vytrhli na pole, kdežby místo podobné a hodné bylo k tomu, a sebe zčekali, aby se všechno vojsko hnulo z stanoviště.

3. A žádný aby nezapaloval bud, ani kde jinde páčil, kde bychme táhli nebo leželi, jedno ti, ježto k tomu vydání a ustanovení budú, a to pod veliké pokutě, aby toho žádní jiní nečinili.

4. Potom nežby se ihned z místa hnuli, prvé nežby které věci činili a rozkázali, aby se nejprv pánu bohu modlili, kleknúc a padnúc před tělem božím a před tváří boží, když vytržení bude z vojska anebo z města, aby pán buoh všemohúcí ráčil svú pomoc dáti, a tu při své svaté provéstí k své svaté chvále a k rozmnožení toho dobrého a věrným k spasení a ku pomoci.

5. Pak potom aby lidi šikovali nebo zřídili, každú rotú pod své korúhve, heslo aby bylo povědíno, a potom aby se ihned hnuli a tak táhli, která napřed rota bude šikována ten den pod svými korúhvemi; a jiní, aby se v ně nemísili, ani jim překáželi, ani se kam odtrhali; jakož komu kde a jakž které rotý nebo korúhve sšikovány budú, aby tak táhli v svém šiku a pohromadě, jedni k druhým se nemísějící, a to opatrně, napřed i na zad i na stranách vojska ostříhající i sami sebe, jakož komu kde od starších poručeno bude.

6. A jest-li žeby bůh neuchoval, žeby které škodu vzeli skrze jich neopatrnosti, a zmeškání které, neb těch hejtmanův, u vojšťe, nebo-li na vartách, nebo na poli, neb v strážech, kdež jim poručeno bude a svěřeno od starších a od obcí; žádných osob nevymínějící, míniť i chtít nad nimi hejtmané i všechny obce k nim toho zřítí i jim k hrdlům popraviti i k statkuom a pomstiti, buď kníže, pán, nebo ktož kolivěk, žádných osob nevymínějící, ani vymlouvající.

7. Ale jest-li žeby kde pán buoh dal nepřáteli přemoci a poraziti města, tvrze, hradu dobytí táhnúce polem ať chudým nebo bohatým, a spravedlivě, jakž na koho sluší, rozdány a rozděleny byly, aby nižádný sám sobě nebral, ani co kdo zachoval. Jest-li pak žeby co kto vzal nebo-li zachoval, a to usvědčeno dobrým svědomím: k tomu takovému chtěli by popraviti, k jeho hrdlu i statku, buď kdož buď, žádných osob nevynímajíce, jakožto k zloději božímu a obecnému; jakož se stalo Achanovi pro čepici dcer královských a pro plášť; nebo-li jiné smrtí, buďto kníže, pán, rytíř, nebo panoše, měšťenin, řemeslník, nebo sedlák, nižádného nevymlúvajíce, ani k osobám hledíce a zříce, s pomocí boží takové činiti nad nimi pomstu.

8. Dále sváruov, křikuov a potrhání aby žádných nebylo u vojště, ani mezi námi.

9. Jest-li že by kto koho bil, ranil, ochromil, nebo zabil, buď nad ním pomstěno podle zákona božího, jako pán Buoh dopustí, žádného nevymínújíce ani k osobám zříce.

10. Dále vězte, že kdoby se kolivěk kradl neb šel, nebo jel, aneb vezl od nás z vojsky, když bychom polem táhli nebo leželi, bez odpuštění starších jmenovaných svrchu, a znamení jistého nebude míti, buď kníže, pán, rytíř, panoše, měšťenin, řemeslník, nebo robotěz, nebo kterýž kolivěk člověk, a bylby popaden, že chtí k jeho hrdlu i k statku popraviti, jakožto nad zlodějem nevěrným, jenž se krade od pře boží a věrných bratří z vojsky, kdež vojsko bude neb leží.

11. Také nechcem trpěti mezi sebú nevěrných, neslušných lhářuov, zlodějuov, kostkářuov, lúpežníkuov, plundréřuov, opilcuov, lajčí, smilníkuov, cizoložníkuov, smilnic a cizoložnic, i všech zjevných hříšníkův a hříšnic: ty všecky z sebe chceme puditi a honiti, nad nimi popravovati s pomocí trojice svaté vedle zákona božího.

12. Míniť také bratr Žižka i jiní páni, hejtmané, rytíři, panoše, měšťané, řemeslníci i robotězi svrchu psaní a jmenování, i všecky obce s pomocí boží a obecní ze všech neřáduov trestati i bití, trestáním honiti, mrskati, bítí i zabíjeti, stínati, věšeti, topiti, páliť i všemi pomstami mstíti, kteréž pomsty na zlé slušejí vedle zákona božího, nižádných osob nevynímajíce ze všech stavuov mužského i ženského pohlaví.

A tak budeme-li zachovávatí, činiti a plniti artikule svrchu psané a spasitedlné, pán buoh bude s námi s svú milostí a pomocí; neb to přísluší k boji božímu tak činiti, dobře, křesťansky, v lásce zřízení v bázni boží živu býti, své žádosti, potřeby i naděje v pánu bohu setrvale bez pochybení položiti, čekajíce od něho věčné odplaty.

I prosímeť vás, milé obce, ve všech a ze všech krajin, knížat pánuov, rytířuov, panoší, měšťanuov, řemeslníkuov, robotězuov, sedlákuov, i lidí všech stavuov, a zvláště napřed všech věrných Čechův, abyšte se k tomu dobrému svolili a nám toho radni a pomocni byli. A my vám zase držeti, plniti i mstíti (chceme), pro milého pána boha, pro jeho svaté umučení, pro vysvobození pravdy zákona božího, svatých a jich zvelebení, ku pomoci věrným církvi svaté a zvláště jazyka českého i slovenského, i všeho

křesťanství, ku pozdvižení věrným a ku potopě neústupným a zjevným kacířům a pokrytým a zloskvrníkům, aby pán buoh všemohúcí nám i vám ráčil svú pomoc dáti i zvítěziti nad nepřátely svými i našimi, a za nás i s vámi bojovati svú mocí a neodlučovati nás své svaté milosti.

Amen.

Budiž pán buoh s námi i s vámi, v nichž jste, a kdež se líbí trojici svaté! A toho pro lepší svědomí a potvrzení a jistotu s větší pilností vedle duchovenství nad bídný rozum světa tohoto, my svrchu psaní s dobrým rozmyslem vědomě, dobrou volí k tomuto zápisu a listu svolujeme, a svolujeme jej skutečně držeti a zachovávat i ostříhati s pomocí nestvořené a na věky požehnané trojice svaté. Amen. Tak pán buoh dej!

Kliment Čermák: Listy Jana Žižky z Trocnova a jeho vojenský řád., Čáslav 1912, č.14, s. 23 – 29.

OTÁZKY A ÚKOLY

Najděte mezi signatáři příslušníky panského stavu.

Koho se cítil Žižka a ostatní signatáři trestat, jestliže odmítal žít v souladu s jejich pojetím Božího zákona ?

9. Polipanské bezvládí a vláda Jiřího z Poděbrad

Prameny

Desky dvorské království Českého VII. Druhá kniha půhonná z let 1407-1530.

Ed. Gustav Fridrich, Praha 1944.

Království dvojího lidu. Ed. Petr Čornej, Praha 1989.

Urkundliche Beirträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbärländer im Zeitlater Georgs von Podiebrad 1450-1471. Ed. František Palacký, Wien 1860

Jan z Rabštejna: *Dialogus.* Ed. B. Ryba, Praha 1946.

Literatura

URBÁNEK, Rudolf: *Husitský král.* Praha 1926.

URBÁNEK, Rudolf: *Věk poděbradský I-IV.* Praha 1915-1962.

MACEK, Josef: *Jiří z Poděbrad.* Praha 1967.

ŠMAHEL, František: *Husitské Čechy.* Praha 1998

ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny zemí Koruny české VI. (1437-1526)*. Praha – Litomyšl 2007.

ŠANDERA, Martin – BERAN, Zdeněk a kol., *Poděbradská éra v zemích České koruny*. Praha 2016.

U Lipan nezmáhali křižáci, ale česká a moravská šlechta – kališnická i katolická. Ta po řadě jednání sice umožnila Zikmundovi návrat na český trůn, ale nebylo to zadarmo. Zikmund musel právně legalizovat výsledky husitské revoluce – ve spojení s koncilem kompaktáta, tolerovat, být dočasně arcibiskup podobojí, města jako třetí stav na sněmu, církev ne, nižší šlechta v zemském soudu, a schválení obrovského majetkového převratu. Když si to sečteme -kdo může tvrdit, že husité byli poraženi - husitství zvítězilo - ovšem pod prapory své pravice.

Po smrti Zikmunda Lucemburského se země rozdělila v otázce, kdo má být novým panovníkem. Na jedné straně stáli katolíci a umírnění utrakvisté soustředění kolem Menharta z Hradce – ti chtěli manžela Zikmundovy dcery Alžběty rakouského vévodu Albrechta Habsburského; na druhé straně byli táboři a jejich spojenci, východočeská kališnická nižší šlechta a v neposlední řadě tzv. Barbořina strana - (Hynce Ptáček z Pikštejna, Aleš Holický ze Šternberka a dal)., ti si přáli mladého polského Vladislava nebo jeho bratra Kazimíra.

Katolíci dosáhli Albrechtovi korunovace na českého krále, utrakvisté odpověděli spojením ze 7000 polským vojskem a vypovězením války, boj neměl vítěze ani poraženého, ale ukázalo se, že polský dvůr není z mnoha důvodů ochoten jít do války s patřičným důrazem. Spor se proto přenesl na diplomatické pole, zdálo se, že se Albrecht přeci jenom prosadí. Na naléhavé prosby své ženy však musel odjet od Uher (po Zikmundovi převzalo i římský a uherský trůn), tam shromáždit vojsko a táhnout proti Turkům. Výprava skončila neúspěšně, ve vojsku začala řádit úplavice, která se při ústupu uherské armády zpět na sever projevila i u krále, který jí dne 27. října 1439 podlehl. Jeho žena byla v té těhotná a dne 22. února 1440 se jí na budínském hradě narodil syn – *Ladislav Pohrobek*.

Co to způsobilo v Čechách – zdálo se, že Jagellonci mají cestu volnou, ale u řady utrakvistů, kde stále větší slovo získával pan Ptáček, už o ně nebyl zájem, zklamali, není na ně spoleh politicky ani vojensky. To však utrakvisté nedávali najevo, přitlačili pod dojmem polské hrozby bývalé Albrechtovi stoupence ke zdi a na rychle svoleném zemském sněmu v Praze bylo v závěru ledna 1440 dosaženo konečné dohody, která fakticky smazala všechny výhody, jichž katolíci za Albrechtovy vlády dosáhli. Ten

dokument byl nazván **List mierný**. Jeho závěrečný článek obsahoval ustanovení, kterým se až do nástupu nového panovníka zastavovala činnost zemského soudu a desek zemských. Pokládalo se, že nalezení nového krále bude záležitost několika měsíců – protáhlo ale až do října 1453. Až do roku 1452 země neměla nejen krále, ale ani zemského správce a zemskou vládu - nebyla tedy centrální výkonná moc; kvůli zastavení činnosti zemského soudu nebyla ani centrální soudní moc.

Co se tedy v té době v Českém království dělo ?

Především – boj mezi katolictvím a kališnictvím pokračoval, ale dostal jiné dimenze – až do roku 1450 nebyly velké bitvy, utrakvisté nemuseli čelit žádné křížové výpravě nebo jiné zahraniční intervenci. Místo otevřené bych nyní hovořil o „studené válce“ mezi kališníky a katolíky.

Bylo to období řady zemských sněmů, které se za vydatného přispění jihočeského magnáta Oldřicha z Rožmberka změnilo v rozhádaná a neplodná shromáždění. Docházelo k přeskupování sil, ke změnám a zrazování spojenců, vytváření nových spojeneckých vazeb až nakonec zbyly v Čechách dva hlavní bloky, dvě strany, které spolu svedly boj o vládu v království – můžeme je personifikovat osobami jejich vůdců – na jedné straně Oldřich z Rožmberka a jeho pravá ruka Menhart z Hradce, na straně druhé v čele čtyř východočeských krajů (tzv. **východní landfrýd** ustavený v březnu 1440 v Čáslavi) Hynce Ptáček z Pirkštejna, kterého po jeho předčasné smrti v roce 1444 vystřídal mladý Jiří z Poděbrad.

Na červnovém sjezdu roku 1448 v Kutné Hoře se celý spojek čtyř východočeských krajů a jejich dalších spojenců se změnil v **Poděbradskou jednotu**. V srpnu na pláních u Kačina shromáždilo téměř 10 000 mužů a v noci z 2. na 3. září se toto vojsko Poděbradské jednoty se ztrátou jediného muže zmocnilo hlavního města Prahy. Dosavadní patová situace se vychýlila ve prospěch Jiřího z Poděbrad. Katolíci a Menhartovi spojenci na to v únoru 1449 reagovali vytvořením tzv. **Strakonické jednoty** pod vedením Oldřicha z Rožmberka. K otevřenému střetu obou jednot došlo až v červnu následujícího roku a válka měla kratší a méně krvavý průběh, než se očekávalo. Stačila jediná vážnější srážka zmobilizovaných sil obou stran u Rokycan, aby s Strakonická jednota vzdala naději na vojenský úspěch a raději uzavřela na hradě Vildštejn příměří. Oldřich z Rožmberka byl donucen vdát se postu náčelníka Strakonické jednoty. Následovala diplomatická jednání v Pelhřimově a Benešově, jejichž výsledek byl zřejmý – Jiřímu z Poděbrad už nestojí v cestě žádná překážka, která by mu znemožnila stanout v čele země.

V dubnu 1452 se v Praze konal zemský sněm, dne 27. tohoto měsíce byl **Jiří zvolen za zemského správce** Království českého a k němu přidána 12 členná vladařská rada,

v ní kališníci i katolíci. Tím fakticky skončilo polipanské bezvládní – tedy konečně je tu ústřední moc, ještě ale nekončilo bezkráloví. Když byl římský král Fridrich III. (bratr zemřelého Albrechta II. Habsburského) v důsledku vzpoury rakouských stavů donucen propustit svého svěřence a faktické rukojmí – 12 letého Ladislava Pohrobka, souhlasil Jiří z Poděbrad a vladařská rada souhlasí, aby Ladislav usedl na český trůn, ale ne jako král dědičný, ale zvolený a až po přijetí velmi tvrdých volebních podmínek. Jednání o jejich přijetí se protáhla až do následujícího roku, nakonec je však Ladislav přijal, v září 1453 přijel do Čech a dne 28. 10. byl olomouckým biskupem Janem Vítězem korunován na českého krále. Faktická výkonná moc v zemi měla ale na základě dohod zůstat po dalších 6 let v rukou Jiřího z Poděbrad.

V době krátké vlády Ladislava Pohrobka byly obnoveny se zemské úřady, právo díky silné ústřední moci platilo všude, klid na cestách poskytl možnost oživit i dálkový obchod, který za polipanského bezvládní upadl. Hlavních konkurentů se Jiří z Poděbrad elegantně zbavil tím, že přiměl Pohrobka, aby Rožmberkům vysoké úřady ve Slezsku a Šternberkům v Lužici.

Na přelomu let 1453-54 z Jiříkovy iniciativy pracovala **komise pro revizi pozemkové držby**, byly zvlášť kontrolovány královské zápisy a zvlášť soukromé, konečně byl tak po 15 letech udělán pořádek v této oblasti. Poděbrad vedl mladého krále, aby jasně ukázal, že je pánem celého českého státu a že Česká koruna opět drží pohromadě v celém svém rozsahu a hlásí se o své bývalé postavení velmoci ve střední Evropě - obnoveny byly i nároky na Lucembursko a česká léna v Říši. Diplomatically, a poté i vojenským zásahem byla řešena otázka držby některých měst ve severních Čechách (Most, Duchcov a další) saskými vévody. V roce 1455 odjel král Ladislav do Uher, do Čech se vrátil až v září 1457, v Praze se měl kolem vánoc konat jeho sňatek s dcerou francouzského krále Karla VII. Magdalénou. Místo toho jako blesk zasáhla střední Evropu o nečekaném Ladislavově úmrtí (23.11.).

V širším kontextu to znamenalo, že nástup Habsburků jako rozhodující síly ve střední Evropě a vytvoření podunajské monarchie o 80 let odloženo, Čechy i Uhry čekala krátká, ale dramatická éra národních států.

Vláda Jiřího z Poděbrad

Ladislav Pohrobek zemřel pochopitelně bez legitimního mužského potomka, zájemců o uvolněný trůn se vynořila celá řada (saští i bavorští vévodové, polský král Kazimír, císařův bratr Albrecht a další, ale zapomněli, že rozhodující moc v zemi drží v rukou zemský správce Jiří z Poděbrad. Tomu se odkryla nevídaná možnost dosáhnout

koruny – vedla ho k tomu nejen osobní ctižádost, ale i vědomí, že jako král bude mít možnost ohlídat si a dokončit, čeho zatím dosáhl.

Propustil z vězení mladého Matyáše Korvína, kterého s sebou do Čech jako rukojmí přivedl Ladislav Pohrobek, dohodnut je i jeho sňatek s Poděbradovou dcerou Kateřinou, po jednání s Uhry ve Strážnici obdržel Jiří značnou sumu peněz, které se mu velmi hodily v boji o trůn.

Dne 24. ledna byl Matyáš Korvín zvolen uherským králem, což se Jiřímu velmi hodilo (řada lidí si řekla, když si mohou ze svého středu vybrat panovníka Madaři, tak my také). Na konec února byl svolán do Prahy sněm, Jiří ještě před jeho zahájením vedl jednání s utrakvisty ale i předními katolíky, které získává za příslib důležitých úřadů i za peněžní dary. Dne 2. března 1458 na staroměstské radnici Zdeněk ze Šternberka vyzval účastníky sněmu „Ať pan zemský správce je našim králem !“ a vzápětí zaznělo „Živ buď Jiří, král Čechů“ !

Praha jásala - vyšli jsme z moci německých králů. Volbou Jiřího však nebyla nadšena cizina, ani vedlejší země České koruny.

Smířlivě se k Jiřímu stavěl papež Kalixt V., proti však byla téměř všechna říšská knížata – Jiřího nepřijmeme mezi sebe, neuznáváme jeho nárok na hodnost kurfiřta. Nadšeno není ani Polsko Kazimíra IV., nejhůře reagoval bratr císaře Fridricha III. vévoda Albrecht, pro Poděbrada se otevřeně vyslovily jen Uhry a würzburgský biskup.

V osobě Jiřího však na český trůn vstoupila velká osobnost, skvělý politik, který se probíjel k tomuto postavení od píky; přes minimální jazykové vybavení diplomat opravdu mezinárodního formátu.

Rozhodl se nejprve vyřešit situaci uvnitř státu a upevnit zde svou pozici. Z vedlejších zemí, které ho po volbě odmítly uznat, byla nepříznivější situace na Moravě, u moravské šlechty. Moravským katolíkům slíbil, že – nebudou v ničem zkráceni ve svých právech, požadované záruky byl ochoten splnit bezesbytku, proto dne 9. dubna uznán moravskými stavy, proti se postavila jen čtyři velká moravská města (Jihlava, Olomouc, Brno, Znojmo). Na svou stranu Jiří získal i nově zvoleného olomouckého biskupa Tase z Vízmburka, kterému slíbil úřad kancléře Markrabství moravského.

Jiří z Poděbrad si byl vědom významu korunovace, problém, kdo ji provede - vratislavský biskup Jošt z Rožmberka odmítl, Rokycana stále není kurií nepotvrzen, Tas z Boskovic dosud neměl potřebná svěcení. Z Uher proto Jiřímu poslal dva biskupy Matyáš Korvín. Před obřadem se konala **tajná korunovační přísaha**, v níž se Jiří zavázal, že nebude v zemi trpět kacíře a zasáhne proti šíření bludů (obě strany si později vykládaly její obsah podle svého - Jiří sám přijímal podobojí a utrakvisté pro

něj byly legitimní součástí katolické církve na základě basilejských kompaktát). Dne 7.5. 1458 byl Jiří korunován, o den 8.5. jeho manželka Johana z Rožmitálu.

V červnu přišlo tažení Poděbradova vojska na Moravu, šlechta skládá králi hold Jiřímu, velká katolická města tváří v tvář vojenské hrozbě ustupují, když zjišťují, že je možné se dohodnout. Jediná Jihlava odmítá i nadále Jiřího uznat, král odpověděl silou, město je obléháno vojskem vedeným Burianem Trčkou z Lípy, na podzim kapitulovalo. V srpnu Jiří v čele většiny vojska vpadl do Rakous, císař Fridrich III. ustoupil před vojenskou konfrontací, byl ochoten Jiřího uznat, ten přijímá Čechy v léno - spojeno i s oficiálním uznáním hodnosti kurfiřta Svaté říše římské.

Mění se postoj slezských knížat, když Jiřího mohl uznat císař i církev, tak můžeme i my, fanatičtí vratislavští měšťané nám nebudou přepisovat, co máme či nemáme.

Až na vzdorující Vratislav a zastavenou Dolní Lužici nyní Jiří pánem České koruny a cítí, se už dost silný na to, aby zlomil také mezinárodní izolaci.

Nastala příznivá situace pro tento krok – počátek roku 1459 německá knížata se rozhádala, vytvořila se císařská a proticísařská strana, hrozila vnitřní válka v Německu války a za této situace by mocného pána českého státu jako spojence mohl potřebovat každý – Jiří toho obratně využil.

V dubnu 1459 se uskutečnil významný **sjezd v Chebu**, kde probíhala jednání s říšskými knížaty, hlavně byl dojednáán smír se saskými vévody – senzace – Osek, Most, Duchcov se definitivně vrací do přímé držby českého krále, dohodnuty zasnuby syna Poděbradova syna Hynka s Kateřinou saskou a dcery Zdeny s Albrechtem Saským. Jiří dokázal totéž záhy i s Bavorskem – dcera Ludmila si má vzít Jiřího, syna vévody Ludvíka Bohatého. S Hohenzolerny (pány Braniborska) byla situace ještě složitější (spor o vydání Dolní Lužice), ale i zde Jiří nakonec dokázal uspět, dohodnut sňatek jeho syna Jindřicha s Uršulou, dcerou vévody Albrechta Achilla.

Dokonce se objevil plán, že Jiří by mohl získat i římskou korunu – Fridrich III. by zůstal císařem, Jiří jako král v roli výkonného náměstka – což by pro něj byla i dostatečná záštita v případném sporu s římskou kurií (autorem projektu Martin Mair). Jiří na oplátku dočasně podporoval kandidaturu Fridricha III. na uherský trůn proti Matyášovi Korvínovi. Plán na získání římské koruny nevyšel- obava Fridricha III., že by byl zcela odsunut do pozadí, postoj duchovních kurfiřtů - Jiří okamžitě vzdát kalicha, pak by teprve bylo vůbec možné o něčem dál jednat, v Praze v obavách z možného králova přestupu ke katolictví propukly bouře utrakvistů, Jiří raději ustoupil a plánu na získání titulu římského krále se vzdal.

K vnitřnímu stylu jeho vlády

Hlavní princip– **království dvojího lidu**, klidná koexistence kališníků i katolíků, na druhé straně i dvou hlavních národností ve státě – Čechů a Němců. Královo slovo však musí být všemi respektováno, Rudolf Urbánek hodnotil styl jeho vlády jako „umírněný absolutismus“.

Co vycítili a čeho se obávali jeho odpůrci – král sice svěřil vysoké zemské úřady i katolíkům a opozici, ale skutečná výkonná moc byla přesunuta na královskou radu, kam si mohl najmenovat, koho chtěl – po králi hlavní slovo zde hlavní slovo měl kališník Zdeněk Kostka z Postupic, řada pravomocí se také začala přesouvat na dvorský soud místo zemského.

Jiří se snažil o hospodářský vzestup státu– hned na počátku vládl podnikal různé zásahy proti šíření černé mince z Rakouska; stabilizace horního regálu – od roku 1463 opět obnoven úřad nejvyššího mincmistra království Českého. Jiří udělil více privilegií (hlavně hospodářského rázu) městům než panovníci před ním, ale ani on si nepřál výraznější zásah měst do vysoké politiky.

Dosavadní úspěch se kalí roku 1462, královo březnové poselstvo ke kurii neuspělo, papež Pius II. prohlašuje dne 31. března basilejská kompaktáta za zrušená. Jak tomu čelit ?

Duben – květen - proběhl Poděbradův sjezd s polským králem Kazimírem III. v Hlohově, Jiří potvrzuje Polákům držbu Osvětimi, Bytomu a Zátoru ve Slezsku, je uzavřena přátelská smlouva, kterou Kazimír zachovával i v době zesíleného nátlaku kurie (ta požadovala aby proti Jiřímu vojensky vystoupil).

Na novém zemském sněmu se král Jiří odmítl vzdát kompaktát, slezské město Vratislav zahájilo nový odboj proti Jiřímu z Poděbrad a tentokráte papež výslovně vzal Vratislavské pod ochranu.

Vrcholná světská moc ale stála za Jiřím. V listopadu 1462 osvobodilo české vojsko císaře Fridricha při nové vzpouře rakouských stavů, za odměnu byli Jiřího synové povýšeni na říšská knížata a Fridrich III. slíbil zasadit se o smír s kurií.

Jiří chtěl nátlaku papeže čelit velkorysou mezinárodní koncepcí - proslulý **Tractatus pacis**, měla vniknout organizace evropských států, spojené vojsko proti Turkům, mezinárodní soudní dvůr i kolegium panovníků. Jedním z cílů tohoto plánu bylo i vyšachovat papeže, aby nemohl zasahovat do poměru mezi králi a jejich poddanými. Papež Pius II. reaguje v roce 1464 pohnáním Jiřího do 180 dnů před svůj soud, ale v srpnu sám umírá, tažení kurie vůči Jiřímu tak je dočasně přerušeno.

Nastupuje nový papež Pavel II., Jiří s ním spojoval naději na zlepšení vztahů s kurií, ukázalo se však, že Pavel bude ještě horší než Pius II. I na domácí půdě se přiosťřují spory mezi katolíky a kališníky. V srpnu 1465 je obnoven soudní púhon kurie vůči Jiřímu.

V září-zástupci katolického panstva tlumočili na sněmu údajných 12 článků Jiříkových provinění, sněm se však postavil za krále.

Dne 28. listopadu 1465 vzniká **zelenohorská jednota** (tj. spolek katolických feudálů namířený proti Jiřímu z Poděbrad), v čele zprvu stál umírněný Jošt z Rožmberka, ale stále více se dopředu dere militantní Zdeněk ze Šternberka.

Kurie i zelenohorská jednota zahájili hledání panovníka, který by se ujal vojenského zásahu proti Jiřímu z Poděbrad dlouhé hledání, kdo se ujme světského tj. vojenského zásahu proti Jiřímu. Ukázalo se jako nečekaně komplikovaná záležitost - císař byl slabý a pohodlný, z říšských knížat nechtěl proti Jiřímu nikdo bojovat, polský král sice s papežskými legáty jednal, ale nic proti Jiřímu nepodnikl.

V dubnu 1467 propukají boje mezi králem a zelenohorskou jednotou, katolíci zatlačeni do úzkých, proti králi se však znovu velká moravská města, Horní Lužice, „protipoděbradovský“ převrat proběhl i v Českých Budějovicích, ale převaha královských sil byla zřejmá. Polský král Kazimír dojednal příměří mezi znesvářenými stranami, ale znovu odmítá vojensky podpořit jednotu a stát se vzdorokrálem.

Na pozadí toho – ve Lhotce u Rychnova se sešlo asi 60 bratří, zvolili ze svého středu biskupa, fakticky tak vznikla nová nekatolická církev - **Jednota bratrská**. Král Jiří i utrakvistický arcibiskup Jan Rokycana se proti odštěpení této zprvu trpěné sekty (tak vnímali dosavadní působení této náboženské skupiny) stavěli velmi negativně, chystaly se nové zákroky královské moci, ale vystoupení nového nepřítele přimělo krále Jiřího zaměřit svou pozornost jinam.

V lednu přišel vpád vojsk moravského zemského hejtman (Jiřího syn kníže Viktorín) do Rakous (císař totiž začal podporovat zelenohorskou jednotu), ofenzíva uvízla u města Štokera. Za této situace uherský král Matyáš vyhlásil, že jde na pomoc císaři, Viktorína muselo z obklíčení vyprostit nové české vojsko. To byla jen předehra – dne 8. dubna 1468 se **Matyáš Korvín prohlásil za ochránce katolíků v České koruně**, což se rovnalo oficiálnímu vypovězení války.

Dne 14. května Uhři nečekaně vpadli na Moravu a dobyli města Třebíče, zkáza většiny české královské jízdy, až po opakovaných pokusech z nedobytého trebíčského kláštera vyproštěn kníže Viktorín. Léto – tzv. 8 trudných neděl – Jiřího stíhala pohroma za pohromou, sice byl odražen vpád Lužičanů u Turnova, ale královské síly utrpěly porážky v jižních Čechách, Jan z Rožmberka přešel na stranu nepřítele, přišla dvojí

porážka na Moravě (zahyne Zdeněk Kostka z Postupic), ztracen je hrad Polná, Matyáš Korvín upevnil své pozice.

V únoru 1469 se po kapitulaci Špilberku Matyáš pokusil rozhodnout válku rychlým vpádem do Čech, přes Českomoravskou vrchovinu a dále kolem Chrudimi, zničena byla řada menších tvrzí, ale u Vilémova se Matyášovo vojsko v svízelné postavení, Korvín se vyhnul riskantní bitvě a došlo k proslulému jednání obou králů v Uhrově. Bylo uzavřeno příměří, končí rovní fáze česko-uherské války, Matyáš se zavázal zasadit o smír s církví, další jednání má být v dubnu.

Ve dnech 7.-30. dubna proběhla jednání obou stran a králů v Olomouci, Jiřímu předloženo 11. článků, které musí splnit, chce-li pro katolickou církev zůstat králem (jsou takového rázu, že je musí odmítnout).

Dne 3. května 1469 se Matyáš Korvín dal v Olomouci zelenohorskou jednotou prohlásit za českého krále. Jiří na to reagoval na zemském sněmu v Praze – ve snaze získat silného spojence na severu se vzdal nástupnictví na trůně pro své syny a za svého nástupce vyhlásil syna polského Kazimíra III. Vladislava, tehdy ještě bylo spojeno s podmínkou Vladislavova sňatku s Jiřího dcerou Ludmilou.

II. Červen – listopad – druhá válka s Matyášem Korvínem

Zahájena byla sice neúspěšně zajetím králova syna Viktorína u Veselí na Moravě, ale pak přišla další tvrdá lekce královým odpůrcům na severu Čech. Další králův syn kníže Jindřich ve spojení s hejtmanem Václavem Vlčkem z Čeňkova a Mikulášem Střelou v září porazil žitavské oddíly, a pak skutečná spanilá jízda – královské vojsko vítězně protáhlo celým Slezskem, pokračovalo až na Moravu, v říjen prorazilo kruh obležení u Uherského Hradiště, pak byl v bitvě poražen sám král Matyáš, a Čechové podnikali vpády i na severní Slovensko.

III. Nové kolo války s Matyášem přišlo v dubnu až srpnu následujícího roku (tj. 1470) – české vojsko vedl sám král Jiří, Matyáš se vyhýbal rozhodné bitvě. Nabídku osobního souboje obou panovníků Korvín urážlivě odmítl.

Srpen přinesl pokus o nový zvrat ve válce z uherské strany, do Čech vpadlo 10 000 jezdců s úkolem nezdržovat se dobýváním pevných míst a rychle dosáhnout Prahy, dostali se až mezi Kolín a Kutnou Horu, od Prahy vojsko však jim táhlo vstříc vojsko tzv. zemské obrany vedené královnou Johanou – zemská obrana, z druhé spěchal s armádou král Jiří – Matyáš Korvín proto raději prchl z Čech.

Římská kurie začala volit smířlivější tón, na Jiřího straně už otevřeně vystoupili Hohenzolernové a saští vévodové, kteří neváhali provdat dceru Kateřinu za Jiřího syna Hynka (stará dohoda z Chebu fakticky realizována až nyní). Sasové vysílali do Říma zvláštní poselstvo, na obzoru smírná se jevila dohoda. Na druhé straně došlo k otevřená roztržka císaře s Matyášem Korvínem, na jihu Uher se znovu ozvalo turecké nebezpečí.

Ale 22. února umírá arcibiskup Jan Rokycana, král čelí vážným zdravotním potížím a Zdeněk ze Šternberka prorocky píše – „Odvolaný (tj. Jiří z Poděbrad) už vajec červených jísti nebude“. Odhad byl bohužel správný - již dne 22. března 1471 Jiří z Poděbrad umírá.

OTÁZKY A ÚKOLY

K čemu z hlediska vývoje utrakvismu došlo v roce 1452 ?

Co znamená označení Poděbradovy vlády jako „království dvojího lidu“ ?

Jak Jiří z Poděbrad vyřešil sporné otázky se Saskem a Polskem?

Stručně nastiňte průběh jeho války se Zelenohorskou jednotou a Matyášem Korvínem. Jaké klíčové momenty zde spatřujete?

Jan mladší z Rabštejna – Dialogus

Tento literární pramen ukazuje ve středověku velmi oblíbenou společnosti formou rozhovoru či přímo pře několika osob, z nichž každá personifikuje určitý demonstraci názorových a mocenský proudů ve státě. Všechny jednající postavy jsou katolíci, přesto jsou jejich názory a postoje často odlišné. Jsme informováni o příčinách a dosavadním průběhu konfliktu krále Jiřího z Poděbrad s domácími odpůrci spojenými v Zelenohorské jednotě. Mimořádně zajímavá je osoba Viléma z Vrábí, který, ač katolík, opakovaně poukazuje na zneužití hesla boje na obranu katolické víry k mocenským cílům a sobeckým zájmům Zdeňka ze Šternberka.

Rabštejn: *Když jsem se z Říma do Čech vrátil, našel jsem přátele své v různici a svádě...Náhodou jsem se octnul ve společnosti mužů urozených a slavných, ježto ve své vlasti vynikali se zdají: Zdeňka ze Šternberka, kterýž od církve za nejvyššího vůdce ve válce ustanoven jest, Viléma z Vrábí, pána požívajícího nemalé vážnosti vůbec, a Jana ze Švamberka, mistra křížovníků strakonických, jenž mezi nima stávil se jako uprostřed. Oni pak spatřivše mne, ptali se: Proč ty, Jene, přišel jsi k nám ze zemí latinských.*

Rabštejn: *Chci ve vlasti se oddati studiím svým v pokoji.*

Švamberk: *Tot' se mylíš velice. Ve shluku zbraní studií pokojným není místa.*

Rabštejn: *Války já všude nenávidím.*

Švamberk: *Já bych také rád byl v pokoji, ale papežův legát káže válčiti a kdo by nechtěl, tomu služby boží stavuje, klne, důstojenství odjímá, a to všechno jménem nejvyšším otce svatého.*

Rabštejn: *Slyším a trnu podivením. Pane Zdeňku, však ty prý to zde vedeš, kterak se to děje ?*

Zdeněk: *Známo jest již po celém světě husitské kacírství, ano řádně odsouzeno jest od koncilů i od papežův, jehož ochránce Jiří z Poděbrad, někdy král český, pohnán byv k soudu a nedostaviv se, prohlášen jest za kacíře, opovězena u válka, já jmenován jejím velitelem. A přikázáno všem věřícím, aby pomáhali mně a ne jemu.*

Rabštejn: *Já jistě vždy chci být poslušen stolice papežské, ale ta věc mě naplňuje takovým podivením, že nevím co říci. Kterak pak mohl onen Jiří, kacířem jsa, dosáhnouti důstojenství královského ? Po vězte mi o tom, neb já nebyl jsem tehdáž v zemi*

Vilém: *Tot' by arcí nejlépe mohl vyložit Zdeněk sám, neb on byl toho přední původ i volič. Po smrti krále Albrechta, když byli mnohé rozbroje, Jiří z Kunštátu a z Poděbrad stal se náčelníkem strany jedné a Zdeněk tento náš se k němu připojil co druh jeho; oba tehdáž byli spolu jako jedna duše i jedna ruka; oba zmocnili se Prahy, vypudili tam katolíky a usadili Rokycanu zase; pak obohativše se kořistmi, uvedli Ladislava do království ne co dědice, ale jako zvoleného krále. Po jeho pak smrti, když na sněmu o krále nového jednáno bylo a jiní pochybovali ještě, koho by voliti měli, Zdeněk první pokleknuv před Jiřím, pozdravil jeho co krále, po němž lid obecný hned volati se jal: Živ buď Jiří král náš český ! Mnozí tehdáž katolíci reptali proti tomu, ale vidouce velikou jejich obou moc, museli mlčeti.*

Zdeněk: *Vilém míchá křivdu s pravdou, z pouhé nechuti proti mně. Jáť byl Jiřímu nápomocen, ale jen proto, že sliboval poslušenství stoličce apoštolské...*

Vilém: *Všude, kde pán místní, chtě požívati pokoje, nepomáhá žádné ze stran válčících.*

A řeknu něco ještě podivnějšího: kdokoli neukáže se přítelem a chvalitelem Zdeňkovým, dáván bývá do klatby veřejně.

Zdeněk: *Ne mně, ale bohu se dává chvála. Kdo zlořečí proti mně a válce boží, kterouž vedu, zlořečí náměstku Kristovu, a tak i Kristu bohu samému, a protož dle sv. Pavla právem bývá ve klatbě.*

Vilém: *Kéž by to válka boží byla, kterouž vedeš ! Nebylo by v ní tolik zlodějství, vražd, paličství, záhub klášterských a zádav panenských. Je-li pak to boj boží, kterýmž chotěšovský klášter panenský, zachovaný v tolikerých bouřech předešlých, celý v ohni a sutinách se octnul a panny nábožné i probošt jejich na žebrotu vedeni, jelikož*

všechno jejich zboží rozdrancováno ? Totéž učinil jsi chrámu tepelskému, ježto by toho ani Husité, ani Táboři a Wiklefáci byli nedopustili se. Co mám říci o obnažování počestných žen, o vraždění nemluvňátek, o pálení vesnic katolických, pro kteréž nejedni věrní ze zoufalství se sami usmrtili? U všech svatých, to-li nazýváš boží válkou !? Ty-li věci se páchají z rozkazu náměstka Kristova ?

Zdeněk: Přišly rozkazy apoštolské, kteréž já konám a konati nepřestanu až do krveprolití, doufaje, že za ztrátu jmění časného bůh obdaří mě milostí věčnou. Mečem počala ta sekta, mečem musí zhynouti ! Vlídnosti nezasluhuje, kdo-li lidství nehodným se býti ukazuje. Na kacíře vynešena klatba i prohlášen kříž; který katolík nepomáhá proti nim, pomáhá jim a zasluhuje být trestán jako oni. Nezapírám, že některé kostely zbořeny jsou, ježto posádkami kacířskými svými obrátili byli je v peleše lotrovské, pro zamezení většího zla učinili jsme, čeho žádaly čas a bouře zemské. Vše ostatní, co pravíš, pochází jen z nevyrovnané drzosti tvé.

Vilém: Ach bože milý ! Kdepak může býti více drzosti nežli u toho, kdo jme se rozhodovati se osudy království a vyháněti krále a pak bělmem umělým zastříti hledá oči naše ? A co pravíš, že tě došly rozkazy apoštolské, však byly by nedošly, jakož vím najisto, kdybyste jich nevyhloudili zprávami křivými a nešlechtnými.

Rabštejn: Jáť arci slyšel jsem od otcův velmi slavných, kdyby papeži byla známa všechna nesnáze té věci, že by rozkazové nikdy byli tak kvapně nevyšli. Ale vědomo, že velmi pilně o to žádali někteří z vašich a že to pokládáno za věc snadničkou. Věře tomu, dal otec římský své svolení: neb proč by odpíral ? An dávno žádostiv byl potření čela Čechův některých.

Vilém: Dokládám se i svědkův prvního vašeho spolčení, že ne všickni tovaryšové tvoji rukou společnou žádali tebe od stolice apoštolské za nejvyššího vůdce.

Zdeněk: Vám jest poslouchati, chcete-li zůstat katolíci, a papeži jest poroučeti; zdaliž hrnec říká hrnčiči, proč mě tak kroužíš ? Však co nevidět uhlídáte, an nejjasnější císař římský, král uherský a knížata z Říše s vojsky mocnými nám a víře ku pomoci do království tohoto přibudou.

Švamberk (stranou Rabštejnovi): Co praví Zdeněk, milý Jene ? Takové-li množství cizozemcův vstoupí k záhubě naší do země ? Ti uvedou sedláky na mizinu, poplení pole, rozbijí všechno, pro hlad berouce u přítele jako u nepřitele; zdali ale tím rozhodnou osud války a dobudou nepřátel v hradbách jejich, já pochybuji.

Rabštejn: Chci mluvit nahlas, aby šeptání naše nebudilo podezření. Švamberk náš se ptá, zdali všichni ti přijdou Zdeňkovi ku pomoci ? Pozoruji, že drahně času mluví se o tom, a papež ovšem snaží se, aby se tak stalo: proto také podává se království toto za kořist každému, kdokoliv se v něj uváže. Ale knížata mnozí, nespokojeni jsouce, jakož jsem řekl, a bojíce se sami o vlasti své, nepřijdou. Rozpomeňme se, kolik jich za papeže Martina přitáhlo pod křížem i s legáty a s vojsky velikými, kteřížto pak po

ztrátě cti a zboží, ku posměchu víry katolické za šťastné pokládali se, bylo-li jim lze jen holý život zachovati útekem.

Dejme tomu, že jakož ty díš, kurfiřtové a knížata s císařem všichni přitáhnou do Čech, a že přijdou Uhři, Poláci, Vlachové, chceš-li také Francouzi, Angličané a jiní: čím více se jich sem nahrne, tím spíše budou muset zase couvati. Neb kde se najde potraviny pro tak veliké množství, ježto celé krajiny v poušť obráceny, vesnice ve zříceninách jsou ? Cokoli tam bylo píce a jídla, to vše snešeno jest do míst hrazených, která se Jiřího přidržejí a kterýchž dobytí nebude ani snadné, ani brzké. Neboť kromě hlavního města Prahy drží Jiří v Čechách 46 dobře opevněných měst, kromě hradu pražského slouží mu 72 hradů pohorných velmi silných, nepočítaje v to množství tvrzí. Míníte-li, že bude možné zmocnit se jich všech v běhu jednoho léta ? Ba ani za kolik let, vyzná jistě každý, kdo zná zmužilost a sílu českou.

Zdeněk: Jak tedy ? Máme-li nechati zatraceného kacírství, aby kvetlo dále, a nikdy se o jeho vykořenění nepřičiníme ?

Rabštejn: Nikoli ! Ale chtěli-li jste zůstatí bez viny, měli jste se chápati jiných prostředkův, i nyní, budete-li rozumní, dáte se na jiné cesty.

Švamberk: Pravdu díš. Neb i můj, ba co můj – i tvůj a náš všech pán a otec biskup vratislavský¹⁾, muž opatrnosti výtečné, často tak radíval i před počětím války i potom.

Rabštejn: Znal jsem i osobu i moudrost jeho.

Zdeněk: Ani mně nebyla neznáma jeho mysl a zdání. Kolik hlav, tolik smyslův, a každý činí, co a jak za dobré uznává. Já ustanovil se v úmyslu jiném a víře přiměřenějším.

Vilém: Netřeba ti omlouvati se, víme, že s žádným milovníkem pokoje se nesnášíš, a máš toho dobrou příčinu: válka nese tě do výše, pokoj udělal by z tebe nám rovného a soukromého. Však varuj se, abys neztratil co máš, hledaje, čeho dosáhnouti nelze.

Zdeněk: Lépe by ti slušelo mlčeti, Viléme, aspoň já tvého reptání nedbám, každého budu poháněti k válce proti arcikacíři Jiřímu. Však nevím, jak bych to trpěti měl, aby když já boží boj vedu, jiní, kteří též činiti povinni jsou, mně se posmívali.

Švamberk: Rozumím řeči tvé a nedivím se, prikazuje-li se válčit těm, kteří k válce mají potřeb dostatek: ale proč se to děje nám, kterým se jich nedostává a kteří z války nemáme očekávati nežli svou záhubu ?

Vilém: Dáváme si slova za slova, mezitím pak ubohá naše vlast hyne naprosto. I vzmužte se a vstaňte, přátelé, a odvráťte od ní tu záhubu. Na vás to dobře sluší, ježto jste tuzemci a vynikáte duchovní hodností. Nebude-li přičinění vašeho a jiných lidí moudrých, zhubena a zničena bude vlast nebo se naplní ještě větším lotrovstvím a kacírstvím, nežli kdy prvé.

¹⁾ Jošt z Rožmberka

OTÁZKY A ÚKOLY

Jaké názorové proudy ve společnosti představují jednající postavy – Rabštejn, Šternberk, Švamberk a Vilém z Vrábí ?

Na co v průběhu války spoléhá Šternberk a v čem vidí Rabštejn nebezpečí pro osud českých katolíků ?

10. Jagellonská éra v českých dějinách

Prameny

Království dvojího lidu. Ed. Petr Čornej, Praha 1989.

Ze starých letopisů českých. Ed. Jaroslav Kašpar – Jaroslav Porák, Praha 1980.

Archív český VI, XI-XIII. Ed. Josef Kalousek, Praha 1887, 1892. 1893, 1894.

Literatura

Macek, Josef: *Tři ženy krále Vladislava.* Praha 1990.

Macek, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích I-IV.* Praha 1991-1995.

Tomek, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy VI.* Praha 1897.

Winter, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst I-II.* Praha 1890 -1892.

V květnu 1471 se sešel volební sněm v Kutné Hoře, dostavili se sem i zástupci Matyáše Korvína, který se snažil dostat k českému trůnu touto cestou, nároky na trůn se pokusil uplatnit i manžel Poděbradovy dcery Zdeny Albrecht Saský. Přesto dne 27. května byl Vladislav Jagellonský zvolen českým králem a české poselstvo v Krakově dosáhlo bez potíží přijetí všech volebních podmínek. Vladislav proto mohl s doprovodem vyrazit přes Kladsko na cestu do Čech, dne 22. 8. byl pak polskými biskupy v chrámu sv. Víta korunován

Korvín se na protest proti Vladislavovu zvolení nechal na českého krále korunovat v Jihlavě.

Vladislav byl nyní pánem ve většině Čech, vedlejší země s výjimkou skupiny moravské šlechty a několika měst uznávaly Matyáše, který je také pro kurii jediným českým panovníkem. Mladý Vladislav zdědil po králi Jiřím obrovské dluhy způsobené dlouhou válkou, zdědil i válku samou, válečné operace nadále probíhaly (ale s výjimkou roku 1474 ne tak s velkou intenzitou jako za Jiřího

Běžel český státní stroj nastavený Jiřím, ve Vladislavově okolí působí řada politiků a diplomatů z poděbradské éry - Ctibor Tovačovský z Cimburka, Beneš z Veitmile, Jan Kostka z Postupic, Petr Kdulinec z Ostroměřem aj., samozřejmě byl patrný vliv synů krále Jiřího a v prvních letech zvláště silně královny vdovy Johany.

Roku 1474 došlo k tzv. válce tří králů. Na jedné straně stál Vladislav Jagellonský a jeho otec polský král Kazimír III., na druhé Matyáš Korvín. Boj probíhal ve Slezsku, Korvínovi vojáci byli poraženi přesilou polských vojsk u Žvanovic, ale spojené česko-polské armádě se nepodařilo dobýt Vratislav, navíc začala mít obrovské zásobovací potíže, navzdory mnohonásobné přesile česko-polských vojsk na počátku války tak Matyáš nebyl pokořen, válka nic nevyřešila. Bylo dohodnuto příměří, to skutečně platilo až do května 1477

V roce 1476 zemřel vůdce zelenohorské jednoty Zdeněk ze Šternberka, král Vladislav se dočasně sblížil e s císařem Fridrichem III. a dostal od něho udělení hodnost kurfiřta a úřad arcibiskupa Svaté říše římské - tj. byl tak císařem legitimizován jako český král.

Matyáš Korvín v reakci na tuto událost obnovil nepřátelství, sám vpadl do Rakouska, aby potrestal císaře, čeští hejtmani podnikli vpády do Slezska a Lužic. Rozumné hlavy na obou stranách však dokázaly nepřátelství zastavit. Jednalo se roku 1478 v Brně a roku 1479 v Olomouci, zde přijaty tzv. **olomoucké smlouvy** – Vladislav má být pánem celých Čech, Matyáš Korvín všechny vedlejší země, oba si mají ponechat titul českého krále, kdyby zemřel Vladislav, má Korvín nastoupit na český trůn, opačně situace komplikovanější - v případě Korvínovy smrti se mají vedlejší země opět spojit s Českým královstvím až po zaplacení obrovské sumy 400 000 uherských zlatých.

Vývoj v Čechách

Zelenohorská jednota se sklonila před králem Vladislavem, což ve svých důsledcích znamenalo nástup katolíků ke dvoru, jejich vliv bylo zvláště cítit v královské radě. Opět se zvýšilo napětí mezi katolíky a kališníky, v roce 1480 byli v Praze zatčeni radikální utrakvističtí kazatelé a vězněni za velmi tvrdých podmínek.

Roku 1482 kališníci okázale uvedli do země biskupa Augustina Luciana Sankturienského, který projevil ochotu světit utrakvistické kněze, na sjezdu kališníků v Hradci Králové byla přijata deklarace, v níž kališnická šlechta i města ostře protestovala proti zvýšenému tlaku katolické strany.

V září 1483 došlo v Praze (po prozrazeném záměru katolíků uvěznit a popravit přední utrakvistické měšťany) k II. pražské defenestraci – byla nejkrvavější, proběhla na Starém i Novém Městě, Malé Straně, z pražských klášterů byli vyhnáni mniši.

Král byl nucen vzdát se myšlenky řešit celou záležitost vojensky (neměl dostatek sil a povstala by proti němu i Kutná Hora a další města, kde kališníci mají většinu), p složitých jednáních nakonec nově ustavené městské rady v Praze potvrdil.

V březnu 1485 došlo v Kutné Hoře k týdennímu jednání katolické a kališnické šlechty. Vyhlášen byl tzv. **kutnohorský náboženský smír** – jím končí náboženské války, je právní tečkou husitské revoluce. Hlavní bod uváděl: *„Obě strany, katolíci i utrakvisté, mají od tohoto dne požívatí úplné rovnoprávnosti a netoliko sami, nýbrž i jejich poddaní, z nichž kališníci od katolíků a katolíci od kališnických pánů nemají trpěti žádné příkoří, překážky ani újmy nižádné. Každý člověk má i může hledat spasení své duše tam, kam ho vede víra a svědomí, jinému v tom nepřekážaje aniž jej proto haněje neb utiskuje.“* Mimo však i nadále zůstala Jednota bratrská.

Vladislav byl slabý panovník, předurčeno to bylo i omezením hmotné královské základny (dominium speciale), stavovská reprezentace si vynutila i kontrolu nad důchody z urbury, král není suverénem ani v kutnohorské mincovně.

Vladislav Jagellonský odmítl žádosti z obou Lužic, aby vystoupil proti Matyášovi Korvínovi a obě země opět připojil k Čechám.

Navzdory slabosti královské moci ale jagellonská éra přinesla poslední velké vzepětí gotiky v českých zemích – Pražský hrad - opevnění, Vladislavský sál (Benedikt Rejt z Pístova), katedrála sv. Víta – oratoř, změněna podoba svatováclavské kaple, Pražská brána, stavby v Kutné Hoře, hrady Švihov, Křivoklát. Staví se ve Slezsku i na Moravě, šíří se knihy, Univerzita opět rozvíjela svou činnost.

1490 – nečekaně zemřel Matyáš Korvín, Vladislav vycítil šanci a za pomoci situaci české stavovské obce uznaly vedlejší země uznávají jeho svrchovanost – (Slezsko a Lužice zvláště poznaly tvrdou Korvínovu ruku, na Moravě si král Matyáš počínal mnohem tolerantněji, země hospodářsky prosperovala).

Podle Josefa Macka bylo paradoxně prospěšné zemi, že Vladislav byl jako panovník mírný a nevýbojný, jinak by opětovné sjednocení České koruny a smír mezi kališníky a katolíky byl vykoupen obrovským množstvím krve.

Vladislav Jagellonský vystoupil i jako kandidát na uvolněný uherský trůn, dostalo se mu finanční i diplomatické pomoci Viléma z Pernštejna, (Vladislav byl zvolen, zavázal se sídlit v Uhrách v Budíně, vedlejší země České koruny že od Uher neodtrhne bez výplaty (do konce své vlády tento problém nedokázal uspokojivě uzavřít, Morava, Slezsko i obě Lužice sice fakticky fungovaly jako součást České koruny, po právní stránce však nebylo zcela jasné, zda jim Vladislav vládne z titulu českého či uherského krále).

Co pro Čechy znamenalo Vladislavovo zvolení uherským králem a přenesení panovnickovy rezidence do Budína – šlechta a mocní měli volné pole působnosti, ale Čechy byly ve vzniklé personální unii tím, kdo hraje druhé housle. To platilo a do budoucna bude platit i u Habsburků, již při titulatuře bylo uváděno napřed král uherský, potom český, v obecné rovině český stát ustoupil z mezinárodní politické scény.

Nastalo skutečné **období stavovské monarchie** – král nebyl v zemi, jeho vůle se do Čech dostávala zdlouhavě i zprostředkovaně, rozhodující moc v zemi měla především šlechta. Náboženské otázky už zdaleka nehráli takovou roli jako v předchozích desetiletích, kněží se dostali do služebného postavení a museli s starat, aby dobře vyšli se světskou vrchností. Náboženský princip rozdělení země byl nahrazen stavovským. Šlechta dořešila vleklý spor o sedání v zemském soudu, přijala ustanovení o vydávání zběhlých poddaných původní vrchnosti, pokud o to požádá, král byl zbaven práva odúmrti na svobodných statcích.

Nastupuje konkurenční politický i hospodářský boj šlechty s městským stavem - to je nejhorší důsledek slabé královské moci táhnoucí se jagellonskou érou, ani jeden z Jagellonců s ním nebyl schopen nic provést.

Hospodaření šlechty ve vlastní režii – nastupuje a nabývá na rozmachu, i když vrcholem pro něj byla až 2. polovina 16. století. Podstata – šlechtic se nespolehá jen na tradiční daně od poddaných a sám začíná provozovat hospodářské podniky schopné produkovat potravinářské i průmyslové produkty pro trh. V první fázi se snažil vytvořit tzv. dominikální trh a pozvednout hospodářskou činnost svých poddaných – povyšuje větší vsi a městečka na města, uděluje jim řadu hospodářských výsad, v první řadě pravidelné pořádání trhů. Má tak větší příjmy z nepřímých daní – poplatky za provozování živností, clo, mýto atd. V další fázi přijde na to, že na takto vzniklé trhy sám může dodávat zboží, mnohem výnosnější – zprvu suroviny, pak i hotové produkty (potravinářství, později i průmyslové). Fenoménem se v jagellonské éře stalo především rybníkářství a vaření piva.

Dne 11. března 1500 český zemský sněm přijal tzv. **Vladislavské zřízení zemské**.
1. Obracelo se jasně proti městům – ta měla být dokonce zbavena práva účasti na sněmu. 2. Omezena byla královská moc. 3. Stanoveny trestní sankce proti poddaným. Královská města odmítla tento zákoník uznat a vytvořila obranný svaz 32 královských měst.

V roce 1502 se šestačtyřicetiletý Vladislav oženil s mladou sestřenicí francouzského krále Annou z Foix a dočkal se dvou potomků dcery - Anny a syna Ludvíka

V roce 1508 ale zemský sněm přijal tzv. **svatojakubský mandát proti Jednotě** a Vladislav potvrdil – mělo dojít k uzavření bratrských sborů, spálení knih, lid po dobrém či po zlém včleněn do některé z legálních církví (tj. katolické nebo kališnické). Kněžím hrozilo vyhnanství, ale i upálení, až do počátku 17. století byl tento mandát hrozbou. Když se to panovníkům, zvláště Habsburkům hodilo, vyhlásili obnovení mandátu. Paradoxně v době svého vzniku velký úspěch mandát velký úspěch neměla, chyběla síla, která by si důsledně vynutila jeho naplnění a šlechta bratry na svých panstvích chránila.

Král Vladislav do Čech už prakticky nezajížděl, výjimkou (na delší dobu) byl jeho pobyt v roce 1509 – potřeboval prosadit svého syna jako dědice trůnu, docílil dne 11. března korunovace tříletého chlapce na českého krále (ujistil přitom stavy, že vedlejší země jsou součástí České koruny). Nepřítomnost panovníka poskytla státním úředníkům prostor pro zneužívání moci. Docházelo také k zneužívání opovědi k nejhoršímu kořistnictví (případ Jiřího Kopidlanského a mnoha dalších příslušníků nižší šlechty).

V roce 1515 ve Vídni uzavřel král Vladislav s císařem Maxmiliánem dynastickou smlouvu a dohodu o dvojitém sňatku – dcera Anna se měla stát manželkou Maxmiliánových vnuků - Karla či Ferdinanda, syn Ludvík se oženil s Marií Habsburskou. O rok později Vladislav zemřel, jeho nástupce - desetiletý syn Ludvík - byl sice korunovaný český král, ale fakticky zůstával rukojmím uherských stavů, do Čech se dostal až v roce 1522. V tomto období byl nevlivnějším mužem v zemi ambiciózní nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu.

Spor královských měst a šlechty, který mnohokrát hrozil přerůst v občanskou válku, byl roku 1517 ukončen přijetím tzv. **svatováclavské smlouvy** – měšťané měli být souzeni ne zemským, ale městskými soudy, šlechta jim opět přiznala, mají právo třetího stavu na sněmu, ale všechny trhy ve městech byly vyhlášeny za svobodné – tudíž i otevřené šlechtickému zboží, podnikání šlechty nic nestojí v cestě, rozhodnutí ve sporu o právo vařit pivo bylo odloženo o šest let, ale šlechta se ho už nevzdala.

Mladý král Ludvík po příjezdu do země našel královský majetek zcela rozchvácený, sesadil Zdeňka Lva z Rožmitálu a správcem Koruny jmenoval slezského knížete Karla Minsterberského (vnuk Jiřího z Poděbrad). V únoru 1525 Ludvík na nátlak českých katolíků v obavách před šířením německé reformace vrátil úřad Zdeňku Lvovi z Rožmitálu.

Dne 29. srpna 1526 dvacetiletý panovník zahynul na útěku z prohrané bitvy u Moháče. Ludvík zemřel bez mužského potomka, byla tu však jeho starší sestra Anna, díky níž se Habsburkům otevřela cesta k získání českého i uherského trůnu a k vytvoření velké podunajské monarchie.

OTÁZKY A ÚKOLY

Co bylo obsahem olomouckých úmluv (1479) mezi Matyášem Korvínem a Vladislavem Jagellonským ?

Jakým způsobem se Vladislavské zřízení zemské obracelo proti českým královským městům ?

Vysvětlete termín „hospodaření šlechty ve vlastní režii.“

1500: Vladislavské zřízení zemské – ukázky

Vladislavské zřízení zemské, schválené sněmem v roce 1500 za vlády krále Vladislava II., je první kodifikací práva v Čechách. Na rozdíl od Maiestas Carolina, který česká šlechta odmítla, tento zákoník plně podpořila, neboť zajišťoval její významný podíl na správě státu, který byl výsledkem vnitropolitického vývoje od husitské revoluce a slabé vlády krále Vladislava II. Vzniklo na základě výběru těch zápisů z desk zemských a dalších dokumentů, které byly výhodné pro šlechtu. Naopak byla opomenuta práva měst.

Léta božieho tisícího pětistého: za nejjasnějšího kniežete a pána, pana Wladislawa Uherského a Českého krále etc, a markrabí Morawského etc. kterýž jest rozmnožieol pokoje, řádu a práw, sauduow a sprawudliwosti mezi všemi swými poddanými, a skutečně to chtě a dokonce řiedě, aby bohatý i chudý pod Jeho Milosti pokoje a sauduow a sprawedlnosti mohl užiti, a k tomu aby se mohl každý wystřieci a wywarowati, kteréž pokuty jsú, kdožby pokoje a práw a sauduow a sprawedlnosti

rušitel byl: ráčil jest JM powolenie dáti pánuom a rytieřstwu w koruně České, aby svá práwa po wšech dskách (i privilegií na Karlštejně) vyhledali, a to w jedny knihy všeco sepsali; a to s pilností přehlednúc, aby wážili, práw swých aby přičinili nebo ujali, tak jakž od starodáwna býwalo, a to aby w jedny kniehy složili; a ty knihy aby tisknutí rozkázali, aby je mohl mieti bohatý nebo chudý, ktožby chtěl, aby se tiem uměli všickni zprawiti o wystřéhati, aby žádný nawěda neupadl w pokutu, pro ktorůž by měl čest ztratiti aneb hrdlo a statek. Tu pak páni a rytieřstwo (toho času jakož se nahoře píše) na sněmu obecniem s pilností sú wážili, což w těch knihách psáno stojí: najprvé, proč by měl člowěk čest ztratiti, hrdlo anebo statek; a potom sú to wážili, kterak jest saud zemský w swé moci a w swé sláwě od starodáwna i nynie držán byl, kterýmžto saudem najwětší řád a pokoj w zemi ceské zachowáwán byl. Protož páni a rytieřstwo, znamenajíc tiem saudem takowý základ řádu a pokoje, kázali sú všecy věci sepsati, kterak by měli bohatí i chudí při tom saudu se zprawiti, počnúc od puohonu až do žaloby, a po rozsúzení aneb po staném práwu, kterak by každý mohl swého dosáhnúti; a skrze by kohokoliwěk zlehčenie toho saudu přicházelo, skrze toho by řád a pokoj rušen byl. A nato jsú znamenité pokuty dolepsané, kdož se jich každý wystřéhati muož. A také o saudu králowském komorniem, a o menšiem saudu zemském, o saudu dworském, a o saudu piurkrabie Pražského: o těch všech saudech jest s pilností zawřieno a wáženo, kterak se při nich každý zachowati má. A také jest s pilností zřiezeno a wáženo, kterak napřed panský staw při úřadech zemských a při saudech zachowán býti má; a potom staw rytieřský při úřadech zemských a při saudoch zachowán býti má; a také Pražané a staw městský, pokud při swých městských saudech o městskou věc zachowáni býti mají. A také jest zřiezeno o dskách kladení u we dsky psaní a o zprávách, a o wedení práwa, a o všech věcech, což jest komu ke dskám potřebie, od čeho co placeno býti má od desk, jest to vše položeno zvlášť. A pilně jest to wáženo, což se widow a sirotkuow dotýče, kterak by ti k swým sprawedliwostem přicházeti měli. Také jest to s pilností wáženo od pánów i od rytieřstwa, i od Pražanuow i od měst swoleno, která by zřizenost po zemi státi měla, pokudby se při poprawách jedni stawowé proti druhým zachowati měli; a zhúbciem a zločincuum aby mezi sebú, místa nedali. Jakožto pak všeco w náleziech w těchto knihách psáno stojí, pokud se má při té věci zachowáno býti. Páni (a) rytieřstwo, tyto kniehy k zřizení a w pořád složení a k tisknutí wydání a zase přijetie n mezi lidmi rozdání, poručili a svěři sú toho Petrowi z Šternberku a na Lištni, a Zdeňkowi z Šternberka a na Zbiroze, z pánuow, a Albrechtowi Rendlowi z Aušawy, prokuratorowi krále JM, z wladyk.

Jsú pak tištěny tyto kniehy w slawném místě starém Pražském, léta téhož jako swrchu . psáno stojí; také i dotištěny jsú téhož léta w sobotu před swatú MaříMágdalenskú (18 července), a králowstwi krále JM uherského desátého léta a českého třidcátého.

1) Za právo jest, kterak w saudu zemském sedají.

Najprvé král JM má seděti na duostojenství stolice své w saudu zemském; a mezi nonohami JM nejvyšší purkrabie Pražský, a po pravé ruce královské pan z Rožmberka, kterýžby w saudě seděl, a podlé něho nejvyšší hofmistr zemský; a trefiloliby se kdy, žeby zemský maršálek w saudu sedal, má sedati pod hofmistrem zemským. A na lewé straně královské má seděti nejvyšší komorník zemský, podlé něho nejvyšší sudí zemský, a potom nejvyšší kancléř zemský. A potom na obojím straně mají páni po létech sedati, jakož obecní nálež w sobě to šíře ukazuje. A osm z vládyk, kteříž sedají v tom saudu, po každé straně po čtyřech, a také po starších sedati mají. A z vládyk z žádného kraje nemá wiece sedati nežli jeden w saudu zemském, než tito aby tak dosedali, jakž sú do téhož saudu wsazení. Než kdyžby král JM w saudu neseděl, nebo račil vstáti aneb odjíti, tehdy purkrabě Pražský na mieste JM seděti má.

225) Nalezli vuobec za právo: my Vladislav, z božle milosti uherský, český král, markrabě moravský etc. na sněmu obecniem, kterýž je držán na suché dni letničnie léta božieho 1497 všeho království Českého, takto sme úřady zemské téhož království zřediti a rozdělití ráčili, kteří úřadové na věčné časy a budúcle při kterých staviech zuostati mají, a o to wiece rozdělení a ruoznice na žádné časy aby nebyla:

226) Úřadové stavu panskému vuobec za právo nalezení:

Purkrabství Pražské, hofmistrství zemské, maršalství zemské, komornictví zemské, súdství zemské, kancléřství zemské.

227) Úřadové stavu vládyckému vuobec za právo nalezení spolu se pány:

Purkrabství Karlšteinské, kdež se koruna a klénosti zemští chovají, spolu se pány, aby byl jeden z pánuov a druhý z vládyk, a ti spolu zámek Karlštejn držeti a chovati mají. A ti nám mají přísahu udělati i budúcím králuom Českým i všie koruně a obci království Českého, podlé práva a obyčeje starodávnieho.

228) Úřadové stavu vládyckému toliko samému vuobec za právo nalezení: |

Plsařství zemské, podkomořství, purkrabství kraje Hradeckého dávati máme i budúcie naši králové Čeští, však s takovau výmtenkú, což se podkomořství dotýče: jestližeby kto v starém městě Pražském z vládyk byl měštěním, toho my i budúcie králové čeští máme vuoli na ten úřad vsaditi, ktožby se nám na ten úřad hodný zdál na podkomořství. |

229) Nalezli vuobec za právo: což se mincmaistrství dotýče, že to JMt král i budúcie králové Čeští k vůli a moci sobě pozuostavili a nechali, z těch tří stavuov, totiž z panského, rytířského a městského stavu jej dáti, komužby se jim zdálo a líbilo osobě, a tu osobu abychom mohli změnití a jiného na to vsaditi, kdyžby se líbilo nám.

230) Nalezli vuobec za právo: že z pánuov ani z rytířstva aby žádný dvů úřadov zemských nemieval menších ani větších. V prvních Václava Hlndráka B. 2 (= 1497)

231) Nalezli vuobec za právo: což se maršalství zemského dotýče, že král JMt račil k tomu povolenie své dáti, neuchovaliby buoh smrti bez dědicuov nynějšieho pána

maršálka, že ten úřad má též a tak zuostati v tom spôsobu bez dědictvie, jakožto svrchupsaní úřadové zemští. A jakož se páni Dubští hlásie a Jiří a Viktorin z Rožnova žeby k tomu úřadu spravedlnost mieti měli, neuchovallyby buoh nynějšleho pána maršálka smrti bez dědicuov, přišlolyby k tomu, a oni to dostatečně okázali, že au spravedlnost mají: což jistého okáže, toho také podlé své spravedlnosti mají....

413) Nalezli za právo: aby král Český volen byl tak, jakož od starodávna bylo, podlé obyčeje práva a svobody královstvie Českého. A kdyžby volen byl a přijel, že najvyšší purkrabie Pražský nynější i budoucí má slíbiti pánóm, rytieřstvu, Pražanóm i jiným městóm, i všie obci koruny České, o kteréhož bychom se kolivěk svolili, aby králem byl a do země přijel, aby mu zámek hrad Pražsky bez odporu v moc jeho hned povolně postúpll. Pakliby výtržek v tom kto v zemi učinil a jakú búrku, anebo na zámky z té příčiny pustil chtě někomu království dopomoci: aby takový čest, hrdlo, statek ztratil a z země vyhnán byl; a ktožby takového zastávati chtěl a jej fedroval, ten aby v túž pokutu svrchupsanú upadl.

A haitman hradu Pražského nynější i budoucí má slíbiti purkrabí Pražskému nynějšiemu i budouciemu po smrti krále JMti, že k žádnému jinému s zámekm zření míti nemá, dokudžby král Český volen nebyl, tak jakož se nahoře píše, než k najvyššímu purkrabí Pražskému.

414) Nalezli za právo: chtěliby kto mocí vtrhnúti, anebo žeby vtrhl do koruny České, chtě tudy královstvie obdržeti, proti tomu abychom sobě všickni pomocní byli, pod pokutú nahořepsanú. V prvních Václava Hyndráka, A. 30 (= 1497).

415) Nalezli za právo: kdyžby se lidé poddaní pánu svému zprotivili, a statek jeho jemu odjali, a ktožbykoli ty lidi vuobranu přijal a statek tak odjatý k sobě přijal a jej sobě osoboval, věda o tom: takový by učinil nešlechethně, nepravně, proti právu, a proti králi JMti hrdlo propadl jest, a statek ten odjatý má zase navrácen býti, komu jest byl odjat. Jakož nález o tom, v prvních Václava Hyndráka. E. 5 (= 1497).

416) Léta božieho 1499 při suchých dnech postních páni, rytieřstvo, Pražané i jiná i města královstvie českého na obecním sněmu takto mezi sebú zjednali a zuostali, a dskami památnými zapsati rozkázali: Jakož v těchto předešlých časlech, někteří zlí a nešlechethní lidé cedulae zrádné, nešlechethné a hanlivé na vsecky stavy tohoto královstvie, i také na pány a úředníky zemské spisující, zrádně, nešlechethné a pokutně lepali, kladli a metali sú; kterúžto tak zrádnú a nešlechethnú věc páni Jich Mt, vládyky a Pražané vážiece s pilností, a chtiece zastaviti a přetrhnuti, aby takoví zlí, zrádní a nešlechethní lidé v tomto království prospěchu mieti nemohli, takto o tom (z rozkázanie KMti a s povolením a dostatečnú volí pánov, rytieřstva, Pražan i jiných měst královstvie českého na sněmu obecním) rozkazují, vypovídají a nalézají: Ktobykolivěk po tento čas z kteréhokoli stavu a povahy člověk v takové zradě a nešlechethnosti postižen a v pravdě nalezen byl, ježtoby takové zrádné a nešlechethné cedulae spisoval, lepal, neb metal a kladl, aneb takových cedulí nešlechethných která

příčina byl: že takovému každému má hledieno a saženo býti jako k nešlechtnému člověku, a takový každý bez milosti má štvrcen býti jako zrádce. A ktoby pak, najda takovou zrádnú ceduli, hned jie neztrhal, a jie komu jinému ke čtení neb k ohledání podal aneb poslal, a v tom byl skutku (že jest to učinil) postižen a shledán: ten má seděti rok u věži bez milosti, a o takového žádného se žádný přimlúvati nemá zjevně ani tajně. A v tomto roce byloliby naň shledáno a usvědčeno, že jest on tu ceduli sám spisoval neb kladl a lepal, tehdy takový má trpěti pokutu svrchu dotčenu, to jestl že má čtvrcen býti, jako zrádce. V quaternu památném léta 1499, v pátek po svatém Matěji (1 Mart.)

554) Nalezli vuobec za právo: že (s krále JMti vuolí na obecniem sněmu) páni, rytieřstvo v těchto knihách, což nahoře psáno stojí, za právo sú nalezli a utvrdili; a tiem hýbáno nemá býti od nižádného člověka bez svolenle hlasu panského a rytieřského. Než panský a rytieřský stav měl ještě vždycky vuoli a svobodu (s vuolí krále JMti na obecniem sněmu) práv svých přičiniti aneb ujieti; a též ještě sobě obadva stavové svobodu pozuostavují, očby se kolivěk ta dva stavy na obecniem sněmu svolili budú moci práva (svého) přičiniti aneb ujieti. A též o saudu zemském, aneb u jiný sauduov, očby se svolili, že budu moci za právo ustaviti, přičinit neb ujieti, tak ja od starodávna bývalo. Než cožby v nahoře psaných knihách psáno bylo, ježtoby městského stavu se dotýkalo, a oniby také toho některého artikule pomáhati měli, také bez jich třetieho hlasu nemá se přičiniti ani ujímati.

Vladislavské zřízení zemské je publikováno v AČ V, ed. F. Palacký, Praha 1862, s. 9 – 266. Odtud je převzat publikovaný text, publikované paragrafy 225 – 554 jsou otištěny též v Prameny k dějinám státu, s.228 – 230.

OTÁZKY A ÚKOLY

Kolik a jakých nejvyšších zemských úřadů stanovilo Vladislavské zřízení zemské a jak byly rozděleny mezi vyšší a nižší šlechtu ?

Jak by byl potrestán šlechtic, který by pod svou ochranu přijal vzbouřené poddané i s jejich vesnicemi a pozemky ? Z jakého precedentního případu tento článek vycházel ?